

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

PAYÎZ/ZIVISTAN 2003

*Bi hêvîya jîyaneke serkeftî
sersala we ya nû pîroz be!*



bîrnebûn

TIDSKRIFTEN UTKOMMER 4 NUMMER PER ÅR.
SÊ MEHAN CARÊ DERDIKEVE/ÛÇ AYDA BIR ÇIKAR.

UTGES AV APEC-FÖRLAG AB

HEJMAR 21, PAYÎZ/ZIVISTAN 2003

ANSVARIG UTGIVARE

Ali Çiftçi

REDAKSIYON

A. Çiftçi, B. Darî, Dr. Mikailî, H. Erdoğan, M. Bayrak, İ. Türkmen
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Sefoyê Asê, Vahit Duran

ADRESS

NAVNIŞANA LI SWÊDÊ

Box: 8121, SE 163 08, Spånga/Sverige
Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-POST

info@birnebun.com

INTERNET

www.birnebun.com

NAVNIŞANA LI ALMANYAYÊ:

M. Özgür

Bîrnebûn Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya
Telefaks: 0049-(0)2203-301630

BIHA/FIYATI:

Europa: 5 Euro • Türkiye: 2 500 000 TL.

ABONE (Ji bo du salan - 2 yıllık bedeli):

İsveç: 400 SEK • Ewropa: 40 Euro

TÛRKIYE BANKA HESAP NUMARASI:

F. Yıldız Vakıf Bank Polatlı Şubesi
Hesap No: 00158001 445398272

İSVEÇ HESAP NUMARASI:

(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

ALMANYA HESAP NUMARASI:

M. Özgür, Stichwort "Bîrnebûn" Deutsche Bank-Köln
Konto Nr: 5912662 BLZ: 37070060

BELAVKIRIN / DAĞITIM

TÛRKIYE:

Ankara: Toplum Kitabevi / Remzi İnanç
Olgunlar Sokak 16/4, 06640 Bakanlıklar/Ankara
Tel: 0312/418 75 80

Ankara: Garip Plak ve Kasetçilik
Sanayi Cad. M. Koloğlu Merkezi 7/51 Ulus /Ankara
Tel.0090-312-309 37 16 • Fax 0090-312-309 35 48

Haymana: Garip Plak ve Kasetçilik
Cumhuriyet Cad. No 21, Haymana/Ankara
Tel.0090-312-658 12 89

Polatlı: Engin Kart

Duygu Müzik Üretim Yapım Dağıtım ve Pazarlama
Selçuk Cad. No 25/b Polatlı/Ankara
Tel. 0090-312-621 18 85 • Fax : 0090-312-622 38 88

Medya Kitapevi/Selahattin Bulut

İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı No: 258/6, Beyoğlu-İstanbul

ÇAP / BASKI

Apec-Tryck AB

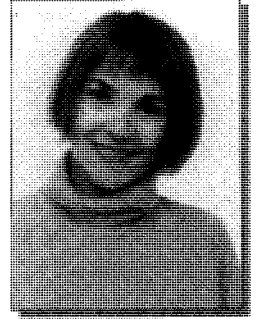
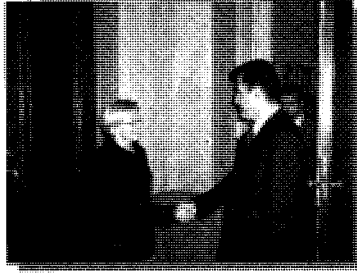
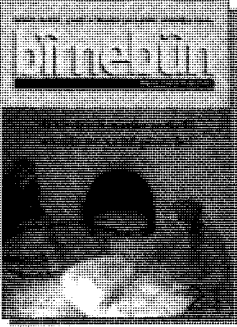
ISSN 1402-7486



Ji gundê Altîlera
Zeliha Gullu, 2003

Her nivîskar berpursiyarê nivîsa xwe ye.
Mafê redaksiyone hepe ku nivîsên ji Bîrnebûnê re
tên, serast û kurt bike. Nivîs ger çap nebin jî, ji
xwevî ruyên vegezanê.

Waqfa Kurdên Anatolya Navîn li Swêdê û Komela
Zirvan li Almanyayê piştgirîya kovarê ne.



Fotografê bergê: P. Ciftci

Sersala nû pîroz be! Ali Çiftçi	2
Roja ku Swêd hejîya! Murad Ciwan	4
Rojên edebiyata kurdî li Amedê Rohat Alakom	9
Dîdar	11
Civîn li paytexta Tirkîyê Nuh Ateş	12
"Ji duh heta îro Yenîce û şêxbizini" Rohat Alakom	13
Nan Sefoyê Asê	14
"Xelasbûna Faruk!" Ayşe Gül	16
Dergistî M. Şirin Dağ	18
Hesret Yusuf Polat	20
Xidirê Xas û Elyazê Xas Necatî Kanoğlu	24
Bêtar Nuh Ateş	28
Herim Seyfî Doğan	32
Buharek li welat û xerîbiyê Kemal Harımcî	33
Kê got û kê negot Seyitxan Anter	34
Altılar M. Şirin Dağ	35
Türkiye Avrupa Birliğı yolunda ne kadar ilerleyebildi? Mehmet Şahin	42
Bizden biri olan sinemacı Kudret Güneş ile bir sohbet Lütfi Özsoy	49
Hirfanlı -1 Hacı Erdoğan	52
Aşiretler Raporu'nda Orta Anadolu Kürt aşiretleri Dr. Mikaili	61
B. Özcan: "ilk çaldığım müzik aleti tava, tepsi, teyşt, gümgüm, ibrik..."	69
Osmanlı Kızılbaş Kürt – Hıristiyan Ermeni İlişkileri Mehmet Bayrak	72
R. Alakom: "Orta Anadolu Kürtleri bir buluşma süreci yaşıyor" Uskê Cimik ...	90
Ayşe Yıldırım: "Şêxbizin ve Reşwan aşiretleri araştırma evrenimi oluşturuyor" ..	93

Sersala nû pêroz be!

Di dîroka me ya nû de tu caran şansên weng peyda nebûne. Bi guhartinên nû re herdem hinek îmkân jî peyda dibin. Li Rojhilata Navîn, piştî ketina rejîma Saddam Huseyîn li Iraqê, rewşeka nû ji bo gelên Iraqî peyda bûye. Bi taybetî jî ji bo gelê kurd îmkânên dîrokî, di rêya serkeftin û rizgarbûna welêt de bidest ketine.

Di warê kultur, ziman û perwerdeya bi zimanê kurdî de li vî beşê welêt gelek gavên mezin hatine avêtin. Civateka kurd ya li gor dema nû çêdibe. Ew bûyerên ku li vê beşa welêt diqevimin, tesîreke pir pozî tîv li beşên din yên welêt jî dikin.

Ji bo ku ev destkeftiyên li vî beşî bi serkevin, piştgirî û hevkarîyeka xurt di navbeyna însanên kurd de pêvîst e. Ji her aliyê civatê ve; çî partî û rêxistinên civakî/kulturî bin û çî jî yên sivil bin, hevkarî û yekîtiyek li gor bingeşên niştimanperwerîyê lazim e. Hevkarî û piştevanî nîşanên serkeftinê ne.

Ev hevkarî û piştevanî li her beşên Kurdistanê û herwiha li derweyî welêt jî pêvîst e. Bila ew nîşanên serkeftinê di sersala nû de bo me giştkan pîroz bin!..

Li Tirkîyê jî di pêşerojê de, ji bo ziman û pêxistina çanda kurdî hinek gav dê bîn avêtin. Gelo em wek kurd çiqas ji van gavan re hazir in? Çî xebat û hevkarî di navbeyna rêxistinên civata me de hatine kirin? Û çî divê bêt kirin? Weka van pirsan gelek pirsên din jî divê em ji xwe bikin. Dereng be jî divê hinek gav ji aliyê kurdan de jî bîn avêtin.

Bi ya min, di vê meselê de em kurd, divê hinek rexne li xwe bigrin, da ku li pêşerojê, em dîsan gilî û gazînan li xwe nekin bar! Û barê pêşerojê jî hinekî ji niha da sivik bikin.

Li ser vê babetê, destpêk be jî, li navça Anatoliya Navîn, di nav kurdên vê derê de hinek hewildan têne kirin. Ew heyecanekê dide me û dilê me şad dike.

Birêz Murad Ciwan bi sernîsa *Roja ku Swêd hejîya!* li ser kuştina wezîra Swêd ya derve Anna Lindhê nivîsiye.

Îsal, li havînê, li Anatoliya Navîn, li peytexta Tirkîyê, li Ankarê civînek hat kirin. Hûn dê xebera vê civînê di vê hejmarê de bibînin.

Li payîza îsal de li Amedê, ji aliyê Beledîya Amedê, bi navê Rojên edebîyata kurdî konferansê hat amedekirin. Hun dê xebere ve konferansê ji qelesa Rohat Alakom, ku ew bi xwe jî bejdarî konferansê bibû, bixwînin.

Navê Ayşe Güler di van hejmarên kovara Bîrnebûnê yên dawîyê de ji bo piraniya we dibê ne xerîb be. Ayşe bi xwe di wan salên dawî de, di gelek aktivîteyên çandî de cih girtiye ku ji aliyê Kurdên Anatoliya Navîn li Swêdê hatine kirin. Wê di televizyona Swêdê de bi navê "Dîdar" programêka heştbeşî dida nasîn. Program li ser jînên kurdan e. Di vê hejmarê de hûn dê xebera programa "Dîdar"ê bibînin.

Bi sernîvîsa *"Xelasbûna Faruk"* ji qelesa Ayşe Güle hûn dê hekatekê bixwînin. Ayşe

Gülê bi vê kurteçîrokê hinek alîyên civata kurdên Anatoliya navîn yên civakî û sosyolojik bi teknîkeka nû ya serkeftî nivîsiye. Em ji Aysel Gülê re dibên tu bi xêr hatî û pêwistiya me bi qelemên wiha pir e.

M. Ş. Dağ bi sernivîsa "Dergîstî" erf û edetên zavacên alîyê me, bi zimanekî zelal nivîsiye. Bi pêşketînen ciwakî re gelên bindest yên wek me kurdan, di demên wiha de bi taybetî jî li derveyî welêt gelek alîyên kultura xwe yên pozîtiv wînda dikin. Pirê caran meriv dinêre ku sebeba wan trajedî û xwendekirinan nezanîna erf û edetên xwe ne...

Yusuf Polat bi navê "Hesret" bîranîneke xwe nivîsiyê. Ev bîranîna îro li derveyî welêt û piraniya kurdên ku di rewşa birêz Yusuf Polat de ne, dikarin xwe tê da bibînin. Bîranîneka di pir alîyan de balkêş e.

Mem Xêlikan dîsa bi berhevkirina stranên folklorîk û wecîzan ev hejmarê jî di wî warî de sêwî nehîştîye.

Necatî Kanoğlu çîroka geleri ya bi navê *Xidirê Xas û Elyazê Xas* jî çavkanîya Cennet Kanoğlu amade kiriye û bi vê xebata xwe ya hêja folklorê me bi çend rûpelên din dewlementir kiriye.

Nuh Ateş dîsan bi zaraveyê xwe yê xweş bi navê "Bêtar" hekatek li edebiyata me zêde kiriye.

Seyitxan Anter bi navê "Kê got û kê negot" jî zargotina kurdî çend zargotin berhevkirine. Bi vê xebata wî zargotina me dewlementir bûye.

Mehmet Şahîn bi sernivîsa "Türkiye Avrupa Birliği yolunda ne kadar ilerleyebildi?" bi zimanê tirkî nivîseka rojevê nivîsiye. Nivîs li ser rewşa Tirkîyê û rapora derheqê gavên Tirkîyê de ye ku diviya heta nuha bihata avêtin ji bo berendambûna Yekîtiya Ewropayê. Birêz M. Şahîn di wê nivîsê de

rexne li cebha kurdan jî digre û dibê ku kurd jî ji bo guhartinên ku divê Tirkîyê heta niha bikira, bê deng û pasiv mane...

Uskê Cimik bi nivîskar Rohat Alakom re sohbetek bi zimanê tirkî, li ser nivîskarî û berhemên wî kiriye. Birêz R. Alakom bi navê "Şarktan her zaman güneş doğmaz - Orta Anadolu Kürtleri" kitêbek nivîsiye.

Dr. Mikailî bi sernivîsa *Aşiretler Raporunda Orta Anadolu Kürt Aşiretleri* lêkolînek bi zimanê tirkî kiriye. Lêkolînek balkêş e. Ev rapor di sala 1987an de, di kovara 2000 e *Doğru* de bi tirkî hatibû weşandin. Birêz Dr. Mikailî, ji wê raporê hinek alîyên balkêş ên aşîreta bo kovarê hîlbijartîye û notên xwe yên li ser kurdên Anatoliya Navîn pê re danîne.

Hacı Erdoğan çîrokek bi navê "Hırfanlı" nivîsiye. Hûn ê di vê hejmarê de beşê yekê bibînin.

Em bawer dikin ku hevpeyivîna bi rejîsora kurda Balayê Kudret Güneş re bûye wê bala we bikêşe

Bayram Özcan bi xwe jî gundê Kelhasan e. Ji 16 saliya xwe de ji gundê xwe derketiye û her li welatên Ewropa maye. Hûn dê di vê hejmarê de birêz Bayram Özcan û hunermendiya wî ji nêz de nas bikin.

Lêkolîna Birêz Mehmet Bayrak a bi sernivîsa "Osmanlı Kızılbaş Kürt - Hıristiyan Ermeni İlişkileri" lêkolîneka dîrokî ye û di pir alîyan de ji bo dîroka gelan balkêş e. Nivîs bi çend wêneyên kevn ên dîrokî û bi çavkanîyeka devlemend, têra xwe dagirtî ye.

Bi hêvîya ku ev hejmar jî li gor dilê we be, heta hejmareka din bimînin di xêr û xweşiyê de.

Xwendevanên birêz, bi hêvîyên jîyaneka serkeftî em sersala we ji dil pîroz dikin û dibên bila sala 2004'a bibe gulvedana zimanê kurdî li welêt û li Tirkîyê!...

Roja ku Swêd hejiya!

10'ê îlona 2003'ya yek ji wan rojan bû ku seranserê Swêdê bi şokeke mezin hejiya. Xebera êrişa ser wezîra karûbarê derve ya Swêdê Anna Lindhê wekî babelîskê belav bû û hemwelatî mit û mat hiştin: Wê rojê, piştî nîvro, Anna Lindh ji wezaretê derketibû û tevî hevaleka xwe ber bi mexazeyên kincan ên navenda Stockholmê meşiyabû. Dewra kampanya referanduma li ser endambûna Euro bû. Ew ê êvarê beşdarî programekî kanalekî televizyonê bibûya. Dixwest ji xwe re hin kincan bikire da bi minasebeta wê programê li xwe ke. Gava li yek ji wan maxazeyên mezin ên Stockholmê; li NK'yê dikan bi dikan li kincan dinihêrtin merivek, kêr di dest de di nava wê qelebalixê de êriş bir ser Anna Lindhê û ew da ber kêran. Pişt re êrişkar di nava qelebalixa ew qas zêde de li ber çavê herkesî meşiya wenda bû çû. Xeber gihaşt pîs û alarmê, ambulans hat, zûzûka Anna Lindh rakirin nexweşxanê. Ew birîndar bûbû. Doktoran ew girtin ameliyatxanê.

Xebera êrişê ne ku tenê swêdî lê li derwayî Swêdê jî ew kesên ku Anna Lindh nas dikirin, wezîrên derve yên welatan, endamên hukumetan, ên parlamentoyan xistibûn nava şokê. Lê herkesî dilê xwe bi wê yekê xweş dikir ku ew bes birîndar bûbû, niha di amelyatê de bû, qasî ku doktoran digotin her çendin birîndariya wê ciddî bû jî rewşa wê stabîl bû. Her kesî digot qey a herî xerab derbas bûbû, Anna Lindh li nexweşxanê bû, qey heta çend rojan wê rabûya, cardin biçûya ser karê xwe. Xavier Solana di riya televizyonê re rasterast xîtabî



Anna Lindh (1957-2003)

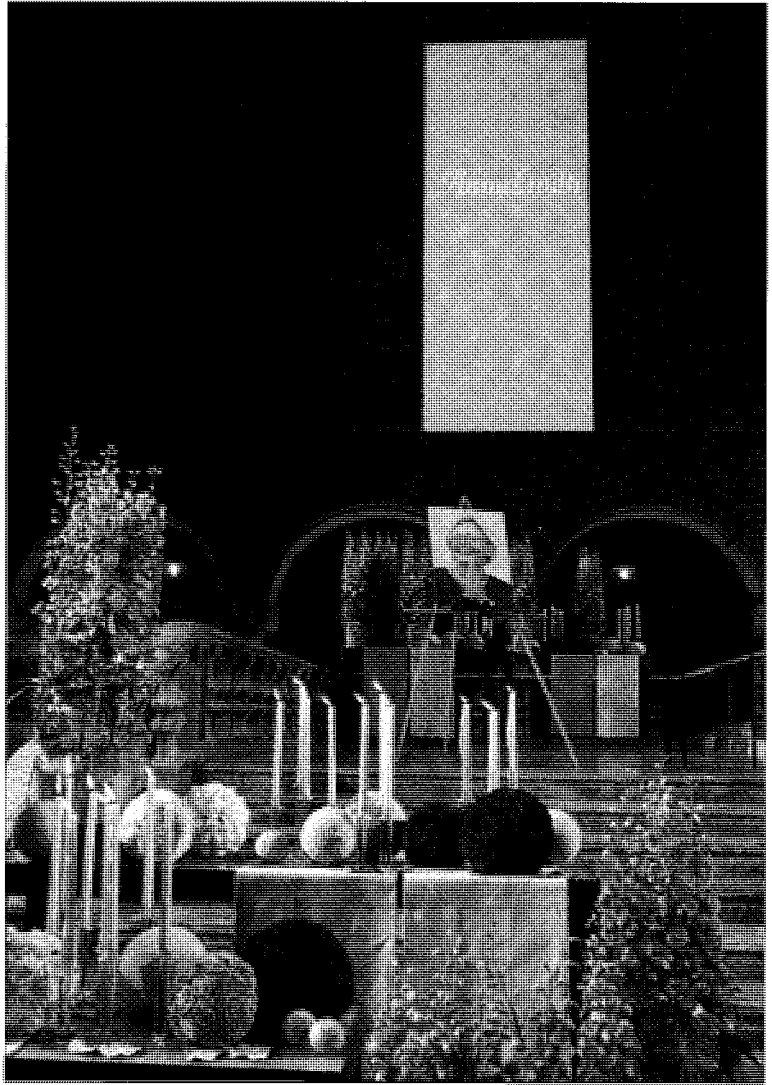
wê dikir: "Derbasbûyî be Anna Lindh, em gellekî li ber ketin, lê em ji bo civînê li benda te ne. Zû rehet bibe û were civîna wezîrên derva yên endamên Yekîtiya Awrûpayê".

Lê were nebû. Roja din, sibê zû serokwezîrê Swêdê Göran Persson bi kelogirî xebera mirina Anna Lindhê gihand çapemeniyê: Anna Lindh tevî hemû mihawleyên doktoran ji ber birînen xwe yên xedar miribû. Swêd hejiya, pê re jî dinya hejiya. Her kes di cih de tavizî bû, kesî ji guhê xwe bawer nedikir. Gelo rast bû? Lê heyf ku rast bû. Piştî demekê her kesî ev rastî di xwe de hezîm kir û xerqê xemgîni-

Seremoniya bibîranîna
Anna Lindhê
12'ê Îlona 2003
Foto: Henrik
Montgomery

yeke mezin bû. Ev cara duduyan bû ku Swêd yek ji wan endamên xwe yên di qada cihanî de nas kirî û kargêr dikir qurbanê/a sîstema xwe ya bi navê civaka demokratîk a vekirî ku dîwar û hudûd di navbera hemweliyan û siyasemedaran de qebûl nedikir. Belê, berî 17 salan şevêka wek her şevên zivistanê di 28'ê sibata 1986'ê de serokwezîrê Swêdê Olof Palme tevî jina xwe û kurê xwe ji sînemayê derketibû. Kurê wî li ber deriyê sînemayê xatir ji wan xwestibû

da biçê mala xwe. Olof Palme û jina xwe jî, milên wan di hev de, berê xwe dabûn mala xwe, wê peyatî bi meş û seyran di wê şeva nîvronikiirî de biçûna malê. Qederekê çûn, lê ji nişka ve teqîniya devançekê bêdengiya şevê çirand. Yekî nenas ji pişt re berra serok wezîr dabû û reviyabû. Heta ambulans hatin, Olof Palme li ser tretuarê (kaldırım) di nava xwîna xwe de dirêjkirî bû û jina wî bi ser de xwar bûbû bê şîûr



dixwest wî xelas bike. Lê sibehê zû ajansan xebera kuştina Olof Palmeyê di qada navneteweyî de hezkirî û rêzlêgirtî belav kirin.

Balkêş bû, yên ku xebera kuştina Anna Lindhê bihîstibûn hema pêre pêre bîranînên wan vegeeriyabûn ser şeva kuştina Olof Palme. Mîsterekiya wan ew bû ku her du jî bûbûn qurbanên civaka demokratîk a eşkere.

Anna Lindh ki bû?

Anna Lindh, di 1957'ê da hat dinyayê. Ew hîn ji gêncîtiya xwe de di nava refên ciwanên sosyaldemokrat ên Swêdê de bû keseka aktif. Sala 1981ê weka seroka Organîzasyonê Herêmi ya Yekîtiya Ciwanên Sosyaldemokrat hat hilbijartin û ev berpirsiyarî heta sala 1983'yê dewam kir. Di vê navberê de li Universîteya Uppsalayê hiqûq xwend. Sala 1985'ê wekî endama parlamentoya Swêdê hat hilbijartin, heta roja mirina xwe jî endama parlamentoyê bû. Wê di navbera salên 1984-1990ê de serokatiya Yekîtiya Ciwanên Sosyaldemokrat kir. Ew, yekemîn seroka jin bû ku hatibû hilbijartin. Heta sala 1990'î wê di gelêk komîsyon û komîteyên cuda yên parlamentoyê û yên dadgehan de endamtî kir.

Di navbera salên 1994-98'ê de ew wezîra karûbarê jîngehê bû. Di avabûna hukumeta 1998'ê de jî bû wezîra karûbarên derve a Swêdê. Gava hat kuştin ew wezîra karûbarê derve bû û 46 salî bû. Anna Lindh zewicî û diya du zarokan bû.

Anna Lindh siyasetmedareka gellek nasîrî û hezkîrî ya di çerçewa dinyayê de bû. Gava serokwezîr Göran Persson xebera mirina wê da bi xemgîniyeka mezin got ku Swêdê ruyê xwe yê ber bi cîhanê ve wenda kir.

Ferqeka navbera Anna Lindh û Olof Palme ji ew bû ku Olof Palme hem hazîrî û hem jî nefretkirî û wê gellek bûn, gava hat kuştin yê li berneketin jî gellek bûn. Lê Anna Lindh xwe bi wî awayî dabû qebûlîkirin ku hezkîrî-nehezkîrî ji bal herkesî ve rêz lê dihat girtin. Xebera kuştina wê bi rast û çepê xwe ve hemî



Anna Lindh.

swêdî xistin nava şînê. Li dervayê welêt jî ew wezîrên derve yên ku Anna Lindhê her roj rexne li wan girtibû, şerê wan kiribû xemgîniya xwe ya jidil diyar dikirin. Colin Pawel yek ji wan wezîran bû ku hezkirin û rêzlêgirtina xwe ya ji bo Anna Lindhê û xemgîniya li ser mirina wê derdibîrî.

Anna Lindh, şexsiyeteke wiha bû ku jiyana mirî ya resmî û ya kesayetî ya navmalî bi awayekî herî serkeftî di jiyana xwe de entegre kiribû. Serokwezîrên gellek welatan li ser wê xusûsiyeta Anna Lindhê ya ku di civîna de çî dîplomateka ciddî, bazarkir, xweşgo lê texsîrnekir û li dervayî civînê havhiz, xweşsohbet, hemderd bû. Weka hemwelatîyeka sade, çanteyê piştê li ser milan, bê tekelif diçû teva sohbetan dibû ji aliyekî de jî bi telefona xwe ya mobîl bi her du kurên xwe yên piçûk ên li malê dibiliya, derd û kul û ihtiyaciyan zarokan ên rojane çareser dikir. Hemwelatîyên swêdî hemî li ser wê yekê mitefiq in ku Anna Lindh tu car mesafe nedixist nava xwe û hemwelatîyên sade, bi taybetî têkiliyan xwe bi biyaniyan rûniştîyan Swêdê re xurttir



Wezîra karûbarê derve ya Swêdê Anna Lindh, pêşwaziya serokê hukumeta herêmi ya Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî dike

dikir. Di pîrsa jinan de gellek hessas bû û piştgireka mezin a jinên biyanî bû.

Xweşbînî, rûgeşî û zîrekiya wê ya dîtina riyên çareseriyê bi rast û çepan qenaeta wan siyasetmadaran e ku pê re kar kiribûn.

Anna Lindh ne hema alelade diranekî çerxa sîstema wezaretê derva ya swêdê û siyasetê derva ya dewletê bû. Meriv gellek êşkere rengê şexsiyeta wê, taybetmendiyên wê di siyasetê karûbarên derve de didît. Di dema wê de, rengê pişgiriya ji bo kurdan di siyasetê derva û hundur a Swêdê de xurttir bû. Bêyî ku têkiliyên dewleta xwe yê heyî bi wan dewletên serdestên kurdan re xera bike, tim bala wan dikêşa ser pîrsa mafên mirovan ên kurdan û rexne li wan digirt. Par, ji bo ku hukumeta tirk îzin neda ku ew here Diyarbekirê wê jî ziyareta xwe ya ji bo Tirkiyê bi tevayî betal kir. Di civînên navnetewî de hemû caran piştgira mafên kurdan bû. Ev piştgiriya Swêdê a

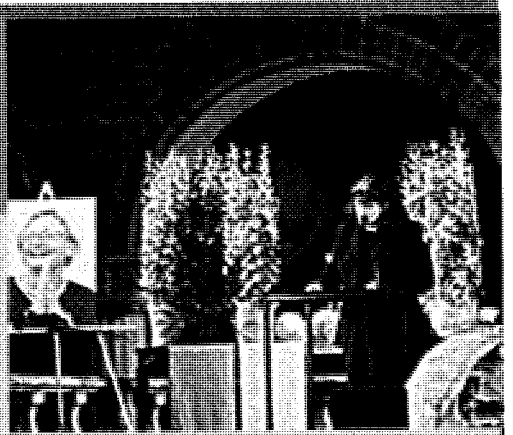
aktîf a ji bo mafê kurdan, bi taybetî bi Anna Lindhê dest pê kir.

Li hundurê Swêdê jî wê gellek caran kurdên rûniştîyên Swêdê û yê hemû perçeyên Kurdistanê, berpîrsiyarên hêzên siyasî li meqamê xwe qebûl dikir û guhdariya wan dikir.

Kurdan bi kuştina Anna Lindhê dostekê xwe ya hêja wenda kirin. Ew, gellekî bi mirina wê êşiyar. Ev yek ji beyanên wan û seremoniyên wan ên taybetî êşkera dibû.

Herdu hukumetên Kurdîstana Başûr jî xemgîniyên xwe ji hukumeta Swêdê re verêkirin, di hemû merasim û seremoniya xatirxwestina ji Anna Lindhê de beşdar bûn. Kurdên Swêdê him di 18'ê îlonê de li dêra Adolf Frederîk, him jî di 40 rojîya mirina Anna Lindhê de bi taybetî civiyar û ew bi bîr anîn. Platformên siyasî û miesesên kurdan yê li Ewrûpayê bihev re û yeko yeko xemgîniyên xwe diyar kirin.

Axaftina Nalîn Pêgul, seroka Yekîtiya Jinên Sosyaldemokrat ên Swêdê (ew bi xwe kurd e) a dema seremoniya hilbijartinê Anna Lindh di 19'ê Iona 2003ê de.



Nalîn Pêgul, dema axaftina xwe dike

Ya esasî peyva gotî ye!

Gava Anna Lindh di 1984'a de ji bo serokatiya Cîwanên Sosyaldemokrat ên Swêdê (CSS) hat hilbijartin, wê dest pê kir ew bû lîham û rêber ji bo seranser nesleki cîwanan.

Piştî wan mînaqeseyê û rîkêbertiyên tûj û dogmatîk ên li ser xweidarekirina bi serê xwe û bi ekeşê wê sosyalîzma dewlatî ku li destpêka salên 80-yî di nava CSS de serî hildabûn, Anna Lindh ew kes bû ku tapên çetiyayî bi hev ve girêk kirin û mînaqeseya îdeolojîk ber bi pêş ve bir.

Ew hemî caran amade bû ku wasîteyan ji bo siyasatê ji tûb ve tecrûbê bike, rê neda ku CSS bibe piştgirê misêwayî yê wan sisteman giregir ên ku wextekê sosyaldemokrasiyê ava kiribû. Lê wê wan salên ku serbestiya hilbijartinê li ser lîvên herkesê bû, hemî caran ji xwe pirs kir ku gelo serbestiya hilbijartinê wê ji bo hemû kesan be, yan tenê ji bo wan kesan ku bi her awayî di hoqê xwe dertên. Her wiha wê hemî caran pirs kir ku gelo rewşa sisteman giregir kes û derûdorên herî muhtac û belengaz jî digre nava xwe an na.

Anna Lindh yek ji wan ên herî destpêkê bû ku pirsên jîngehê çidi di nava sosyal demokrasîyê de bilind kirin. Ew di 1994'a de bû wezîra karûbarê jîngehê.

Gava ez pê misertef bûm ku li gel Anna Lindhê xebata siyasî bikim, dûrbîniya wê testîreka mezin li min kir.

Wê hê gelleki berî ku hûnên dan bînin rojeya siyasî, problem diditin û derûxistin meydana çareserkartîne.

Pîrseka ku van salên dawiyê me gellek caran mînaqeseyê dikir, ew bû ku gellek misalman li Ewropayê dijîn bêyî ku his bikin ku ew heşdarî jiyana civakî a wî welatî dibin ku lê dimînin. Anna Lindhê îlamîyet perçeyek ji kultura Ewropî didit û rûnihawele dikir ku hêzên misalman ên pêşkeftî û hişyarên pirsên civakî derxe pêş da dîtin ji bo peyda kirina dijberiyên civakî neyê bikaranîn.

Weka wezîra karûbarê derva Anna Lindh elîmandî bû ku hevkarîyê di ser hîdûdên kulturî re

bike da pîrsgirêkên giran çareser bibin. Wê her wiha rê diditin ku angajmana wê ya ji bo pîrsgirêkên integrasyonê bi siyaseta cîhanî ve bê kombûnekirin.

Ew bi serê xwe yê ji bo mafê mirovan, li din payê hat naakirin. Ew ji wan kesan bû ku mafê jinan jî di nava mefên mirovan de hesab dikir.

Gava ew pêrgiyê rêberên siyasî yên welatên Rojhilata Navîn dihat wê tenê behsa rewşa jinan a li wan welatan nedikir, her wiha ji wan daxwaz dikir ku bi eşkeretiyeka wiha li dijî zilma li ser jinan û kuştina ji bo namûsê rawestin da mesajên wan bigihîjin hemwelatîyên wan ên berê ku niha li Swêdê dijîn.

Li gel siyasatmedariya pîrîreka a Anna Lindh ez ê heta û heta xatîneya Antia weka şeşseka çixweş a dût ji çexsiyeta xwe ya desthilatdar bi xwe re hilînim. Gava zarokê min ê yekê ji min re bû, ew hat seredana min, endîşedar bû ku ez firsendê nebînim da vehesim û aram bibim ji ber serederên xwe.

Roja dîtir wê listeyek telîmatan şiyand ku bi henekî weka biryara hukumetê amade kiribû:

Xal 1: Serlêder divê bes di navbera 5-30 deqeyan de li ziyaretê bimînin.

Xal 2: Serlêder ku qahwê dişwazin, divê kîlorên xwe yên ber qahwê bi xwe re bînin.

Xal 3: Serlêder divê zarok û diya wî hembêz nekin da xetera derbasbûna nexweşî û mikroban peyda nebe.

Min hefta derbasbûyî xwişkêka mezin wînda kir. Sosyaldemokratan îdeolojeka mezin û serokêka dahatû wînda kir. Swêdê yek ji girîngtîrîn pêşkeftiyên xwe yên siyasî wînda kir. Bîndestên cîhanê têkoşerêka bîlêr wînda kir.

Rojên Edebiyata Kurdî li Amedê (5-9 /11/2003)



Rojên Edebiyata kurdî li Amedê (5-9/11/2003)

Ji aliyê Belediya Amedê di navbera rojên 5-9/11/2003'an de, li Amedê hefteyeka Edebiyata Kurdî hate lidarxistin. Nêzîkî 50 nivîskarên kurd di van rojan de beşdar bûn. Ji her aliyê Kurdistanê nivîskar hatibûn. Ev cara pêşîn bû ku evqas nivîskarên kurd li Amedê civiyabûn. Rojên Edebiyata Kurdî li Amedê wek konferans û semîner pêk hatin. Konferansên derbarê edebiyata kurdî de li salona Belediya Baxlarê hatin çêkirin. Ne ji hemû kesan re, tenê ji bo kesên ku hatibûn gazî kirinvekirî bûn. Hemû nivîskarên gotarên xwe bi kurdî pêşkêş kirin. Ev yeka gaveke dîrokî bû. Gava giring ya duwem ji zêdebûna nivîskarên bû. Di van çalakîyan de hate

dîtin ku kurdî, zimanekî edebî ye û ji zimanên din ne kêmtir e, ji bo xwe îfadekirinê têrî her babetê dike. Çend gotarên mêvanan, bi taybetî mêvanên tirk û ereb bi wergera kurdî hatin pêşkêş kirin. Mixabin hejmara nivîskarên jin gelek kêmbûn, ji kurdên başûr: Nezîre Ehmed, Cula Hecî Omer û ji kurdên bakur Suzan Samanci... Ji Swêdê ev nivîskarên kurd tevî konferansê bûn: Ferhad Shakely, Haşim Ehmedzade, Malmîsanij, Haydar Diljen, Rohat Alakom, Firat Cewerî, Zeynel Abidin Zinar, Mehmet Uzun, Şerefxan Cizîrî. Suzan Samanciyê şevekê, beşek ji van nivîskarên ku ji Swêdê hatibûn, wek mêvan ezimandin mala xwe û gelek

xwarinên ji hev xwaşiktir pêşkêşî wan kir. Çend kes û dezgehên kurd yên mayî jî nivîskarên kurd kirin mêvan û gazî wan kirin. Belediya Batmanê jî nivîskar kirin mêvan, ew çûn derdorê vî bajarî geriyan.

Di dawiya vê hefteya edebiyatê de gelek biryar hatin girtin û hat hêvîkirin ku ev hefteyên waha hersal li Kurdistanê li deverê cihê pêk bê. Polêsê tirk çend caran xwast ku hefteyê sabote bike, lê bi ser neket. Hefteyê, him di medya kurdî de, him jî di ya tirkî de cîhekî fireh girt, gelek nûçe hatin belav kirin.

Ji aliyê din li gelek deverên bajêr ên mayin semîner hatin amadekirin ku ji hemû kesan re vekiribûn, bi sedan kes wek guhdar tevî van semîneran bûn. Piraniya wan keç û xortên ciwan bûn, gelek ji wan xwendevanên Unîversîta Dîcleyê bûn. Ev cara pêşîn bû van kesan ewqas waha bi nêzîk ve nasiya xwe dane nivîskarên kurd yên ji perçên cihê û bedewiya zimanê kurdî. Wusan dihate xuyan ku ji guhdaran

hinek kurdî baş tenedigihîştin, dema ew û nivîskar dihatin hemberî hev, hin caran serêşiyên ragihandinê peyda dibûn. Wan dît ku waha naba, divê ew zimanê xwe fêr bibin!... Hinek ji wan jî: *"Em fam dikin, lê belê nikarin bipeyîvin"* digotin. Rewş û mînakên waha bêguman hin caran nivîskar diêşandin û bi rastî vê yekê bi Amedê nediket. Ez bûyerekê tu car nikarim ji bîr bikim. Carekê ez û helbestvaneke ji kurdên Dihokê, Cula Xanim rûniştibûn, me sohbet dikir. Keçeke kurd nêzîkî me bû û xwast ku bi me re têkiliyan dayne û çend pîrs ji Cula Xanimê pipirse ji bo rojnameyekê. Lê belê ev keça ciwan, bi kurdiya xwe bi serneket û dest bi tirkî kir û xwast ku ez jî gotinên wê wergerînim kurdî. Cula Xanim him şa bû û him jî li ber xwe ket. Paşê wê berê xwe da vê keça kurd, destê xwe bire kupikên sûretê wê yên sor, wek zaroka xwe bi nerm guvaşt û bi dilekî şkestî gotê: *"Keça min te gune ye! Tu ciwan î û tu divê zimanê xwe fêr bibi!"*



Cula Hecî Omer (ye milê çepê) li gel Nezîre Ehmed

DÎDAR

UR (Utbildnings Radio / Beşa perwerdê ya Televizyona Swêdê) bi navê Dîdar bernameyek ji heşt perça, bi jinên kurdan re, ji bo jinên kurd amade kiriye.

Bernameyê, 12 çiriya pêşin dest bi weşandinê kir. Her parçek 15 deqîqe ye.

Armanca bernamê, ew e ku jinên kurd hîn zêdetir tevê civata Swêdê bibin û ji bo vê jî bên motîve kirin.

A diduya jî, serrastkirina çewtiya (negatîf) wêneya medyaya Swêdê a di derheqa jinên kurd de ye.

Çend jinên ku di civata Swêdê da bi hêza xwe serkeftine, serpêhatiyên wan yên li Swêdê, wek nimûne tên nimandin.

Jinên ku di programê de beşdar bûne ji her perçeyên Kurdistanê hatine hilibjartin.

Her yek ji wan li bajarekî dijî û xwadiya meslekekê ye.

Di vê programê de; siyasetvanek, rojnemevanek, şoforek, karsazek, xwendevaneka hiqûqê, hunermendek, muhasibek, şanogerek cîh digrin. Ew dayik in, keçik in û hevalê hevdû ne. Ew bi karû-



Ayşe Güler bi xwe ji navçeya Anatoliya Navîn ji qeza Cihanbeyliyê, ji gundê tetera (Bordelik) ye. Pir û bapîrên wê ji Kurdistanê hatine, li wir bicîh bûne.

barên xwe bi rêyeka mumkun tevêbûna civata Swêdê nîşan didin. Program kultura swêdî û kurdî û dîtînen cuda dide berhev.

Bername rojên yekşeman di saet 16 û 45'a de, di kanala 1'ê ya Swêdê da tê weşandin. Piştê tekrar dibe.

Wextên weşandinê û agahdariyên berfireh dikare ji malpera www.ur.se bên girtin.

Bo nasandina Bîrnêbunê û avakirina sazîyekê

CÎVÎN LÎ PAYTEXTA TÎRKÎYÊ

Havîna îsal, li 9'ê tebaxê li Enqerê civînek çêbû. Qasî bîst kes tê da beşdar bûn. Çar kes ji Elmanyê, yê din ji Enqerê, Polatli, Kîrşehîr, Kulu û Cîhanbeyliyê hatibûn. Yê ku ji Elmanyê di civînê da beşdar bûbûn, hen endamê redaksiyona Bîrnêbunê, hen jî endamê komela ZIMAN bûn.

Cara yekê bû, ku civîneke bi vi rengî li peytexta Tîrkîyê ji aliyê kurdên Anatoliyê da tê çêkirin. Beşdarên civînê bi vê serbilind û bi heyecan bûn. Ev civîn bû sebêba hevûdu naskirina beşdarên jî.

Di civînê da, hevalên ku ji Elmanyê hatibûn di derheqa kar û barên Bîrnêbunê û komela ZIMAN da malûmat dane beşdarên û pêşniyazên xwe anin ziman.

Ji vê şûn da, bi girani di civînê da pîrsa xebat û projeyên kurdên Ana-

toliyê li welêt hate mineqêşekirinê. Her kesî di derheqê vê mijarê da, fikir û pêşniyazên xwe anin ziman.

Civînê qasî sê seata ajot û li dawiyê bi qerar û pêşniyazên xweş û baş hate girêdanê. Beşdarên civînê gihêştin wê fikrê, ku kovara Bîrnêbunê dezgehêki pîr gerek û bi rûmet e û divê bîji û piştbazî bê kirin. Dîsa di derheqa xebatên zimani û kultûrî da qerar hate dayin ku di dema pêş me da li sê deran (Enqere, Kîrşehîr, Kulu) civîn bîn çêkirin û di van civînan da li ser pîrsa avakirina sazîyekê (komele, weqîf û hwd.) di vi warî da bê mineqêşekirin.

Bi hevîya ku ev gav bîn avêtin û bigêhêjin armancên xwe civîn belav bû.

Em hevalên ku li welat ew xebat û mesuliyet heldane ser milê xwe pîroz dikin û serkeftina wan dixwazin.

Pîroz û bixêr be.

Nameyek:

Bizim köyün adı Kürtçe EMERA dır. Köy, Kızılırmak'ın kenarına kurulmuş, 180 hanedir, nüfusu 1200 kişi civarındadır. Köy sakinlerinin büyük bir çoğunluğu Ankarada çalıştığı için, kışları nüfus çok azalır. Köyde yaz kış kalanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşırlar. Son zamanlarda köyde okuyanların sayısında kayda değer bir yükselme var, bu da beni sevindiriyor. Ailem Dirêjan

aşiretindedir. Dirêjan aşiretinin Malatya'dan geldiği söylenir. Yakın yıllara kadar da karşılıklı ziyaretler olmuştur. Bîrnêbun'un yaptığı çalışmaları çok değerli buluyor ve sizleri kutluyorum.

Başarılar.

Bekir Demir

Büyükbıyıkköyü Balâ/ANKARA.

XEBATEKE NÛ:

"Ji duh heta îro Yenîce û şêxbizini"

Berî mehekê lêkolîneke nû derbara Kurdên Anatoliya Navîn derket. Heval Îsmail Suslî ji min re bi rêya postê şandibû, gelek spas ji wî re. Navê pirtûkê *Ji Du Heta Îro Yenîce û Şêxbizini*. Pirtûk li Haymanayê hatiye çap kirin û ji aliyê sê kesan de amade bûye: Enver Yurtaş, Hamdî Çeker, Faik Coşkun. Ji bo xebatê, Prof. Dr. Orhan Çeker ji pêşgotinek nivisiye. Ev eşra wek tê zanîn li dorberê Haymanayê gelek belav bûye, nêzikî 29 gundên şêxbiziniyan hene. Çawa tê zanîn ew bi devokeke mayin ya kurdî deng dikin û jê re *şêxbizini* tê gotin. Ew di vê pêşgotina xwe de bi kurtî li ser amadekirina vê pirtûkê disekine. Hersê nivîskarên pirtûkê ji Sindirani ne, çawa tê zanîn niha ji vê deverê re dibêjin Yenîce. Pirtûk derbarê Yenîce û dîroka Yenîce de hatiye nivîsîn. Ev nehiya bi Haymanayê ve girêdayi ye. Haymana ji berê de wek navendeke giring ya Kurdên Anatoliya Navîn tê zanîn, wek paytextê wan hatiye bi nav kirin. Devereke gelek kevn. Di pirtûkê de bi sedan sûretên reş û spî bi cîh girtine. Di

nav rûpelên vê xebatê de gelek malbatên kurd û koka wan hatine nasandin. Ji bo lêkolîneran pirtûkeke gelek bi kêrhati ye. Di dawiya pirtûkê çend dokumenên kevin hene. (Pirtûk ji van tîlefona dikare bê temîn kirin: 0536 963 48 57 an jî 0505 620 55 12), di pirtûkê de tu adrêsek ne hatiye dayîn.



*Bergê pirtûka Ji duh heta
Îro Yenîce û Şêxbizini*

NAN

*Bûkê acer û bi fediye
Nanî nare ser sêlê
Xasiyê bi taliyê*

Serdarê ser sifrê ye û nehmetê ku em bi serî sond dixwunî.

Li ser sifrê me, tişteki ku sê dana qet kê m nabe nan e. Nan li cem me muqaddes e. Di roja xwe da, dema ku insanan ji bo tiştên muhim sond dixwarin destên xwe li nê n dexistin.

Xwarinê me çî tevin ma bivin, heta ku me nan nexwar em tê naxwin. Biwe newe nan gerek hawe.

Tarixa nê n lê xistinê tam nê zanînê, lê bi tê x mînî 12 hezar sal in ku nan tê lê xistin.

Di despêkê da berhemên nebatî (ce, ganim, çavdar) bi awakî îptîdaî dihetin hêrandin û bi avê ve li hevdu texistin û li ser kevîrê germ ya jî li ser koziyê êr dipêjandin.

Lêkolînên ku li ser dîroka nê n hatine çêkirinê nîşan didin ku 4000 sal berî bûyî na Hz. Îsa li cem Babiloniyê û 2600 sal berî bûyîna Hz. Isa li Misrê nan di firina da dihatiye pêjandin.

Dema ku insan ji koçberiyê derbasê nî zama cihgirtiyê bûn û berê xwe dan cotka-



riyê hinek nebat berhem kirin. Ji wan nebatan yê n ku terî bi rûmet genim bû îro jî nanê genim cihê xwe ji nanê nebat ê din bilintir e.

Li Anatoliya Navîn dîroka nan û genim pir kevn e. Dema ku merî li berhemên Hititê (li Anatoliya Navîn jiyane û xelkekî ji kokê hind-europî ye. Berî mîlladê 1650 - 1200) yê tarîxî dinêre merî dibine ku hîtît bi cotkariyê re mujûl bûne û wana teknîka nanlêxistinê dizaniye.

Ax û îklîma Anatoliya Navîn ji kultura cotkariyê re pir musaît e û huro jî Anatoliya Navîn embara cê û genim e.

Kurdên Anatoliya Navîn berî ku hîn derbasî nîzamê cihgirtine nebuwun, koçber bûn û pez bi xudî dikirin. Wana ihtiyacê xwe yê nê n ji cotkara bi ard sandinê çareser dikirin. Piştî ku ew li herêmê Anatoliya Navîn bi cih bûn, wana giran û giran dev dan cotkariyê û dest bi cê û genim rişandinê kirin.

Kurdên Anatoliya Navîn dema ku hîn aş tunebûn genimê xwe bi destara dihêrtin.

Kurdên Anatoliya Navîn du cins nan lê texin. Nanê kavo û nanê ser sêlê. Nanê

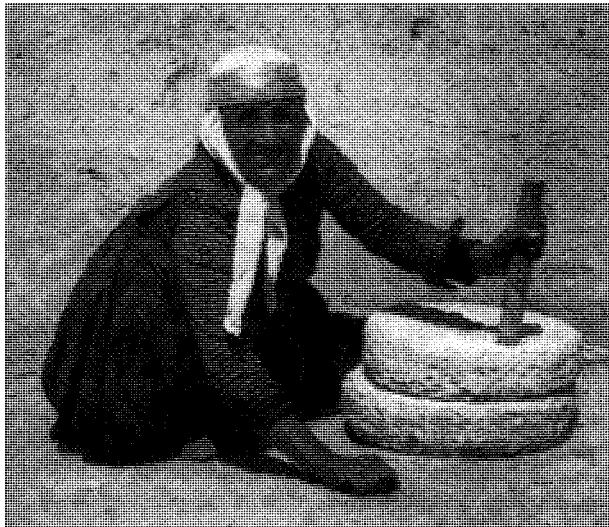
kavo ji hevîrî bêtiş tê pêjandin û ji rojên şênayîya ra wek dawet û dolê re tê lêxistin. Xusûsiyeteka nanî kavo yê pir hêja haye ku ew jî, nanî kavo kufikî nawe û ji nanî ser sêlê teniktir û feretir e.. Cinsê di jî, nanî ser sêlê ye û bi hevîrtirş e.

Roja ku nan were lêxistinê jin ên sibê zû hevîrê xwe bistirên û ji bo ku hevîr rind tirş bive demekê bi payin bidin. Dema ku hevîr tam hate qiwamê e hevîr bi gog kin û li ser text qoqan vekin û bavên ser sêlê.

Ji mala ku nan lêtêxe, bihneka xwaş a were. Cîran û heval ên li wê malê bicivin henên ji wana kulora çêkin, kulorê bi hêk, kulorê bi pizav û penêr... Hinek ji wanan yê n ku kilama dizanin, ê kilama biwên, kilamên şîna, kilamên dila...

*Dîsa dîsa lê lê qismet dîsa lê lê
Birin dane lê lê mêrê pîso lê lê
Yar qismet e lê lê wir da were lê lê
Bejna bilind dilê min ketê lê lê*

Ew kultura ku li dor aliyê nanlêxistinê çêbûyî hendik bi hendik wenda taviye. Çimkî wa salên dawiyê endî nan wek berê nê lêxistine. Malên pir nanê xwe ji derve-distînine. Nanê ser sêlê biye luks.



"XELASBÛNA FARUK !"

Li gundeki Anatoliyê dev devê şîva, jin û mêr li mala Miçikî Hesî Şofer rûniştibûn.

Hûsî Yixiw:

- Eee Miço, dema te bi xêr be, te lawkî xwe Faruk şandiyê Alemên.

Miço:

- Sax bî, eh de min hay jê çi ye? Me go ma here xwe xelas bike, me li wir tu tişt nekir, ma ew bike!

Îbramê Zêwê:

- We çing vîze sand? Tewêne êdin qole qole nadine?

Miço:

- Walle zatî ne qole bû jî, em êpî tê kerîşinî, me en sonunda pere dan şebekekê, me ancax weng vîze sand.

Hûsî Yixiw:

- We çiqas da?

Miço:

- Pênc hezar oro (Euro)!

Cemat:

- Vaaaaaaaaaaaaaxxxxxx!!

Îbramê Zêwê:

- Te bi va perana li gund dukaneke xwe jihev kira!

Zexka Millê Heyder:

- Ew jî, hîn îşê xwe ne gerentî ye jî. Tewêne êdi ji îlticacıya ra hema ret derdikeve, di îçî mihekê da bi şûda dişinîne, lê lawikê Elikê me weng nebû, Hakanî dewê, "teze (xaltî) ku min çing go, 'doxum yêri Kulu' awqêt go; 'Hîç şansin yok'. Ew jî, awqatî Hakanî kurmanc bû, wî bilemda

fêda xwe nebûye!

Osî Moxê:

- Alaka xwe tune, îsterse ma awqat ji gundî te be, dîsa fêde nake!

Hûsî Yixiw:

- Na, çima Erdemî me go: "Tercumanê min kurmancê Urfê bû. Mêrik pirr rind deng kir, hakîm hema gotiyê, "çok inandırıcı." Erdem du hefta şûnda otirma xwe sand, kire berîya xwe.

Osî Moxê:

- Na lo, ma şansê te hewe, ku li hakîmekî rind denk hatî, ê cilê pasê bide dest te. Ku tu li hakîmekî pîs denk hatî xeyrê, ê te sûrûndûmiş ke! En doxristî ma jê ra jineke Alman bi pera bûwînin ê hîngê gerentî bi îşçi be.

Zexkê Millê Heyder:

- Lê lê, êdî jinê gêwir jî çavê xwe jihev kirine, pirr pera dixwazine. Him jî mecbûr ew ê tevhev rûnine, qanûn ê weng dewê.

Miço:

- De ma rûnin, tek ma îşî xwe bibe. Min hay jê çi ye, Xûdê îşallam li rûyê Farukê min mêske, îşî xwe rast here. Ew î niha kaçax çalişmiş tewê, ketiye loxanta yekî Tirk.

Sultikê Mihê:

-Te bi wî ra bigotta, ma dîqqet ke. Ê tewêne îşyerî gî polis kontrol dike, ka kaçax hene tunene. Lê Bülentî Nûrka Donê weng nekirin, xizanî ew jî di mutfaxe lox-

entekê da çalişmiş debû, rind jî qazamiş dikir, li mehê pêncsed oro dişand ji Nûrkê ra. Nûrkê pê xaniyekî xwe çekir. Paşê rokê polis tê kontrolê, cilê ji wir da Bülentê xizan, heynan birin havalaniyê.

Îbramê Zêwê:

- Tu yî li wir qaçax çalişmiş nebî. Memikî me bi xetê Ehsanî Dedê çaliş dibe, ê weng hîne saxlam e. Wê rokê, Memik ê telefon kir, min go, "aman yarim dîqqet ke, ma te negrin!" Go, "baba meraq meke, min îşî xwe heynaye saxlamê".

Miço:

- Ez rawim ji Faruk ra telefon kim, çir kim, vana giştka jê ra bêm!

Cemat:

- Bike tabî, ma lawik jî bizane, ma hale xwe hewe!

Miço rawû telefonê Faruk (cêp) çerx kir:

- Faruk yarim çir dikî? He, de çalişmiş be, mere qehwa ha! Erê em ê gî rindinî, me meraq meke. Îşê te çir bû? Hingî weng dastiye! Mêske, min rind dînlemiş ke, ê tewêne tercumanekî ji Urfê li wir bûye, here wî biwîne, ew î pîr rind bûye. Ku hakîm ji te doxim yêri pîrs kir, bê; 'Kulu ema, bîz Doxuluyuz, Kuluyla aleqamiz yok'. Li îşyêri xwe jî dîqqet ke, ê tewêne, polis kontrol dike. Bi xetê yekî din î îşçi bişuxile, ew ê saxlam biye. Faruk, bişahnakî jineke alman biwinî, heta ku he ma vê pere be ha! Saxol yarim, tu ehtacê me tune, em ê kêyfe xwe dikinî, tu li xwe mêske. Ku perê te hene xersê du-sêst oro ji min ra bişîne, ez î didanê xwe çekime. Temam yarim, aman aman qurbane te me, îşê xwe li wir saxlam çêke, mê vira!



DERGÎSTÎ

Di jıyanê de her civatekê, li gor çanda xwe erf û edetên xwe hene. Di her alîyekî jıyanê de jî ew erf û edet cur bi cur in û taybetiyên xwe hene. Ji bo kurdan jî wisa ye. Du meriyên bi dergîstî, ji xezûrên xwe re çi bikine, çi nekine, li gor qeyda ye. Dixwaze meriyên bi dergîstî, wan qeydena bizanin. Keçên bi dergîstî ji malbata zavayên xwe re çewa hurmetiyê bikin, li cem jına-mêran çewa rabin-rûnin, zava ji xezûrên xwe re çewa hereket bikin, kurdên Anatoliyê wan li gor çanda xwe bi cih tînin. Kê li gor wan qeydena hereket nekir û ew neanîn şûnê, yê li civatê werin rexnekirin û ew ji bo wan ne tişteki rind e.

Zava li kêdere rastê xezûrê xwe hat, dixwaze (divê, lazim e) hurmetiya wî bike. Berî 30-40 salan wir de, heke zava ji xezûranên xwe mêr dîtîn, rêya xwe diguherîn, rûyên xwe nedidan rûyên wan, xwe ji mêrên malbata xezûra vedişartin. Lê, ji jinan venedişartin. Li cem jına bi dengên bilind deng nedikirin û ji wan re hurmetî dikirin. Keçên bi dergîstî, xwe ji xezûran bi tu mêra nedimêrandin. Ew li kê derê didîn xwe vedişartin (ji ap, xal, pismam, pixaltî

yên dergîstiyê xwe). Li cem jinên malbata dergîstiyên xwe, keçikan xwe venedişartin. Keçên bi dergîstî bi ro be jî, xwe ji dergîstiyên xwe jî vedişartin. Xortên bi dergîstî, dema ku keçik diçûn ser kanîyan, diçûn avê; di taldekî xanîyekî da xwe vedişartin, bi dizikî li dergîstiyên xwe dinêrîn.

Ji bo van erf û edetên giran bi cih werin, di civatê de yarenî û henek jî pêk dihatin:

Apê Hûsîn li dawîya gund li benda baxên tirî wû, bax diparastin. Ap î ji bo xwarinê qirikgir wû. Meha rojîyê bû, dû nîvro birçîbû, gundiyek di wir re derbas dibû. Mêze dikir, Apê Hûsîn piştî xwe di baxa al kiribû berve çiya mêze dikir. Jê re got:

- "Hûsîn bax ê çing in (çewan e) tirî pir e?" Apê Hûsîn got:

- "Welle nizamim, ez li baxa bi dergîstî me?"

Xortên bi dergîstî, bi şev dema ku bav û birayên keçikê ne li mal bûna diçûn dergîstiya xwe didîtîn. Bi ro, zava yê jineka malbatê (dayîk, xwang, bûk hwd.) bişanda cem xwasîya xwe, ji wê misada xwe bixwesta ku dergîstiya xwe bibîne. Ku xwasîyê destûr da, bi

şev ê hevalekî xwe baniya, çiqîna xwe ya dergîstî dagirta, biçûya xezûrê xwe. Li çûyîne bi xwe re şekir, fistiş, loşim, desmal, neynik hwd. dibir ji dergîstiya xwe re, ku ew dora dine rê wan li hevalên xwe belav ke. Li çûyîna xezûra, zava û hevalên wî destê xwasîyê maş dikirin û rûdiniştin. Li dil û xatirê hev û du dipirsîn, qehwek vedixwarin. Hevalê rabûya biçûya mala xwe. Xwasî jî, ya zavayê xwe û keçika xwe di hodekê de bianiya cem hev.

Rokê ji bo edetke wisa, Oso xeberê nade xwasîya xwe, hevalekî xwe heydine dihere xezûra. Xwasîya xwe jî ji bo ku bêxeber hatiye, Oso nake hundir. Oso jî, yekî bi qirika xwe nikane, ji bo xwerinê ve binarek bûye, çerxe hevalê xwe dibe:

- Were, vava ê hê rind e, em ê şekir fistişan bi xwe bixwunî.

Ew hevdişinên dergîstîyan, ji mehekê û dudîya carekê pêk dihatin û şer seeta dergîst li cem hev dibûn. Malên mêrê xwe tuneş an jî musait, hetanî sibê jî hevdişinê berdevam dikir. Hemo, dema ku bi dergîstî wû, xezûrê xwe çûyî bû ser heqîya xwe. Xwasî û dergîsta Hemo, bi tenê li mal diman. Şevêkê Hemo, dihere cem dergîsta xwe. Xwasîya wî dibêje:

- Golikê me nexwaş e ez iro te nakim mal. Hemo jî dibê:

- Hê rind e. Hun du jin in, ez ê hetanî sibê benda golikê we çavkim.

Xwasî bi ser vê gotinê de Hemo dike hundir. Lê, sibe da radibin golik mirar bûye.

Li civata kurdên me, pir caran zewac bi xwastina mezinên malbata dibû û pir caran dergîstîyan hev û du nas nedikirin. Dergîstiya, hev û du li hevdişinê sifê didîtin û nasdikirin.

Beko jî, bi dergîstî wû. Dergîsta xwe hê tu cara nedîtiwû, ew dûre dûr va jî nasnedikir. Malbata dergîsta wî bihar û havînê jîyana xwe li yaylê, payîz û zivistanê jî li gund derbas dikir. Roke havînê, Beko keçekê li ber xaniyê xezûrê xwe yê gund dibîne û mêzdike ew dikeve hundir. Bi xwe û xwe dibê biwe biwe vava dergîsta min e. Dikeve dû keçikê, dikeve hundir; dest diavê gulîyên keçikê, keçik dike wêre wêre dibê:

- Ez qurban ez ne dergîsta te me, ez keçika filanê me. Beko:

- Na, tu dergîsta min î. Keşik:

- Welle ez ne dergîsta te me. Beko wê wextê ji pîstê keçikê dibe.

Ji xortên berê, yên ku dergîstên xwe şeva girdegê naskirî jî hewûn. Niha mîna berê erf û edet vîqas ne giran in. Dergîst keç be jî, xort be jî li cem xwasî û xezûrên xwe rûdinin, rûyên xwe ji wana nagûherin û kes xwe ji kesî venaşere. Vi guherînên civatan re, çanda civatan, erf û edetên civatan jî tene gûherîn.

HESRET

Pixaltîyê delal, ronîya çavê min!
Roj roja havînê, yekê teboxê sala 2003a li bajarê Frankfurtê (Almanya). Hewa pir germ bû, bêhna mirova dernediket, ne ba hebû, ne jî hênikayî. Bîstûheft salên ku ez li Almanayê me, min hewake ewqas germ nedîtîye.

Li ser kar, li oda xwe bûm. Karmendê min li derî xist, bi çavên heyratî got: "Bîlal Ercan li vir e".

Ez lal û şaş mam, çima ku min bi gotina wî bawar ne kir (îna ne kir). Min xwe ji xwe ra got, ku çawa dibe bê xet û xeber, bi lingê xwe derkevî werî ba min; dile min î xerîb û şikeştî hişyar û ronî bikî! Vê carê li ser germaya Almanîyayê germayîke din bi ser min da hat; germaya ji şabûnê, ji bi-hîstina wê xeberê. Lê vê germayê ez aciz nedikirim, lê hela di ser da ez bînfirêh û şad dikirim. Ji wê germayê ez kêfxweş û serxweş bûm, çimkî bi xem û xewnan çûme welatê zarotîya xwe, min bi xeyalî serê xwe danî ser çoka diya xwe û ber tendûrê rûniştim, barîna berx û mîyan kete guhê min, keçên me yên delal hatine ber çavên min, ku bi kincên xwe yên di rengên keskesorê da ketibûne govenda kurdî û hiş û aqil ji serê xortan difirandin.

Pixaltîyo, gelo tu ji Xwedê natirsî! Tu çima nabêjî ku li vê xerîbîyê, li şarîstana dilê wî dikare ji şabûna bisekine! Tu ser çavê min ra hatî. Ha tu hatîyî ha xaltîka min, çi ferq heye? Xaltîyêke mîna wê jîr, jêhatî, serbilind, welatparêz, eqît û bi eş li kîjan welatî, diyarî heye? Kî û kîjan jin

bi wan salan, welat û gelê bê dewlet nas dike, ji bo wan têkoşînê dike? Kê mîna wê zar û zêçên xwe, xarziyê xwe, dor û berê xwe bi kurdî û kurdeyatî perwerde (terbiye) kirîye, ji wana hemûyan mîna keç û kurên xwe hez kirîye?

Na, wallahî na! Ha tu hatî, ha diya min, xaltîya te, a çavşil û çavbaran, dilşikeştî û dilêşayî ji ber sirgûnîya kurê xwe, ku gelekên wek wî ji ber şerê welat û gel li diyarên xerîb sirgûn ketin!

Na welle, na! Te qet baş ne kir; te eş û şênayî bi hev ra anîn ba min. Te şênayî hûnî û ez bi dîtina te pîrr û pîrr kefxweş bûm; te bîhna xaltî, pixaltîyan, zavê min Miço bi xwe re anîn. Êşîyam ku me di 20 salên dawî da tenê du caran hevûdu dît û qedera min a mişaxtî(sirgûn) li vir bû sedem.

Te bi xwe ra xortek delal, yê Dersîmî, welatê şêran, Canel anîbû ba min, yê ku li bajarê min ê 25 salan kar dike, di Kanal 7'da stranbêj e. Min we herdu jî li duşemî, çarê teboxê sala duhezarsîsîyan di televîzyonan da temaşa kir, bi we û bi te car din kêfxweş û serbilind bûm.

Ez di heyrana te da me. Te xem û xeya lîn min yên salan belav kirin. Min bêriya we kiribû û min hesreta xwe ji te hilda, min lezeteke baş ji te dît, ez bi ruh xurttir bûm, hêsirên min yên şabûnê û bêrikirinê tevlihev dibin. Hinek dilopên ji wan hêsirran di hundurê min da ne û tu kes li wan hêstiran nikare bibîne û nikare hîs bike...

Serfirazî ji te ra. Silavên germ î hesretî ji we giştikan ra.

XWÛÇKA ÇÛKÊ

Oy oy xwûçka çûkê
 Oy oy xwûçka çûkê
 Çima Piçoyê Memo ra newû bûkê
 Çima Piçoyê Memo ra newû bûkê.

Xwûçka çûkê hoke nawe
 Dilî panzde salî şûva nawe
 Oy oy xwûçka çûkê
 Çima Piçoyê Memo ra newû bûkê.

Mîn li zîyaretê hêlik birî
 Tu ket bîra min li vî qirî
 Te çito omdîya min li xwe birî
 Oy oy xwûçka çûkê
 Çima Piçoyê Memo ra newû bûkê.

Seda rawû te ha kir
 Mange doto berjêr ho kir
 Mîn gilîkî xwe li te kir
 Te çima kevirkî xwe li min wer kir.
Çavkanî: Yasin Şekerci

TE KOR TE KOR

Bilûrbani mino lo
 Bilûrbani xelkê wo
 Sergovendî mino lo
 Sergovendî xelkê wo
 Were bike dawetê lo
 Eza bi xwe bi hennecî wim lo
 Herime hennê wo lo.
 Te kir te kir şivan te kir lo
 Mîn singê xwe yî gewrî kalo
 Li ber te vekir lo
 Tu çî şivan bûy lo

Te heq nekir lo
 Çûyî dûkana rûniştî lo
 Te zema min kir lo.
 Ez nexwaş bûm lo
 Ketim ciya lo
 Ê min biwine lo
 Doxtorê Alî qetê lo
 Doxtor çî dizane lo
 Kula dilê min-tewo lo.

Çavkanî: Koma Xelikan

ÎSMA QERÊ

Îsmê li ser şivê li ser şivê
 Çi bûyî hêstirka li benda hîvê
 Ew hevêsa di dilê min da mayî
 Gulî yê Îsmê min belav newûn ser balîfê.

De wer were Îsma Qerê
 Gundê gawir li min şakirê
 De wer were Îsma Qerê
 Ji te ra bikim zêre zerê
 Navê te dilberê bavêm serê.

(Nakarat)

Îsmê li ser kanîyê li ser kanîyê
 Sûretê sorin re dayî yê
 De wer were Îsma Qerê
 Gundê gawir li min şakirê

Jêr da teyê pile pile
 Porî şuştîy e perçem şil e
 De wer were Îsma Qerê
 Gundê gawir li min şakirê
(Gelertî)

* Hep dinlemek sîkar, kimi zaman da ses çikarmak gerekir.
Tim guhdarikirina merîva bêhteng dike, car caran jî deng kirin ê gerek e.
MARTİN LUTHER KING

*Yürekte ateş yakmak için dostlardan kibrit istenmez.
Ji bo agir di dil da vextî, jî dostan kifrit (niftik) nêxwastinê.
RESUL HAMZATOV

* Kîşiler ne denli çok düşünürlerse, o denli az konuşurlar.
Meriv çiqas pir fikirîn yê ewqas kê m biaxifin.
MONTESQUMEU

* Alçakta olan kimse düşmekten korkmaz.
Meriyê nizm dawestiyayî, jî gêrbûnê natirse.
ARİSTO

* Akıllı çocuk, bilgisiz yaşlıdan yeğdir.
Zarokê bieqil jî pîrekî nezan baştir e.
HZ. ALİ

* Edebiyat anlaması kolay, yazması zor olmalıdır. Anlaması zor, yazması kolay değil.
Dixwaze (Divê) edebiyat fehmkirina xwe qole, nivîsandina xwe
bi qar be, ne fehmkirina xwe bi qar û nivîsandina xwe qole be.
WONG CHANG

* Her türküyü çalmaz bizim telimiz.
Her stranê lénaxe têlê me.
BİR BEKTAŞI NEFESİ

Her halaya çarpınmaz mendilimiz.
Li her govendê berba nave desmala me.
YILMAZ ODABAŞI

* İnsanlar özgür doğar ama, her yerde zincire vurulmuş olarak yaşarlar.
Meriv azad tene dinê, lê li her derê bi zencira girêdayî dijîn.
J.J. ROUSSEAU

* Kalbura emanet su zayı olur.
Ava ku emanet e (sparde) gozerê ya wînda be.
HARİRİ

* Eleştiri kolay, sanat güçtür.
Rexnekirin qole ye, huner bi qar e.

PHILIPPE DESTOUCHES

* Eleştirmenler sanat ve edebiyatta dikiş tutturamamış kişilerdir.
Rexnegir ew meriv in ku li huner û edebîyatê bingeh negirtine.

ABRAHAM LINCOLN

* Erdem hiçbir zaman yalnız kalmaz, onun her zaman komşuları vardır.
Xûpakî tu cara bi tenê namîne, tim û tim cîranên xwe hene.

KONFİÇYÜS

* Bir tel ne denli çok çalınırsa, o denli güzel ses çıkarır; en güzel sesi, kopmasına yakın verir.
Têlek (rayel) çiqas were lêxistin, yê dengêkî wîqas rind derxîne;
dengê herî rind nêzikî qetîna xwe dide.

P.CASALS

* Yalnız açığa çıkan ışığı görebiliyorsan, yalnız söylenen sesi duyabiliyorsan;
ne görebiliyorsun ne duyabiliyorsun.
Heke tu tenê tîrêja eşkere dibînî, tenê dengê ku tîyî gotinê dibihîzî nexwe;
tu ne dibînî ne jî dibihîzî.

HALİL CİBRAN

* Coşkunu geçersiz olmaz.
Ava bicoş bê derbend nabe.

KAŞGARLI MAHMUT

* Dostluk aşka dönüşebilir, oysa aşk asla dostlukla sonuçlanmaz.
Dostanî dikare biguhere evînê, lê evîn qet bi dostanîyê dawî nayê.

BYRON

* Ulumastını bilmeyen it sürüye getirir kurt.
Kûçikê ku nizane bizûre ê gur bîne kerîya.

METELOKA TIRKA

* Annesinden ninni dinlememiş kimse öksüz büyümüş sayılır.
Yê ku ji dayîka xwe lorik guhdarî nekirî, wek sêwî mezin bûbe.

HAMZAT TSADOV

* Konuşmak gereksinim, ancak susmak bir sanattır.
Dengkirin hewcedarî ye, lê bêdengî hûnerek e.

KONFİÇYÜS

* Şiirsiz bir dağ basit bir taş yığınının başka ne ki?
Çiyakî bê helbest, ma jî qûçeke kevir bêtir çi ye?

RESUL HAMZATOV

XIDIRÊ XAS Û ELYAZÊ XAS

Çi hebûye çî tunebûye, di zemanê berê da li gundekî piçûk mêrek û bi jinekê va hebûne. Zarokên wan tunebûne. Ew tim bi zarokên xelkê şa bûne û bi wan listine. Ji bo ku zarokên wan tunebûne, bêhna wan pirr teng bûye. Wan guhdarî li herkesî kirine. Çûne cem pirr hekîman, pirr derman li xwe kirine lê qet defera wan derman û hekîman nebûye.

Rojekê jinik ji mêrê xwe ra dibêje: "Ê çawa be va halê me? Min bihîstîye ku li bajarekî dûr seydayek heye. Têye gotin ku ew dikare ji derdê me ra çarekê bibîne. Ez dixwazim ku tu herrî cem wî seydayî belkî ew me ji vî derdî xelaske."

Mêrê belengaz, bêçare radibe li hespê xwe şîyar dibe, dikeve rêh. Pirr dihere hindik dihere, nişkavan da kalekî rûsipî li wî peydah dibe, silavê dide wî û jê pirs dike: "Tu ji ku derê tê û diherî ku derê? Ew hal û mesela xwe ji wî kalê rûsipî ra dibêje. Kalê rûsipî ji berîya xwe sêvekê derdixe, dide mêrik û ji wî ra dibêje: "Vê sêvê qalik bike, nivî tu bixwe û nivê din jî bila jina te bixwe! Qalikê sêvê jî bi mihîna xwe de! Rojek ê were Xwedê ê cotek lawik bi we de. Mihîna we jî ê cewî bizê. Heta ku ez tîm navan li zarokan meke! Ez ê werim navan li wan kim û yekî ji wan jî ji xwe ra bibim." Mêr şa dibe û dibêje, "bila Xwedê du lawan bi min de ez ê jî yek ê bi

te dim." Kalê rûsipî xatirê xwe dixwaze û çawa ku ew nişkavan da peydah bibû, wuha jî wenda dibe.

Mer bêhnfireh dibe. Wek ba û talaz li mala xwe vedigere. Wek kalê rûsipî gotibû sêvê dixwe û bi jina xwe jî dide xwarin. Qalikê sêvê jî dike afira mihîna xwe. Zeman derbaz dibe. Wext û seat tê, jina wî cotek lawik dîne dinê. Hindik zeman din derbas dibe mihîna wî jî cewî dizê. Ew edî pirr kefxweş in, rojên wan wek dawetê derbas dibin. Zarokên wan zû mezin dibin. Lê belê ew hîn bê nav in. Hevalên wan qirfên xwe bi wan dikin. Wan ra dibêjin bênav. Ew tîm malê, ji dê û bavê xwe ra dibêjin: "Bes e, edî navekî li me kin, em fedî dikin ku herin cem hevalan."

Bavê zarokan sibê zû radibe du qurbanan şerjê dike. Jina wî û çend jinên cîran jî alîkariya wan dikin, şivan çêdikin. Dema ku her tişt hazir dibe, diherin gundiyan xwe û melle dawet dikin. Nan tîm xwarin, şerbet tîm vexwarin. Bangî zarokan dikin ku navan li wan kin, nişkavan da dibe mij, dibe dûman û di nav wê mij û dûmanê da ew kalê rûsipî dîsa peydah dibe. Silavê dide wan û dibêje: "Navê van xortan yek Xidirê Xas e, ê din jî Elyazê Xas e. Ez Elyazê Xas bi xwe ra dibim." Dê û bavê Elyazê Xas tiştê wî tev dikin û bi çavên girî wî li hespê wî şîyar dikin û dixin

rêh. Xidirê Xas bi veqetîna birayê xwe pîrr xemgîn dibe. Her şev hildikşe ser xênî li ezmîn stêrka wî mêze dike. Dema ku ew piçûkîya xwe da li ser xênî radiketin, li ezmîn du stêrk li rû hev dîtibûn. Wan ew stêrk kiribûn stêrkên xwe. Niha, xêncî ku birayê wî ne li cem wî ye ew bi wê stêrkê xwe dihewîne.

Pîrr dihere hindik dihere, şevêkê dîsa Xidirê Xas li ser xênî li stêrka birayê xwe mêze dike. Dibîne ku ew vêdikeve û vedimire. Ew fahm dike ku birayê xwe di hale kî teng da ye. Dihere cem dê û bavê xwe, wan ra dibêje ku ew dixwaze here birayê xwe bibîne. Dê û bavê wî vê daxwaza wî qebûl nakin. Ew dibêjin: “Em ditirsin ku tu çû, tu jî nayê. Veqas sal şunda Xwedê du zarok dane me, lê em dîsa bê zarok bimînin.”

Xidirê Xas dibêje: “Serê birayê min di tengahîyê da ye. Ez ê herim wî ji wê tengahîyê xelaskim.” Ew sibê zuda radibe hazîrîya xwe dike. Xatir ji dê û bavê xwe dixwaze û dikeve rêh. Ku ji gund dût dikeve hespê wî tê ziman; ji wî ra dibêje: “Li bijûyê min û li boça min du têlan jêke, ku te xwast ku em nexuya bibin wan têlan dihevra. Kînga ku te xwast ku em dîsa xuya bibin disa wan têlan dihevra.”

Xidirê Xas mat dimînê. Nezane ku çî bike û çî bibêje. Hesp dîsa tê ziman, dibêje: “Metirse! Ez ê tim ji te ra bibim alîkar.” Wek hêsp gotî ew wan têlan dihevradike û mêze dike ku ew wek ba û talaz di nav gundan, nav însanan ra derbas dibin û kes jî wan ferq nake. Hesp wî dibe ber xanîyekî û ji wî ra dibêje: “Çî ku ji te ra lazim e, tu dikarî li hundur vî xanîyî temîn bikî.” Ew dihere hundir xênî, dibîne ku her tişt li wê derê ye. Ew heqîba xwe tijî zêr û zîv dike, kincên rind li xwe dike û

şûr û kêrên tûj dide nava xwe û derdikeve derva li hespê xwe sîyar dibe û berê xwe dide ber bajarê ku birayê xwe le rûdine. Hîn ku neghiştîye bajêr, li deştê rastî şivanekî tê. Zêrekî dide şivên mîyekî lê dikire. Li perê bajêr mîyê şerjê dike. Hûrê mîyê paqij dike û dikşîne serê xwe. Xwe dike delqê gurriyekî belengaz ku kes wî nasneke.

Xidirê Xas li perê bajêr, nêzikî mala wezîr ji malekî dewlemend ra dibe baxçevan. Armanca wî ew e ku, ew wek kesekî bîyanî here nav civatê, guhdarî li herkesî bike û hîn bibe kanê çî hatîye serê birayê wî. Ew yekcaran mêze dike ku kes wî nabîne bijûyên hêsp dihevra dike û wek mîrxas hespê xwe dihajo deşt û banîyan. Lê belê qîza wezîr a mezin vê yekê dibîne û qet ji kesî ra nabêje. Dema ku ew li dûtî bajêr hesp dajo kesên ku wî dibînin qey dibên ku ew Elyazê Xas e. Ew sîyarîtiyê cîh dihêle û wek gurrikî belengaz dihere nav civatê, dibihîze ku li nav bajêr têye gotin ku Elyazê Xas ê ku çûye nêçirê û cardin venegerîyaye, li çiyê hesp dajo. Ew fahm dike ku li rêya nêçirê tiştêk hatîye serê birayê wî û êdî roj û şev difikire ku çî bike. Rojekê şunda li nav gund têye bangkirin ku wezîr dixwaze qîzên xwe bizewicîne. Xidirê Xas jî dihere nav xortên ku li ber mala wezîr civîne. Lê belê qewlek wezîr hebûye, çavên wezîr kor bûne, dermanê xwe jî di eyarê hûtê da şîrê hûtê bûye. Ku ew şîra li çavên wezîr be, çavên wî ê dîsa bibînin. Lawê qadî û lawê miftî xwe didin pêş, dibêjin: “Va karê me ye, xêncî me tu kes nikare bike.” Ew destûrê ji wezîr dixwazin, wezîr jî destûrê bi dilê xweş dide wan. Ew bawer dike ku ew mîrxas in û ev jî karê wan e. Gurriyê belengaz jî dihere cem wezîr, destûrê dixwaze. Herkes bi wî

dikene, bi wî qirfan dike. Wezîr jî wî ra dibêje: "Wa ne karê te ye. Here nav bostanê xwe." Qîza wezîr a ku ew di delqê mîrxasîyê da jî dîtîye gotî: "Mîrxasî pîrr caran tiştêkî veşartî ye, ew heqê wî ye jî, çima tu wî ji vî heqî mahrûm dikî?" Wezîr bi rûçîkekî tîrş destûrê dide wî jî.

Xidirê Xas destûrê digre şûnda dikeve rêh. Paş çîyê dikeve, dîsa ji berîya xwe bijuyê hêsp derdixê di hev ra dike. Wek ba nav çîya û hêrîyan da hespê xwe dajo. Di nav daristanekê da xanîyekî xweşik dibîne. Ji bo ku ew tî û birçî ye, li derîyê wê malê dixê. Pîrek derdikeve derva. Pîrê jî wî pîrs dike ku ew kî ye, çî dixwaze û di here ku derê. Ew hal û mesela xwe ji Pîrê ra dibêje. Pîrê nan û ava wî dide û dibêje: "Ew girtina şîrê hûtê pîrr tiştêkî zor e. Mala hûtê li paş heft çîyan e. Xwe li hûtê veşêre. Dema ku ew nimêj dike ew pêşîrê xwe davê ser milê xwe, bila ew bi te nehesse, bi pêşîrê wê bimêje. Ku te bi pêşîrê wê mêt ew nikare tiştêkî bi te bike. Ew ê ji te ra bibêje: "tu ji min çî dixwazî?" Tu ê hînga şîr ji wê bixwazî. Lê ku ew bi te hesîya ew ê te bixwe."

Xidirê Xas ji bo wê alîkarîya Pîrê spas dike, xatîrê xwe ji wê dixwaze û dîsa dikeve rêh. Xidirê Xas bi lez û bez di nav çîyan da hespê xwe dajo. Nişkava da xezalek li ber wî derdikeve. Ew xezalek ewqas rind e ku mîna ku ew ji wî ra bibêje bi dû min de. Ew dide dû xezalê heta ku xezal nav çîyan da li ber malekê disekîne. Ew fahm dike ku xezal dixwaze ji wî ra tiştêkî bibêje. Ku ew digêje ber wan xanîyan xezal li ber çavên wî wenda dibe. Ew giran giran derî vedike, li dor alîyê xwe mêze dike ku here hundirê malê. Li rast û çepê wî du mêt ê kose xuya dibin, di destên wan da şûr hene û xwe berdidin wî. Ew jî şûrê xwe

dikşîne û hundir du-sê deqan da wan herdûya li erdê dixê, şûrê xwe dide stuyê wan û pîrs dike: Birayê min li ku derê ye? We çî anîye serê wî?. Ew mîrên kose li wî bizdîyane û gotine: "Birayê te di zîndana me da ye. Bi hespê wî jî em avê û êzingan dikşînin." Ew şûrê xwe şûnda dikşîne û tevhev dadikevin zîndanê. Ew birayê xwe hembêz dike û li zîndanê derdixê. Lê belê birayê wî pîrr jar ketîye û nexweş e. Ew wan mîrên kose ra dibêje: "Hûn ê birayê min bibin bajarê ku ez lê rûdînim di xanîyekî da li wî baş mêze kin, ez ê hundir deh rojan da vegerim. Heta ku ez tîm gerek ku bibe mîna xwe a berê. Ku nebe ez ê we bikûjim." Ew mîrên kose pîrr ditirsîn û dibêjin: "Tu qet meraq meke! Em ê wî û hespê wî wek berê bikin." Mîrên kose bi birayên wî va berê xwe didin bajêr, ew jî berê xwe dide çîyan.

Pîrr di here hindik di here, heft çîyan dide paş xwe. Mala hûtê dibîne û xwe dide benda wê. Dema ku hût dest bi nimê dike, ew devê xwe dike pêşîra wê û pê dimêje. Hût nimê cîh dihêle û wî ra dibêje: „Tu ji min çî dixwazî?"

Ew dibêje: „Ez di eyarê hûtê da şîrê hûtê dixwazim."

Hût dibêje: "Heger te pêşîrê min nemêtiwûya min ê tu bixwara, lê ez çî bikim ku te bi pêşîrê min mêt." Hût dewam dike dibêje: "Du çêlê min hene. Ji wan çêleyan yekê bibe dûr bifetîsîne. Bila ez dengê qîrîn û girîyê wê nebihîzim. Heger ez bibîzim ez ê te bixwim."

Xidirê Xas çêleyekê dibe paş çîyê, difetîsîne û eyarê wê dîne dide hûtê. Hût şîrê xwe di wî eyarî da didoşe û dide Xidirê Xas. Ew dema ku vedigere li ser rêya xwe li şivanekî bizînekê dikire, şerjê dike û di eyare wê da jî du bizîna didoşe. Ku nêzikî

bajêr dibe dîsa bijûyan di hev ra dike û dîsa dikeve delqê gurrîyê belengaz. Li perê bajêr rastî lawê qadî û lawê miftî tê. Ew ji wan pirs dike kanê wan şîr anîne an na. Ew dibêjin: "Na."

Ew dibînin ku di destê Xidirê Xas da du eyarşîr hene, yekî ji wî dixwazin. Xidirê Xas hîn ku eyar nedaye, wan ra dibêje: "Şal û derpê xwe daxin!" Ew dadixin. Xidirê Xas bi mora xwe herdû hêtên wan mor dike. Jê şûnda wî eyarê ku şîrê bizinan têda ye, dide wan herduyan û tevhev diherin bajêr. Xelkê bajêr ber vi wan tê. Lawê qêdî û lawê miftî wek qehremanan didin ser milên xwe. Gî tevhev diherin cem wezîr. Şîrê ku lawê qêdî û lawê miftî anîne li çavên wezîr dikin. Ji bo ku dilê gurrîyê belengaz jî bibe du-sê çilkan jî ji şîrê ku wî anîye li çavên wezîr dikin. Rojek derbas dibe, çaven wezîr vedibin. Ew wek berê dibîne. Ew hazirîyê dikin ku qizên xwe bi lawê qêdî û lawê miftî ra bizewicînin, gurrî dibêje: "Çavên wezîr bi şîrê min vebûn." Kes li wî bawer nake. Ew dibêje: "Ku hûn bawer nakin bila ew şal û derpê xwe daxin, li hêtên wan mêzekin. Mora min li hêtên wan e."

Ew însanên ku li wê derê civîyane şalê wan dadixin dibînin ku ew yeka rast e. Lawê qêdî û lawê miftî li wê derê diqewitînin. Xidirê Xas ew hûrê ku kişandîye serê xwe derdixe, kincên gemarîyê ku ser da li xwe kirîye derdixe, dibe mêrekî xweşik û delal. Xeberê dişîne birayê xwe ra, ew birayê wî jî tîye wê derê. Wezîr qîza xwe ya piçûk jî dide birayê wî. Xidirê Xas û birayê wî Elyazê Xas ra çel roj û çel şevan dawetê dikin. Ew dibêjin: "Dê û bavê me kal û pîr in, em dixwazin herin cem wan." Wezîr wan ra çel qatirî barî mal û tişt dikî û wan bi jinên wan va bi rêh dike.

Xidirê Xas û Elyazê Xas têne mal ku dê û bavê wan ji ber ku ew tim girîyane, kor bûne. Ew şîrê ku maye li çavê dê û bavê xwe dikin. Çavên wan jî xweş dibin. Ew hevudin hembez dikin û tevhev bi şahî û şênahi kal û pîr dibin.

Çîroka me li vê derê qedîya û çû dîyaran, rehmet li miriyên guhdaran.

DE YAR

De yar de yar rind rinda'm de yar
Ji te re bûme orxan balifa seyar
De yar de yar rind rinda'm de yar
Ji te re bûme orxan balifa seyar

De yar de yar rind rinda'm de yar
Ji te re bûme orxan balifa seyar
De yar de yar rind rinda'm de yar
Ji te re bûme orxan balifa seyar

Ha yê birin ha yê birin
Çata heft çîya da hêlkinin
Tokê zêra ji sû kirin
Sewda dila jê pîrskirin

Ku da ku da
Rind rindê ku da
Ez heyrane henîya gewr
Garê bi ku da
De yar de yar rind rinda'm de yar
Ji te re bûme orxan balifa seyar.

(Gelerî)

Bêrhevkar: M. Ş. Dağ

BÊTAR

Derdor lihevketî bû. Li Tirkîyê, eskera desthilatdarî bi dest xistibûn. Her ro, meriv dihatin girtin. Di hepîsxanan da eziyatên giran li mehkûman dihatin kirinê, di ber gîştan jî li ronakbîr û xwandevanên çep û kurd. Cendirme gund bi gund digerin, meriv digirtin û sîleh berhev dikirin. Rojêke havînê berî nîvro, li gundê Hyê kû li nava Anatolîyê, li rojavayê gola xwê diket, mixtar û ezayên wî, axeler û rûsipîyên gund li oda Mixtêr kome serhev bûbûn. Ji boyî ku rêyêke maqul bibînin dişewirîn, ketiwûn nav fikir û mitalan.

Mixtêr di heqê rewza neçê da deng kir got; "Duh ez li qezê bûm. Cendirme duh ne pêhr çûne gundê B. sîleh berehev kirine. Ji her malekê sîlehek xwastine. Yê n ku sîlehê xwe tunejî jî sîleh bi pera standine û anîne teslîm kirine. Min sercendirme dît. Ew ê van rojan werin gundê me. Di destê sercendirme da listeyek navan heye, tê da navên deh xort û xwandayên gundê me jî hene. Min ji sercendirme ra got, ew xort cahil in, kirinên wan em jî baş nabînin. Niha ew li gund tunin. Ew ê revok in (qaçax), kî dizane ku derê ne. Belkî revîyane çûne der welat."

Mixtêr keserek kûr rana, tê bigota, barekî giran li ser piştê wî ye. Paşê wî gotina xwe dewam kir, got, "de kerem kin, her kesek nezera xwe bibê û gerek e, em li dawîyê bèn ser fikrekê." Rûsipîyêkî şor helna got, "mixtar tu jî û a va civata ku

rûniştî jî dizanin ku li gundê me sîleh tunin. Mala min qet sîleh neketiyê. Ji sed û pênce malî gund belkî di deh-panzdeh malan da sîleh heye; çar-pênc dabance, sê-çar çifte û du-sê mawzer ya hene ya tunene. Ma va heq e, ku her malekê mecbûr bikin ku ew sîlehekê peyda bike û teslîme cendirme bike? Navê vê xerac e. Heger em li ber xwe nedin û huro sîleha ji wana ra peyda bikin, ew ê siwe tiştêkî din bixwazin û paşîya xwastinên wan naye. Ew ê werin bikevin malên me.

Hen guhdaran bi meneya tesdîqkirina van gotinan serî berjêr hejandin. Hena jî serî bi meneya nerazîbûnê li rast û çep bakin. Yek ji wana mixtar bû. Wî got, "rûsipî, gotinê te ji hêlekê da rast in. Lê niha ku em sîleha nedin, ew ji derîyê me nabin. Ew ê vê ji xwe ra bikin bahane û her ro werin û esil hîngê ew ê bikevin malên me. Ew ê me bibin qereqol û bi me eziyatan bikin û belkî me yek bi yek mecbûr bikin ku em sîleha tedarîk bikin. Bi nezera min, sewa ku qede û bela wana di me negere, baştir e ku em sîleha tedrîk bikin bidin wan."

Di pey van gotinan va, yê n ku bi serî hêjandinê şorên mixtêr tesdîq dikirin zêde bûn. Axelerekî yarenîhez teve şorê bû got, "heqê xwe ew e ku werin sîleha berehev kin, lê gerek e tenê ji malên ku sîleh tê da hene."

Wî bi rûkenîyekê ev şor gotin. Te nedi zanî ku ew bi siviq tewê an bi yarenî. Wî

dewam kir got, "sahî va sercendir me î zewic iye yan na? Heger ew hîn nezewiciye yan jî mêrebî ye, em jinebîyeke gund lê mar kin. Hîngê hevsarê wî ê vi destê me keve." Bi ser van gotinan da pêçekê, mirûzê li rûyên rûniştîyan bû ken.

Rûsipîyekî din bi awayekî li ser xwe û cidî got, "gotinên mixtêr ne rast in, lê maqul in. Tenê bi vê rê, emê zîyana ku bigihê me kêmtir bikin. Biaqiltî ne ew e ku meriv dîna azar bike. Gerek e meriv wana bixurîne, mist de."

Gundîyekî mewzû guherî û bi hêrs got, "van elemetên neçê giştîk ji av û rûyên xort û xwandayên kominîst û kurtçî têne serîyê me. Xwedê kî niha em bi zimanê xwe deng nakine, kê vi me ra gotiye çi? Goya xwanda ne; xwedana malên xwe tê da şewitandin, ew bi xwandin dan, lê ew jî çûn ketin pê dewa kurmanctîyê."

Biloyê Mistefê, bi sala piçûkê civatê bû. Ew li dawîya odê rûniştibû. Birazîyê wî, Gelho teve revokan bû. Bilo li hember van gotina xwe zept nekîr got, "bibaxşînin, şor li min nakeve, lê devê min î nasekinê. Xortên ku hun qalê dikin ê tewêne, ma îmkan hebe, ku em zimanê xwe li mekewan bihêvîsin û bi kurmancî radyo û gazete hebin. Wekî din jî, ew ê li heqê şivana, pala û cotkara digerine. Ma va tiştina ne maqûl in?" Gotinên Bilê li hesawê pir kesan nehatin. Lewma dora dengkirinê hate bêdengîyê.

Di jêr oda mixtêr ra camîya gund, di bogira camîyê çepê da dukana Memedê Kinik û li pêş camîyê jî meydanake fereh hewû. Li pêş dukanê komek xortên nehdeh salî gihêştibûn hev, benda qalikê keleskan çav dikirin.

Wextê ku ji dukanê qalikê keleskan diavêtin derva, xortan ew berehev dikirin di-

birin li ser kanîyê dişuştin û bi kêf dixwarin. Yek ji wan xortan Teyro bû. Ew î deh-dwanzde salî bû û wekî qeda bû. Ew serekê xortan bû.

Teyro ji hing û şeran ra hazir bû. Dehdwanzde xort li dora wî hebûn û giştîka li dest û devê wî mês dikirin.

Teyro, wexta ku xwandevanên gund havînê ji bajêr dihatin gund û civîn çêdikirin, bi hewes tevê dibû. Wî bi xwîna mîyên ku bo îda qurbanê hatiwûn serjêkirinê, li ser dîwarê kanîya gund parola "Bijî Azadî" nivisî bû. Cara yekê bû ku li gundê H. bi kurmancî paroleyek hatibû nivisandin.

Di vî devî da, ji nişka va jîpek û cemsayeke eskerîyê hatin li meydana ber camîyê dawestîn, jê cendirme peyabûn. Teyro hema bezîya çû xewer da mixtêr. Civat di hev ra bû, derket çû ber camîyê. Bi rê da, mixtêr bange Teyro kir got, "Teyro here nav gund bane mêran ke, ma werin wira." Teyro xwe giran kir got "tê heqê min çi bîdî?" Mixtêr got, "ez ê du qayme nîva bidim te." Teyro bi serî bakinê nerazîbûna xwe nîşan da got, "dudu û niv hendik in, bike pênc." "Mixtar î bi tirs û teleşe bû. Wî nexwast bi Teyro ra bazariyê bike, serî hêjand got, "erê erê, ez ê pênc qayma bidim te, de zu here!" Teyro bi firîskîyê bane hevalên xwe kir. Koma xortan bi lez û bez li nav gund belav bûn.

Pêçekê şûnda, mêrên gund li meydana ber camîyê kome serhev bûn. Sercendirme û çend cendirme li hêlê, li pêşîya koma mêran dawestîbûn. Cendirmê din jî li dorpaş koma mêran weng mewzî girtibûn ku, tê bigota wana dor li dujmina hewş kirîye. Sercendirme, dest li ser qunê, şeq vekirî û sîng belkirî bi tirkî nutiq avêt got: "Eskerê me yê bi şan û şohret dest daye ser têt û ferman daye ku welêt ji kominîst û

bolucuyan pak bike. Em ê koka wana bînin. Em dizanin di malê kê da sileh û kîtabên qedexê hene û kî kominîstî û bolucutî dike. Her kes rojhekê pêş da, sîleha xwe teslîm bike û kesên kominîst û bolucu îxbar bike. Na, heger we wer nekir em ê dûnê bi ser we da bixelînin. ” Dengê wî her çû bilind, rûyê wî sor dibû. Tirs li he- waya li pêş camîyê bar bû.

Ji nişka va di vî devî da, zirinîya kerê Miço li derdorê belav bû. Zirinîya kêr dengê sercendirme birî, gotinên wî êdin nedihatî bihîstinê. Miço şivan bû û ji ber pêz dihat. Ker ê di bin da, bi hemû hêza xwe ji hundur da û bê navberdayîn dizirî, mîna ku tê gotinê, zirinîya wî vi dûnê da. Ew li tilis berve koma mêran dihat. Mankerek di alî jorê koma mêran ra, li kêleka xaniyê mixtêr dawestî bû, ew vi ber çavên wî ketiwû. Wî li ber xwe dida ku xwe bigîhîne wê. Miço bi şivê li stû, gûh û serîyê wî dixist digot, “ çûş çûş, de min û kêfî vî. Li ber camîyê mehşer e, dilê yê bin min jî manker e. ” Lê kêr dîsa jî neterikand.

Mixtêr bang kir got, ” lo Miço, dengê kêr bibire!” Miço lêvegerand got, ” ne bi destê min e lo, ew î harinî bûye. ” Di saye kêr û şor û şulera Miço da, pêçekê ewrên tirsê yên li ser koma mêran belav bûn, ken bi rûyê wana da hat. Kêr xwe li nava koma mêran xist, civat li ber bû du aliya û ew derbase hêla din a civate bû. Wexta ku rê li ber vebû û manker jê va xuya kir, zirinîya wî kêr bû. Sercendirme bi zirinîya kêr, bi kurmançî dengkirina û kenîna mêran pir xûlî bû, pê heta dêv hat. Çav di serê wî da dilîstin. Wî dest pê zixêfan kir, bi tirkî got, “ dilînzî eşek. ... sîn!(ker di zimanê we.. e). Koma mêran xwe li kerri na, nexwazt ku zixêfa sercendirme bibihîze, ji xeyrî Biloyê Mistefê. Bilo xwe zept nekir, pekî meydanê

û bi tirkî li sercendirme veğerand got, ”tu heqê te tune ku zixêfa ji zimanê me ra bikî. Ez gotina te li te vedigerînim!” Mixtêr û çend mêran xwe avêtin ber Bilê û gotin, “ lo lo hîş be, meke, ma tu dîn bûyî çî!” Bi-rayê Bilê yê mezin, Hesen xwe gihande Bilê, bi şelmaqê li gepira wî xist got, “ çî şor di te da nasekine, bi çî te ketiye, de kêr bibe here!”

Bilo şor tê da nedisekinîn. Wî xwe zept nedikir, şora xwe nedîfşand. Dêdora wî jê ra digotin, “Bilê devsist”. Bilê bi xwe jî carina digo, ”vî devî pir bela anîne serî min. Ne bi dest min e, ez î pê nikanime. Ez bixwazim jî, nikanim wî bigrim, ew î bi serî xwe ye. ”

Bi hîşmardayîna sercendirme, cendirme beristin Bilê, ew girtin û çeng kirin avêtin hundirê cemsê eskerîyê. Ji koma meran hen çûn malê xwe ku sîleha bînin. Bi-rayê Bilê Hesen jî bi lez dev da rêya mal. Bi rê da, xwe bi xwe ra deng dikir. ”Gelho Gelho, serê min kire ber min. Bi wî nebû, niha jî birê min î devsist, Bilo jî li ber cendirma heldinê, ew î belayeke din bîne serî min. Mageyî ji kera, dev bigrî qun a deng ke. Of of of!” Tirsê xwe li Hesen pêçawû, ew bûwû êsîrê wê.

Lawê Hesen, Gelho li Anqerê, li universîtê ilmê aborîyê dixwand. Ew endamê tevgera kurdî bû. Lê niha ew î revok bû.

Malbata wî jî nedizanî ew li ku derê ye; xwaş e an mirî ye. Hesen kîtabên Gelho û sîleha ku ji bavê da jê ra mabû (barebêl) kiribûn çûwalekî û di baxçê xwe da kiribû bin herdê. Dîsa jî ew ne î rehet bû, ditirsî ku cendirme werin lê bigerin û bibînin. Wexta ew gihêste mal, bange lawê xwe, piçûkê Gelho kir. Bi wî va tevr û bêr helnan çûn bêxçe. Çûwal ji herdê derxistin û vekirin. Hesen sîleh jê derxist, pêçekê lê

mês kir û di destê xwe da vir da û wê da çerx kir, paşê da lawê xwe û bi dengêkî keligirî got, "vê peve bide mixtêr de, ma teslime cendirme bike."

Hesen qerar dawû ku kîtabên Gelho bişewtîne. Wî çûwalê tijî kîtab helna avête ser piştê xwe bire xaniyê aşxanê. Jina wî, Kewê li aşxanê nan lê dixist. Cawîya wê, jina Bilo, Xecê jî li ber destê wê diçû û dihat. Wê geh gogên hevîr qolot dikirin, geh bi destîvê kix, kês û xişik diavête ser arê binî sêlê. Hesen kete aşxanê, çûwal deyna herdê û got, "cendirma Bil girtin." Wexta ku Kewê va bihîst got, "wîh! Xwedê neke!" Jinên hînge, ku xewereke neçê dibihîstin û mat diman digotin, "wîh" û pê ra jî bi destê rastê li jûniyê xwe dixistin. Kewê dox deyna ser textê nê nê yê li ber xwe û destê xwe berjor helna, ji ber ku jûnî yê di bin textê nê nê da bûn, wê bi dêst "kut" li textê nê nê xist. Dox û gogên hevîr ji ser text helpêkîn.

"Lo lo va çi bêtar e ku têye serê me! Tu yî li ber çi bûyî, te çima hîşt ku cendirme Bilê bigrin?" Kewê bi hawar got û lome ji Hesen kirin. "Suc ê birê min e. Dev di-sekine, tê bibêjî, ar û nemûsa vî gundî ji wî tê pîrskirîrê", Hesen li jina xwe vegeand. Xecê, ser î berjêr, bi awayekî bixwedaketî li pêtiya arê binî sêlê mês dikir. Ji tiyê xwe fedî dikir, lewma deng jê dervediket.

"Va kîtabên Gelho bişewtînin. Ma belayeke din jî ji av û rûyên vana da neyê sere me" Hesen bi dengêkî pît, mîna ku ferman bide got û çûwalê kîtaba dahêla Xecê. Kewê siftê got, "wêy tewe, ne Gelho bibihîze ê çîna derxe!" Paşê wê bi gora mêrê xwe kir. Xecê kîtab yek bi yek û du bi du diavêtin nav êr. Di nav kîtaban da Elfabeya Kurdî û Destanê Memê Alan jî hebûn. Li ser berga Destanê Memê Alan

resimê Zinê û Memê hewû. Pêtiya êr ji jêr da di berva bû. Berê ning û derda-wên Mem û Zinê, paşê ran û nav, dû ra sing û ber, serî û serçavên wana şewitîn, bûne komir. Xecê bi awayekî bixwedaketî lê sêyr dikir. Ew ketibû nav xem û xeyalan. Ne wê ne jî Kewê xwandin nedizanîn. Wana hay jê nebûn ku di nava kîtaban da çi heye. "Wey, cawîya min ê bi ber xwe dikevê çi. Tu tişt nabe lê, xwedê î mezin e, ewê Bilê zû berdin. Ax! Lê Gelhê min î wenda ye. Xwazka ew jî mîna Bilê bigirtana, qet newe mê hingêe şûna wî bizaniya" Kewê got. Wê xwast ku bi van gotinan bi ber dilê cawîya xwe da here. Lê wexta qala Gelho kir û sufetê wî hate ber çavên wê, cilê hêstir ji çavan da hatine xwarê "tip" û "lip" li ser textê nê nê ketin, teve êrd û hevîr bûn.

Cendirma sîlehên berehevkirî kiribûn çûwalan û li cemseya eskerîyê bar dikirin. Koma mêran belav dibû. Mixtar û çend kesên din li ba sercendirme dawestîbûn. Ew li ber sercendirme digerin ku ew Bilê berde, lê tu avil nekirin. Çend gavan ji wana dîr, li kêleka dukanê Teyro û hevalê wî dawestîbûn. Wana bi pereyên ku mixtêr dayîbûn Teyro kelek standîbûn û xwarîbûn. Ew li kunc û kendalên xaniyan belav bûn. Bi carekê ra wana cendirme ji çar alîyan da dane ber keviran. Her

yekî berî û paşilên xwe tijî kevir kiribûn. Vîrevîra kevirê bû. Çend cendirma hewldan ku xwe bere wana din lê li rê şûnda vegeyîyan. Kevir mîna baranê bi ser wana da barîn. Azar û şîretên mixtêr jî tê Teyro û hevalên wî kar nekrin. Cendirme revîyan çûn li jîp û cemsê sîwar bûn û dane rêya qezê. Xortan da dû wana. Kevirên ku wana diavtin, li jîp û cemsê dike-tin, jê "şîq" û "şeq", "teq" û "tîq" deng derdiket.

HERIM

Min bîrîya xwê kiriyê
 Bêriya şopên xwe
 Ez ê herim gund
 Gundê xwe
 axa qundaxa xwe
 ma bajar
 bajarên marxwur
 ji yên ku ji bajaran hezdikin re bimînin
 kerem kin

ez ê erebeke xwê yî hespa bistînim
 dilî min li kê derê xwast li wê derê dawestînim
 heneka bikim bê sansûrok
 boş û boş deng kim bê naverok
 ez dê bi hemdî xwe li helatina rojê temaşe kim
 ez ê ji baranê bi ûnda li ser axa nerm pêxas bigerim
 ez ê herkesekî silav kim û hal-xatirên wana jê bipirsim
 ez ê serê sibê li daviyan ciyan li ba şivanen şîrê guhandire germ vexwim
 ez ê bi bayê bakurî ku bihna gul û gulîstanê jê tê xwe pê mest bikim
 ez ê herroj berê evarê li ahengên dumaqeskan mêzekim
 ez ê ji çûçikên hawa re helînan çêkim
 ez ê şevên tarî li serê çiyân
 nezîkî ezman
 xwe li herdê li ser piştê direj kim û li mahneya jiyânê bigerim
 ez tiştêkî ji xwe re nakim derd û kul û xem
 lê ez ê li ber her hesirkê
 jan û eşên xelkê kurd
 û xelkên dunê
 bê şert
 secde kim
 û ez
 neyara bi birînên xwe şa nekim

ma bajar yên ku ji bajaran hez dîkin rê bimînin
 kerem kin

Seyfi Dogan

BUHAREK LI WELAT Û LI XERÎBÎYE

Li xerîbîyê rojek biharê dîsa
dest pêkir.
Bi zîre-zîra seatê
li berî şevaqe.
Edî dema şiyarbûnê bû.
Bê dil şiyar dibim ji xew
Min zanî dîsa çi min dipê
Dirre-dirra makîna
zirre-zirra meister.

Li welat bihar çi xwaş bûn.
Em bi dengê dîkan
ji xew radibûn.
vîce-vîca cucîkan,
kalîna berx û pezan,
dengê zengilan,
bore-bora golik û naxiran,
ware-warên şivan û gavanoan
bi denge kûçikan,
wek orkestrake senfonî
deng didan hev.
Jinên Xelikan jîr û cefakar
ji nuh da hazîrîya xwe dikirin.
Bervank li ber wan
hano kuşkuran,
hano kix,
hano jî puşan berhev dikin,
hano li ser tewnê runîştine,
han jî teşîya xwe dirêsin.
Edî edî dûman ji pacan derdikeve.
Ciranên me nê nê lê texin.
Çavên min li kilora pê hek in.
Keçik carîyên xwe di dest da
berve kanîyê terin.
Wext jî tam wexta ku dila bigrin
Xort helkiştin ser mala

neynikan li keçikan digrin.
Yek jî ji wan kilamakê distirê
Ji Gula xwe ra,
"Gula zer
Gula zer
Histêrkên sibê
xwe da ser
Ez mam bê ziman
û bê zar
te kul di dile min da
kire xwar."
Belê hevalo usa bû bihar
Li welat û li
xerîbî ye.

Kemal Harınci

EVÎN

Hebûna min
Evîndarîya min e
Navê min
Evîndar e
Evîna min
Kenê li ser ruyê zarokan
Dengê pêlên derya
Tîna rojê ye
Ronîya heyvê ye
Germahîya yarê ye.

(Evîndar) 2003

(Ji gundê Xelika, lê bi kurmancîyeke
wêjeyî û netewî. Silav ji we ra)

KÊ GOT Û KÊ NEGOT

Rêka M.. .. bi kaş e,
 Qutkê seyda bi qumaş e.
 Gava dilê wî dixwaze,
 Him mîr e, him jî paşe.
 Dema ku dixeyide,
 Bêbextekî kelaş e.

Hoste Necar, Hoste Necar,
 Her rakeve weke hercar,
 Şev yek e û dergeh hezar.

Kêçê kêçê kêçe wingê,
 Li ser seradê li bin bêjingê.
 Ji Farqînê çû zivingê.

Tu bi Mûsakî, Tu bi Xudakî,
 Devê kêşê hişk û bakî,
 Heta sibê roj xuyake.

Hey waweyla, hey waweylê,
 Tê wê zarokê ji xwe re bê,
 Ma nûşike te behin kê. (F. Ş)

Diza ji dizan dizîn,
 Erd û asîman lê pirsîn.

Bûk bi dilê zawê ye,
 Ma çi xurte-xurta hêlkên melê ye.

Ne hesil kil û kildan e,
 Hesil duhêl û badan e.

Bar bo bidê dilê mamir im,
 Helke bo bidê dilê hêştir im.
 Serçopî bide bi gamêş,
 Her bo kadîne dikişêt.

Hayê, hayê,
 Du roj wek hevdû nayê.

ALTILAR

Konya ilinin Kulu kazası sınırları içinde, Karacadağ'ın devamı küçük dağların eteklerindeki, Kela Hesî Alê (Tavşançalılı-Erdoğanlar)'nın doğusuna sırtını yaslanmış; şirin, tipik bir Orta Anadolu Kürt köyü. 1800'lü yıllarda anayurtlarından kopan veya koparılan Omeran aşiretinden insanlar, bölgeye gelip kendi dillerinden adlandırdıkları; Girê Xermana (Harman Tepesi) ile Kela Hesî Alê çevresine, yönlerini doğuya; güneşe çevirip yerleşmişler.

Ömeryan bölgesi, Mardin, Nusaybin, ömerli ve Yesilli şehir merkezlerini birbirine bağlayan karayollarının orta kesimini kapsar.

Yüzyıllar önce bölgede; Reşvan Konfe derasyonu'na bağlı Omeran Aşireti tarafından kurulan, bugüne kadar kendi kimliklerini korumuş, tüm Kürt kültür değerlerini yaşatmış, bu şirin köyümüz hakkında bilgi toplayıp, yazmaya başladığımda acı gerçeğimizle bir kez daha yüzyüze geldim. Bilindiği gibi Orta Anadolu Kürtlerinin yazılı gelenekleri son birkaç yıl ile sınırlıdır (BİRNEBÛN'nun yayın hayatına başlamasında önce yok denilebilir.). Altılar hakkında bilgi toplamaya çalışırken, her kime gittiysem; "Keşke Mustafa Genç sağ olsaydı, tarih gibi insandı, sorduğun bu soruların hepsine ve en doğru cevapları o verirdi." denildi. Bunun üzerine cemaatin de en çok o bulunmuştur diye; oğlu Abdullah'a gittim. Babasından dinlediklerini anlatabilir mi? düşüncesiyle... Abdul-

lah, buna çok sevindi, duygulandı ve heyecanlandı. Ancak, kendisinin bana aktarabileceği çok şeyin olmadığını söyledi. Bana, babasının cemaatinde bulunmuş, köyün yaşlı insanların isimlerini verdi ve beni onlara götürebileceğini, bu şekilde yardımcı olabileceğini söyledi.

Gittiğim insanların hepsi; "Mistefa'yê Mestê, ver digot"(Mustafa Genç böyle diyordu) dediler. Yani anlattıkları Mustafa Genç'ten dinleyip, bugüne taşıdıkları bilgilerdi. Sağlığında, iyi tanıdığım ve birkaç kez değişik konular hakkında görüştüğüm Mustafa Genç gibilerini keşke kaybetmeden önce, bu tip çalışmalar yapılsaydı da, tarihimiz ve geçmişimizle ilgili bilgilerin onun gibi kaynakların ağzından bire bir yazabilseydik.

Altırlılar, hangi sebeplerle anayurtlarından ayrıldıklarını ve göçle ilgili herhangi bir hikayeyi bilmiyorlar. Ancak büyüklerinin anlattıklarına göre; Adıyaman, Urfa ve Muş yöresinden kalkan Omeran Aşireti, önce Çukurova'ya yerleşir, bu bölgede baş gösteren kuraklık nedeni ile Kırşehir'e gelirler. Bir müddet Kırşehir dolaylarında konar-göçer yaşamlarını sürdüren Omeran Aşireti daha sonra Ankara'nın Tıraş Köyü dolaylarında çadırlarda yaşamlarını sürdürürler ve en son bugün yerleşik oldukları Konya'nın Kulu bölgesine gelen Omeran Aşireti burada konaklayıp, iskan ederler (veya ettirilirlir).⁽¹⁾

Köyün kuruluşu hakkında kesin bir tarih verilmemekle birlikte, konuştuğum

herkes 150 yıldan daha fazla olduğunu söyledi. Yine Kulu tanıtım rehberinde, belge verilmeden Altılar Köyü'nün Adıyaman, Diyarbakır ve Muş yöresinden gelen aşiretler tarafından 1845 yılında kurulduğu bilgisi yer almaktadır.⁽²⁾ Ayrıca araştırmacılar; Lundberg ve Svanberg tarafından Kulu'da Omeran Aşireti'ne bağlı köylerden Tavşançalı Kasabası'nın kuruluş tarihi 1845, Tavlıören'in 1870, Çöpler'in 1900, Acıkuyu'nun ise 1920 olarak verilmektedir.⁽³⁾ Yine köyün yaşlılarından rahmetli Ahmet Hakbilen (Xatip), bir öğrenci ödevine konu olan köyün kuruluş tarihini 1963 yılında, bu öğrenciye 1836 olarak vermiştir.⁽⁴⁾

Kulu'da, Omeran Aşireti tarafından kurulan altı Kürt köyü mevcut (Altılar, Tavşançalı, Beşkardeş, Tavlıören, Acıkuyu, Çöpler). Bu aşiretin Kulu'da kurduğu ilk köy Altılar'dır. Diğer beş köy, Altılar'dan sonradan ayrılıp, bugünkü bölgelerine iskan etmişlerdir.⁽⁵⁾ Bu durumda; Altılar'ın kuruluşu, araştırmacılar Lundberg ve Svanberg'in Tavşançalı için verdikleri ve Kulu rehberinin Altılar için verdiği 1845 tarihinden daha önce olması gerekir. Bun-

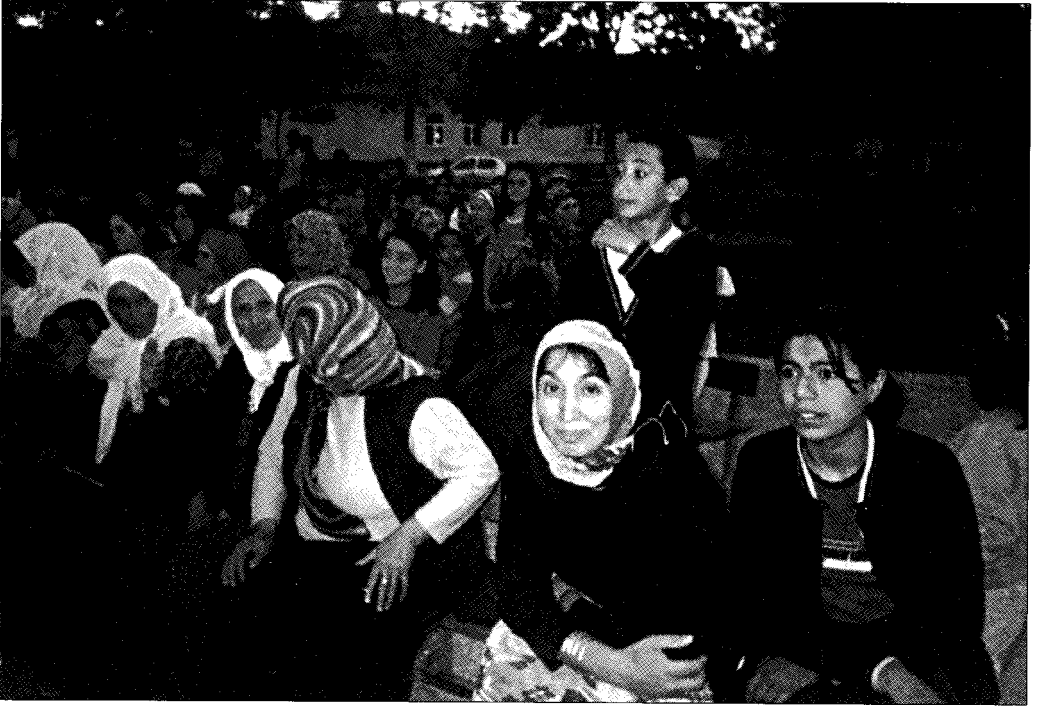
dan dolayı da; bu köyün kuruluş tarihi olarak Ahmet Hakbilen tarafından verilen 1836 tarihi bana göre doğruya daha yakın gözüküyor.

Bölgede Omeran Aşireti'nin ilk yerleşim yeri; bugünkü Altılar ile Çöpler arasındaki Hêşke Mêrge yaylasıdır.⁽⁶⁾ İlk defa bölgede, bu yaylada çadır kurup yerleşen Omeran aşireti, daha sonra bölgedeki ilk köyleri olan, Altılar'ı kurup, toprağa yerleşirler. Aşiret daha sonra bölünerek, Kulu'nun güneyinde; Tavşançalı, Beşkardeş ve Acıkuyu köylerini, kuzey ve kuzeybatısında da; Çöpler ve Tavlıören köylerini kurarlar. Köye; göçte Omeran Aşireti'ne önderlik eden altı kardeşten dolayı Altılar ismi verilmiştir. Bölgede oluşturulan diğer beş köy, bu altı kardeş ve onların çocukları tarafından, sonradan kurulmuştur.⁽⁷⁾

Altılar; bölge Kürtlerinin Osmanlı döneminde iskânı, denetlenmesi ve yönetimi açısından tarihsel öneme sahiptir. Cumhuriyet dönemine kadar, bölgenin bağlı olduğu eyalet valisi (Sivas-Kırşehir) tarafından Osmanlı beratı (Boybeyliği-Mala



Altılar İlkokulu öğrencileri bir folklor gösterisinde. 2003



Altırlı veliler okulun düzenlediği bir gecede

Kürk*) hep Altılar beyine (Hesen Beg-Özgür ve haleflerine) verilmiştir. Böylece bölge Kürtlerinin resmi sorunları, bunun eliyle çözülmeye çalışılmıştır.

Bu berat bölgede Omeran Aşireti'ne dönemin Sivas valisi ile iyi ilişkileri olan Kürt etnik kökenli Kırşehir-Çiçek dağı'ndan Mistefayê Bereketî'nin (Alişiroğlu) tavsiyesi üzerine verilir. Bu berat (Boybeyliği) bölgedeki tüm Kürt beyleri sahip olmak için çaba sarfederler. Bölgede Kürtler arasında erki ele geçirme ve devlete daha yakın olmak, böylece devlet olanaklarından yararlanmak isterler. Kaç yılda bir bu berat el değiştirir bilmiyorum. Bu beratın (boy -beyliğinin) yenilenmesi için Sivas'a bölge Kürt beylerinin davet edildiği bir dönemde; Tavşançalı'dan Abbas Beg, Karacadağ'dan Hasan Efendi, Celep'ten Ali Beg, Şêhbizin Aşireti'nden Hurşit Beg

ve Bumsuz Beyi kendi aralarında anlaşmaya varırlar. Sivas'a, boybeyi Hasan Beg'den (Altılar) birkaç gün önce gidecekler, aralarından birisine Beratın verilmesi için çalışacaklardır.

Ancak, bu yöre beylerinden biri bu durumu Hasan Beg'e ihbar eder. Hasan Beg bölge beylerinden iki gün önce Sivas'ta valiye misafir olur. Vali Hasan Beg'e kahve ikram ederken, bir arpa tanesini kahveye attırır, onu denemek ister. Tuvalet için izin alıp dışarı çıkan Hasan Beg dönüşte topallayarak içeri girer. Vali: "Hayırdır, niye topallıyorsun?" der. Bunun üzerine Hasan Beg'in cevabı: "Verdiğin arpa fazla geldi, arpalandım" olur. Hasan bey'in cevabını, onun zekasına ve idarecilikte aranan kişiliğine yorumlayan vali, daha sonra bölge beyleri ile yapılan toplantıda ilk sözü alır, beylere; "Hasan Bey hakkında bugüne

kadar bu bölgeden herhangi bir şikayet almadım, biz Hasan Bey'den memnunuz, Beyler sizler de Hasan Bey'den memnunuz değil mi?" deyince, bizimkilerin hepsi bir ağızdan "evet" diyerek valiyi onaylarlar. Vali de: "Bu durumda Berat Hasan Bey'de kalacaktır" der ve kimseye söz hakkı verme den toplantıyı bitirir. Bizimkiler muratlarına ermeden, bölgeye dönmek zorunda kalırlar. Bundan sonra da Cumhuriyet dönemine kadar Boybeyliği (Berat-Mala Kûrk) Hasan Bey, dolayısıyla Altılar ve Hasan Beg'in haleflerine kalır. Bölgede halâ bu aile, bundan dolayı Mala Boy Begê (Mala Kûrk) olarak adlandırılır.⁽⁸⁾

Hêşka Mêrgê'ye çadır kuran Ömeranlar, burada dedelerinin geçim kaynağı olan; hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlar. Keta Hewşo (Ahmet Çavuş ağılı)'nda büyük sürüler beslemişler. Fêza Cêwrika (Enik ağılı), Fêzên bin Kelê (Kale ardı)'de, koyun, keçi (keriyên seyîsa-teke sürüleri) gibi küçükbaş hayvanları yetiştiren aşiret, bun-

ları İstanbul'a sürüler halinde götürüp pazarlamışlar. Develerle Tuz Gölü'nden tuz getirip bölgede pazarlayan aşiret mensupları toprağa yerleştikten sonra, develerle arpa-buğday taşımacılığı yapmışlar.⁽⁹⁾

Dönemin eğitim kurumlarından olan, ilk medrese de bölgemizde yine bu köyümüzde kurulmuştur. Dönemin eyalet valisi, Altılar Boybeyi olan Hasan Beg (Özgür)'den medrese kurmasını ister. Hasan Beg'de, Hasan Efendi'den (Yorulmaz) daha önce Altılar'ın yaylası olan, bugünkü Ağılbaşı köyünde bir medrese kurmasını ister. Dönemin büyük alimlerinden olan; Hasan Efendi (Yorulmaz), bu medresede kendisi eğitim verir ve çevredeki Kürt ve Türk köylerine birçok din adamı yetiştirir. Bu medresede yetişen din adamlarından ismini tespit edebildiklerim şunlardır:

Karacadağ: Halil Efendi (Bilici- Xocê Mala Bêrê)

Altılar : H.Avni Demir, Molla Mehmet Hakbilen (Mille Memed)



Medrese temelinin içinde bulunduğu avlu duvarı. Altıların eski yaylası, Ağılbaşı 2003. Yayla, 1900'lerden sonra getirilen Tatarlar, Çerkezler ve Türklerle yerleşiktir.



Rahmetli Mehmet Erdoğan ve Eşi Zeliha Erdoğan . Altılar

Beşkardeş : Molla Yusuf Yorulmaz

Ömeranlı : Hasan Bozkurt

Seyit Ahmetli: Molla Hasan Benli

Bu medrese mezunu, Hasan Efendi'nin oğlu ve talebesi Hacı Hüseyin Efendi (Yorulmaz); İstanbul Sultan Ahmet Camii'nde vaiz hocalığına kadar yükselir.⁽¹⁰⁾

Medresenin yerini görmeye gittiğimde, sadece yıkık avlu duvarı ve içinde bulunduğu alanın yüzeyinden biraz daha yüksek bir toprak yığını ile karşılaştım. (Resim1)

Cumhuriyet döneminde, ilk karakollar ve üç sınıflık ilkokulların kurulma projesine Altılar Köyü de dahil edilir. "Babam 1919 doğum tarihlidir. Köyde derslik olarak ayrılmış olan bir odada Naciye Hanım adında bir bayan öğretmenin kendilerini okuttuğunu söylerdi."⁽¹¹⁾

Altılar'da, Hasan Beg ve onun ailesin-

den gelenlerden sonra, İbrahim Alp (İwê Mille Memed), Mihemedê Karê (Mehmet Arı), Toxtorê Alî Qetê (Hüseyin Tuncer), Hesenê Ehmed Çawış (Hasan Özkoç) köyde muhtarlık yapan; köyün büyükleridir.

Bunlardan Toxtorê Alî Qetê; tıbbi eğitim almadığı halde, yörede bir çok hastayı tedavi etmiş, önemli bir şahsiyettir. Daha çok küçük cerrahi müdahaleleri ile isim yapmıştır.⁽¹²⁾

Bu şirin Orta Anadolu Kürt köyü, Kulu ilçesinin kuzeybatısına düşer. Doğuda Çöpler (Omeran Aşireti'nden Kürt köyü), batıda Seyit Ahmetli (Tatar köyü), güneyde Yaraşlı (Türk köyü) ve Ağılbaşı (Tatar köyü), kuzeyde Tavlıören (Omeran Aşireti'nde Kürt köyü) köyleri ile komşudur. Ankara'ya 90km, Konya'ya 166km uzaklıkta olan Altılar'ın, Kulu ile arası 18

km'dir.Yüzölçümü 30.000 dekar olan Altılar, idari olarak 1952 yılına kadar Haymana, daha sonra Kulu'ya bağlanmıştır. Köyde bugüne kadar varlıklarını sürdürebilen kabileler şunlar dır:

- Boybegler: Özdemir, Özgür, Tek
- Mamid : Genç, Tokat, Özcan, Yaşar, Gezer, Çelik, Kayatuz.
- Mala Mozê: Karakurt, Koyuncu, Yıldıırım

- Hecî Bereketî : Güllü, Bozkurt, Kılıç, Beşkaya, Beyazkaya, Kaplan, Çevik(Bu kabilenin Su-riye'de, Halep'te Bozkurtlarla akrabalığı vardır.Karayolu ile hacca gidiş-gelişlerinde uğramışlar.)

- Qerikî : Solak, Bayrak, Savurgan, Emektar, Yağmur, Güçlü, Yılmaz, Kaya ⁽¹³⁾

İlköğretim Okulu, Tarım Kredi Kooperatifleri gibi resmi dairelerin de bulunduğu köyde bir camii, bir de kahvehane bulunmaktadır.

Nüfusun 2000'in üzerinde olduğu Altılar'da 350 kadar hane mevcuttur. Son

yıllarda, Altılar da diğer Kürt köyleri gibi metropollere (iç) ve Avrupa'ya (dış) göç vermiştir. Bugün metropol şehirlerden; Ankara, 180 hane ile en çok göçü alan şehir olmuştur. Konya'da 10-15, Kulu'da 20 kadar Altırlı aile yaşamaktadır. Avrupa'da ise en çok; 50-60 aile ile Almanya, daha son ra sıra ile, Danimarka, Hollanda, İsviçre ve İsveç gibi ülkeler ekonomik nedenlerle göç almışlardır.

Bugün köyde kalan ailelerin geçim kaynağı, tarım ve hayvancılıktır. Tarım gelişmiş makineler ile susuz yapılmaktadır. Ancak hayvancılık, son yıllarda Türkiye'deki ekonomik kriz-den etkilenmiş ve eskiye nazaran daha küçük çapta yapılmaktadır. Nakliyecilik (kamyonculuk) ile uğraşan birkaç aile mevcut. Metropollerde yaşayan aileler, daha çok esnaf, kahve işletmeciliği, lokanta ve bu gibi yerlerde garsonluk gibi işlerle uğraşmaktadırlar.

Mevlüt Ocak; tekstilde, Tuncerler petrolcülük (Tuta) ve nakliyecilikte, alanlarında belirli yerlere gelmiş, Altırlı şahsiyetlerdir.

Avrupa'daki Altırlı aileler, tüm Kürt köylerinde olduğu gibi; yatırımlarını köyde yeni ve lüks evlere yapmaktalar. Son yıllarda yine bölgenin her yerinde görülen, şehirden köye dönüş Altırlılarda da görülmektedir.

Kürt örf ve adetlerine (Taziye, düğün, nişan, sünnet, misavirperverlik vs.) bağlı olan Altılar'da, son yıllarda diğer bölge köylerinin aksine, Avrupa'ya işçi olarak gitmek yerine yüksek okulda



Rahmetli Mustafa Genç ve iki oğlu



Mustafa Genç'in oğlu Abdullah Genç 2003

okuma oranı daha yükselmekte. Yaşlısıyla, seçimlerde en çok oyu Kürt kimlikli parti-
genciyle Kürt ulusal sorununa yakın duran lere kullanmaktadırlar.
Altıtarlılar, 1990'lardan bu yana yapılan

Dipnotlar:

1. Mehmet Şener ve Mustafa Kaya tuz'un sözlü anlatımları
2. Kulu Tanıtım Rehberi-1996
3. Şark'tan Her Zaman Güneş Doğmaz- Orta Anadolu Kürtleri, Rohat Alakom, sayfa:45
4. Cavit Tokat.
5. Mehmet Şener, A.Güllü, Mustafa Kayatuz
6. Mehmet Şener
7. A.Güllü, Mustafa Kayatuz, Mehmet Şener
- * Osmanlı Beratı verilen kişiye vali tarafından, Berat'ın nişanı olarak birde Kürk hediye edilirdi. Kürkün bulunduğu ev anlamında Mala Kürk deniliyordu.
8. Rahmetli Mustafa Genç'in yazara bizzat sözlü anlatımı.
9. A.Güllü
10. M.Şener, A.Güllü
11. Abdullah Genç
12. Cavit Tokat, Abdullah Genç
13. Abdullah Genç, Cavit Tokat'ın sözlü anlatımları.

Bu yazının hazırlanması çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen Sayın Ramazan Akbaş'a ve bana tüm bu bilgileri veren, yukarıda adı geçen Altıtarlı değerli şahsiyetlere teşekkür ederim.

Türkiye Avrupa Birliği yolunda ne kadar ilerleyebildi?

Avrupa Birliği'nin Genişlemeden sorumlu Komiseri Günter Verheugen 5 Kasım 2003 tarihinde Türkiye'ye ilişkin bu yılın ilerleme raporunu ve bu raporun önemli bölümlerinin yinlendiği strateji belgesini açıkladı.

Raporu Türk Dışişleri bakanı Abdullah Gül "objektif" bulurken onun Başbakanı "kabul edilemez" diye tepki gösterdi. Ancak yapılan hükümet açıklamasında Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun "devrimsel nitelikteki reformları" kabul ettiği ve bunun kendi çalışmalarına "ivme kazandıracığı" vurgulandı.

Ve rapor hakkında yaşanan kafa karışıklığı devam ederek basına da yansıdı. Ertesi gün, 6 Kasım 2003 günü Hürriyet konuya ilişkin olarak "Diplomasi atağı işe yaramadı" başlığını kullanarak ilerme raporunda Türkiye hakkında verilen kırık notların altını çizdi. Aynı gazete Kıbrıs'a ilişkin olarak "Şart olamaz" sürmanşetini kullandı. Bir sonraki gün olan 7 Kasım'da ise Gül "Verheugen'la bu iş olmuyor" diyerek Verheugen'i küçültmek, önemsiz biri olarak göstermek için "AB'nin bir alt memuru" nitelemesine vurgu yaptı.

Türkiye Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi, Verheugen'i "şerefli bir adamın dürüstlük" tavrını göstermemekle suçladı. Aynı gazetenin kalemini Kürtlere karşı silah olarak kullanan qalemşûr'u Emin Çölaşan, AB Komisyonu'nu "Kürtçülere"

arka çıkmakla itham etti.

Kısaca değerlendirmeler birbirinden farklı görünse de, Türk yetkilileri ve bunlara hizmette kusur etmeyen kalem erbabını rahatsız eden, İlerleme raporunda Kürtlere ilişkin değerlendirme ve talepler değil. Onları zıvanadan çıkararak, tepelerinin tasını arttıran Kıbrıs'a ilişkin değerlendirme ve öne sürülen şartlardır.

"10 Kasım Bombası"

Hatırlanacağı gibi Avrupa Birliği şayet Kıbrıs sorunu çözülmez ve Güney Kıbrıs 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB'ye üye olursa Türkiye adada bulundurduğu askeri gücü nedeniyle "işgalci" konuma düşer türü değerlendirmeler yapmış ve Türkiye'yi işin ciddiyeti üzerinde düşünmeye ve çözüme hizmete davet etmişti.

Ancak davul Gül'de ise tokmak General Özkök'ün elinde. Türklerin Atasının ölümünün yıldönümü olan 10 Kasım 2003 tarihinde Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, "Hiçbir Avrupalı'nın 'Haydi burası Avrupa toprağı hemen çıkın' deyip, oraya gidip, Kıbrıs'ta savaşıp öleceğini düşünmüyorum" diyerek Hürriyet'in nitelemesi ile "10 Kasım Bombası" patlattı.

Hürriyet abartmamış, söylenenler gerçekten de bomba, ama Türkiye gibi siyaseti asker vesayeti altında, üçte iki çoğunlukla parlamentoyu elinde bulundurmalarına rağmen bir türlü zübüklükten kurtula-

mayanların sahnede olduğu ülkelerde değil, gerçekten de demokratik ve hukukun üstün olduğu ülkelerde. Aynı haberde silahlı gücün başı Özkök, ABD ve Kürtlere de tehditler savurmaktan geri kalmıyor. ABD'ye "başıma bir daha çuval geçirirsen tepkim eskisinden farklı olur", Kürtlere ise "Bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'nin menfaatlerine, bölge güvenliğine tehdit olarak" görececeklerini, böylesi bir oluşumun "Irak ile birlikte İran ve Suriye ile Türkiye'yi içine çeker ve sonu nereye gider bilinmez" diyerek şımartılmışlığın, kendini beğenmişliğin, arrogantliğin uç örneğini sergiliyor. Ve tam da İlerleme raporunun açıklandığı günlerde AB'ne, hükümete, hükümetin yaptığını sandığını "devrimsel nitelikli reformlara" inat kudretin, gücün kimin elinde olduğunu göstermesi bakımından ilginç bir açıklama.

Avrupa Birliği, ABD ve Kürtlere yönelik bu açıklamanın satır aralarında asıl tehdidin iktidarsız Erdoğan ve Gül'ü, yani AKP hükümetini hedeflediği görülecektir.

Raporda yer alan kırık notlara geçmeden önce Avrupa Birliği'nin Kürtler özgülünde göstermiş olduğu çifte standartçı tutumuna kısaca değinmekte yarar var.

Hatırlanacaktır. AB 1997 Aralık ayında Lüksemburg'daki zirvede TC'ye "işkencecilerle aynı masaya oturmayız" diyerek kapı göstermiş, ardından da 1999 Aralık ayında Öcalan'ın ABD tarafından idamı kaldırması ve Kürt sorununu adım adım çözmesi karşılığında Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra kapıyı aralamıştı. Türkiye'ye Kopenhag Kriterlerini yerine getirirsen seni üyeliğe alırım dendi. Söz konusu Kopenhag Kriterleri arasındı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gibi temel ölçüler,

prensip yer alıyor.

AB'ye aday ülkeler; istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ile azınlıkların korunması gibi dört ana kriter açısından değerlendirilmeye alınıyor.

AB ve Kürtler

Kıstaslar, ölçü ve standartlar bu kadar net ve açık olmasına karşın AB, ne dün Katılım Ortaklığı Belgesini hazırlarken, ne de bugün 2003 yılı ilerleme raporunu kaleme alırken Kürtler özgülünde açık ve anlaşılır bir dil kullandı. Kıbrıs'ta yapılması gerekenleri adlandıran, yani Kıbrıs sorununun çözümünü talep eden AB, bağlayıcı belgelerinde bırakalım Kürt halkı ve Kürdistan tanımlamalarını kullanmayı, neredeyse dil ve kültür düzeyinde bile "Kürtçe" nitelemesini belgelerinde kullanmaktan çekinir oldu.

Filistin devletinin kurulmasını hararetle savunan, Balkan'larda Yugoslavya'yı parçalayan ve birçok yeni ulusal devletin temel taşlarını döşeyen Avrupa Birliği, kendisi federal bir yapı taşıdığı halde Irak örneğinde olduğu gibi Kürtler sözkonusu olunca statükoda, merkezi devlette diretiyor, hatta Türkiye'de kemalist elitin ırkçı söylemlerini, tanımlamalarını lugatına almakta beis görmüyor.

Yine hatırlanacaktır. Öcalan Roma'ya geldikten, ateş Avrupa'nın göbeğine düştükten sonra alınan bir dizi kararda, yapılan birçok açıklamada Kürt ve hatta Kürdistan sorununa çözümden bahsedilmeye başlandı.

Örneğin Alman Başbakanı Schröder ve İtalyan meslektaşısı D'Alema 27 Kasım 1998 tarihinde „Kürt sorununun çözümü

için Avrupa girişimi başlatacağız” diyerek Kürtlere umud vermiş, ardından da Öcalan üç kıtayı kapsayan bir operasyon sonucu Türkiye’ye teslim edilmişti. Bu açıklamadan bir hafta sonra, 3 Aralık 1998 tarihinde Avrupa Parlamentosu almış olduğu bir kararla “Kürt sorununun çözümü için uluslararası bir Kürt konferansının toplanması” çağrısında bulunmuştu.

Yine 2003 yılı ilerleme raporunun hemen başında yer alan, ancak 1998 yılından kalma aşğıdaki türden bir değerlendirmeyi ondan sonraki yıllarda raporlarda bulmak imkansız. Zira PKK silahlı mücadeleyi durdurmuş, Kürt sorunu hem Almanya ve hem de Avrupa Birliği için üzerinde durulması gereken bir sorun olmaktan çıkmıştı.

2003 yılı raporuna alınan 1998 yılı Komisyon değerlendirmesi aynen şöyle: “Türkiye’nin Güneydoğusu’ndaki soruna barışçı ve askeri olmayan bir çözüm bulmak gerekir. Türkiye’de yaşanan insan hakları ve siyasi hak ihlallerinin büyük bir bölümünün direk veya indirek bu sorundan kaynakladığı gözönünde bulundurulduğunda, böylesi bir çözümün zorunluluğu daha rahat görülecektir.”

Avrupa Birliği’nin net ve açık olmayan, utangaç ve kendi ilkelerini sulandıran yaklaşımına rağmen Türkiye’de tabular yıkılmaya, kemalizmin kalelerinde gedikler açılmaya başlandı. Yapılanlar yetersiz olabilir. Ne var ki son birkaç yılda yapılan yasal değişikliklere topluca göz atıldığında, Türkiye’de sürdürülmekte olan tartışmalar hatırlandığında önemli bir mesafenin alındığı da görülecektir.

Avrupa Birliği yolunda son 2 yılda atılan adımlar

1. Uyum Paketi (6 Şubat 2002):

Düşünce özgürlüğü kapsamında TCK’nın 159 ve 312. maddeleriyle Terörle Mücadele Yasası’nın 7 ve 8. maddelerinde değişiklik yapıldı. Hapis cezası süreleri düşürüldü. DGM’lerde 15 güne kadar uzatılan gözaltı süresi 4 güne indirildi. Özel hayatın gizliliği, haberleşme ve konut dokunulmazlığına güvence getirildi.

2. Uyum Paketi (9 Nisan 2002): Dernekler Yasası ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nu değiştirildi, sınırlamalar azaltıldı. İşkence ve kötü muamele sebebiyle AİHM’in hükmettiği tazminatların bu suçları işleyen görevlilere ödetilmesi düzenlendi. Partilerin kapatılması zorlaştırıldı. Basın Kanunu’ndaki “yasaklanmış dil” kavramı kaldırıldı.

3. Uyum Paketi (9 Ağustos 2002): Anayasa değişikliği çerçevesinde kanunlardaki idam cezaları kaldırılarak yerine müebbet ağır hapis cezası getirildi. Azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırıldı. Radyo ve televizyonlarda Kürtçe yayın yapılmasına ilişkin düzenleme hayata geçirildi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye aleyhine verdiği kararların yeniden yargılama sebebi sayılmasına ilişkin değişiklik yapıldı.

4. Uyum Paketi (11 Ocak 2003): Siyasi Partiler Yasası ve Adli Sicil Kanunu’nda değişiklik yapılarak siyasi yasaklar yumuşatıldı. Siyasi yasaklıların milletvekili seçilmelerinin önündeki engel kaldırıldı. Siyasi Partiler Yasası’nda değişiklik yapılarak parti kapatılmasını zorlaştıran düzenlemeler getirildi. İşkence cezalarının paraya çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği yönünde değişiklik yapıldı.

5. Uyum Paketi (4 Şubat 2003): Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına

dayanarak yeniden yargılama yapılması kolaylaştırıldı. Yasanın kapsamına daha önce kesinleşmiş kararlar da alınarak eski DEP milletvekilleri Leyla Zana ve arkadaşlarının da yeniden yargılanmasının yolu açıldı.

6. Uyum Paketi (19 Temmuz 2003): Terörle Mücadele Yasası'nın "devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapma" suçunu tanımlayan ünlü 8. maddesi kaldırıldı. Özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de Kürtçe yayın yapmasına imkan sağlandı. Çocuklara bazı isimlerin konulmayacağına ilişkin yasak kaldırıldı. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda değişiklik yapılarak DGM'lerle diğer mahkemeler arasındaki yargılama farklılığına son verildi.

7. Uyum Paketi (30 Temmuz 2003): MGK'nın görev tanımı değiştirilerek yetkilerine bazı sınırlamalar getirildi. MGK Genel Sekreterliği'nin kurul kararlarını takip ve kontrol yetkisi kaldırıldı. Sivillerin MGK genel sekreteri olmasının yolu açıldı. Ayda bir toplanan MGK'nın iki ayda bir toplanabileceği hükme bağlandı. Sayıştay'ın askerî harcamaları, gizlilik esası çerçevesinde denetlemesi imkanı getirildi. Sivillerin barış zamanında askerî mahkemelerde yargılanması kaldırıldı.

- İşkence suçlarının sürüncemede bırakılmaması için yargılamada öncelikle ele alınması hükme bağlandı. Genel ahlaka aykırı yayınların yakılarak imha edilmesi uygulamasına son verildi. Dernek ve vakıf kurma, gösteri düzenleme özgürlüklerine ilişkin konulardaki sınırlamalar yumuşatıldı. (Zaman gazetesi, 4. 8. 03)

2003 ilerleme raporu

Raporda Türkiye'nin yasal değişikliklere ilişkin performansı olumlu bulunuyor ve

övlerek Türkiye daha ileri adımlar için cesaretlendirilmeye çalışılıyor. Ardından ise AB, yasal değişikliklerin pratiğe tam anlamıyla yansıtılmadığını, önemsiz konularda bile bir dizi güçlkle karşılaşıldığını belirtiyor.

İşte raporun genel değerlendirme başlığı altında topladığı, daha sonra da strateji belgesine aldığı kimi noktaların özeti:

Milli Güvenlik Kurulu'nun Avrupa'daki uygulamaya benzer bir yapı kazanması yönünde atılan olumlu adımlara rağmen, askeri temsilcilere RTÜK ve YÖK gibi kurumlarda yer veriliyor. Savunma bütçesinin tam anlamıyla parlamentere denetime açılması yolunda bir dizi ek adıma ihtiyaç var.

Adli sistemin bağımsızlığının sağlanabilmesi için daha fazla çaba gösterilmelidir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) Avrupa standartlarına uydurulması için bir dizi adımın atılması zorunlu. İfade özgürlüğü alanında, Türk Ceza Kanunu hükümlerinin kullanımında tutarsızlıklar mevcut. Ara temyiz makamlarının kurulmasında gecikmeler yaşanıyor. DGM'ler, icra ve yargı makamları arasında organik bağ oluşturarak yargı bağımsızlığına zarar veren anayasa hükümlerinin temizlenmesi gerekiyor.

Türkiye yolsuzlukla mücadele konvansiyonunu imzalamasına rağmen, yolsuzlukla mücadele alanında kurumsal yapının oluşturulmasında gecikmeler mevcut.

AİHM hükümlerinin uygulanması, adil yargılama ve savunma hakkı ile ilgili hükümlere uyumda yaşanan gecikmeler düşündürücü.

İşkence alanında soruşturma, yargılama ve cezaların uygulanmasında eksiklikler yaşanıyor. Tutuklu hakları ihlalleri devam ediyor. Hapishane koşullarında eksikler,

yargı hakimlerinin görevlerinin icrasında zorluklar gündemdeki yerini koruyor.

Sivil, siyasi haklar ve azınlık hakları alanında BM ve Avrupa Konseyi anlaşmalarının imzalanmasında çekinceler var. Ayrımcılıkla mücadele alanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AB müktesebatına uyumsuzluk yaşanıyor.

Şiddet içermeyen düşüncelerin ifadesi ile ilgili yasaların uygulanmasında yorum ve uygulama farkları sözkonusu. Yazar, gazeteci ve yayıncılara karşı ağır cezalar, yayınların yasaklanması ve internet içeriği alanında kısıtlamalar halen mevcut.

Dernek kurma özgürlüğü alanında yasal değişikliklere rağmen ırk, köken din, bölge veya azınlık statüsüne dayalı kısıtlamalar, yabancı derneklerle işbirliğinde zorluklarla güvenlik güçlerinin göstericilere karşı kullandığı aşırı şiddet uygulamaları gündemdeki yerini korumaya devam ediyor.

Parti kapatma uygulamalarının ağırlaştırılmasına karşın Anayasa mahkemesi tarafından HADEP kapatıldı, DEHAP'ın da kapatılması için dava açıldı.

İnanç özgürlüğü yönünde yapılan yasal değişiklikler ne yazık ki günlük yaşama yansıtılmadı. Dini azınlıkların tüzel kişilik, mal edinme, idare ve din adamları yetiştirmelerinde yaşanan sıkıntılar devam ediyor.

Türkçe dışında radyo ve televizyon yayınlarına izin verilmesi ve Türkçe dışında ki dillerin öğrenilmesi, yapılan yasal değişikliklere rağmen pratiğe yansıtılmadı.

Olağanüstü halin kaldırılması halkta rahatlamaya yol açmasına, kültürel etkinliklere belli bir tolerans gösterilmesine rağmen hükümetin köye dönüş programı oldukça ağır ilerliyor. Yerlerinden göçertilenlerin sorunlarını çözmek, bölgede sosyo

ekonomik gelişmeyi sağlamak ve genel kültürel hakların kullanımı için ciddi adımların atılması zorunlu.

Raporun sonunda yer alan genel değerlendirme başlığından önceki bölümlerde de yukarıda yer alan konulara ilişkin hükümetin attığı adımlar sıralanıyor, ardından da pratikte yaşanan eksiklikler vurgulanıyor. Örneğin Kürtçe isimler konusunda çokça tartışılan “q, w ve x” bu ön bölümde işleniyor. DEP’li Milletvekillerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı doğrultusunda yeniden yargılanmalarının adil olup olmadığı sorgulanıyor.

Görüldüğü gibi ilerleme raporunda sorunlara genel hatlarıyla değiniliyor, Türkiye’nin “hassasiyetleri” gözetilerek örneğin Kürtlere ilişkin kimi konular teğet geçilebiliyor. Ancak bu bile Türkiye’deki yetkilileri, köşeli kimi gazetecileri zıvanadan çıkarmaya yetiyor.

Kürde düşmanlıkta pervasızlık

6 Kasım tarihli Hürriyet gazetesinde “Raporda Q, W, X harfleri söz konusu ediliyor. Bu yeni bir koşul mu? sorusuna Verheugen aşağıdaki yanıtı veriyor: “Tabii, bu kriter ama yeni değil.. .. Dil sorunu çözülmeli” diyor. Ardından da “Alfabe değişikliği talebi mi var” sorusuna ise “Türkiye’nin bu konuyu nasıl ele alacağına aldırmiyorum. Önemli olan Türkçe dışındaki bir dilde eğitimin mümkün olmasıdır. Bu kesin bir önkoşuldur” diye yanıtıyor Verheugen. Ne var ki Günter Verheugen her zaman böyle cesaretli davranıp açık konuşmuyor.

İlerleme raporunda yer alan ve Sonbahar’la birlikte Türkiye ve Kürdistan’da hemen hemen her gün yaşanan “Q, W ve X” krizinden dolayı, “Avrupa Birliği

Türk alfabesinin değiştirilmesini mi istiyor” türünden sorular soran salt muhabirler değil Türk cephesinde.

Köşeli yazarlar, Kürde düşmanlıkta kaleminden kan damlayanlardan sonra işe papyonlu Türkler de takılmaya başladı. Papyonlu olduğu için kendini epeyi ilerlemiş, hatta medeni sanan Doğan Hızlan gibileri bile hızlarını alamayarak “Türk alfabesi değiştirilemez” diyerek korudaki yerlerini almayı ihmal etmiyorlar. Bu zatı muhterem, “İnsan çocuğuna Kürtçe ad koyabilmeli, isterse Kürtçe konuşabilmeli, yazabilmeli, kendi dilinde kitap yazıp yayınlatabilmeli ama bu özgürlük, ‘Türk alfabesi’ni değiştirmeye kadar götürülürse, o zaman tepki gösterenler arasına katılıyorum” diyor. (Hürriyet, 11. 11. 03)

Doğan Hızlan ve başkaları “Hollanda veya Almanya’da orada doğan çocukların isimlerindeki Türkçe’ye özgü “Ğ ve Ş”yi “G ve S” şeklinde kaydediyorlar. Onlar nasıl “Ğ ve Ş”yi kaydetmiyorlarsa o zaman Türkiye’den tersi bir istemde de bulunulamaz” türünden değerlendirmeler yapıyorlar.

Peki Hollanda ve Almanya’da 40 yıldır yaşayan göçmen Türklerle kendi toprakları üzerinde binlerce yıldır yaşayan on milyonlarca Kürdün durumu aynı mıdır? Türkler daha Asya steplerinde kırmızı içip at koştururken, bugün bir bölümüne sahip çıktıkları yurt kimindi?

Şu mantığa bakın. Sen bir yandan “İnsan çocuğuna Kürtçe ad koyabilmeli, isterse Kürtçe konuşabilmeli, yazabilmeli, kendi dilinde kitap yazıp yayınlatabilmeli” diyeceksin, ardından falan harfleri kullanamazsın diyerek ipotek koyacaksın.

Papyonlu papyonsuz Doğan Hızlan’lar ya kuş beyinliler, ya da kendilerini akıllı, el-alemi ahmak sanıyorlar. Onlar da bal

gibi biliyorlar ki, rezervli bir hak ve özgürlük, hak ve özgürlük değildir.

Bu bayların hergün kapısından içeri girip sıçıtları tuvaletlerin kapılarında yasaklı harflerden birinin de kullanıldığı “WC” yazar. Seyrettikleri cici televizyonlarından birinin adı “Show TV”dir. Karılarının giyindikleri butiklerden birinin adı muhtemelen „Boutique XY“dur. Öğle sonrası konyaklı kahve içtikleri kahvenin ismi belki de „Café Broadway“dir. Ceplerindeki banka kartı da büyük bir olasılıkla “Worldcard“tır.

Peki ya çocuklarının seyrettikleri filmin ismi neden Türkçeye uyarlanmış şekliye „Matriks” değil, orjininde olduğu gibi “Matrix” biçiminde yazılmış diye merakları tutmuş mudur?

Bir de solcu geçinenler var içlerinde. “Marx”ın eserlerini “Marks” veya “Markıs” diye türkçeleştirip okuyamadıklarından olsa gerek, solculuklarının sınırı Kürt durağında son bulan solcu müsvetelerine ne demeli?

Ne var ki burada iğneyi kendimize batırmakta, kendi konumumuza da bakmakta yarar var. Bizler ne yaptık? Kürtler ne yaptı? PKK’nın silahlı mücadeleyi durdurmasından sonra Kürt sorununu rafa kaldıran Almanya ve Avrupa Birliği’ne yönelik olarak neler yaptık? Dosyayı raftan indirmek için her hangi bir çaba içinde olduk mu?

Kürtler, Avrupa’da seksenli ve doksanlı yıllarda başarıyla yürüttükleri kamuoyu çalışmasını, lobi faaliyetlerini ne yazık ki tatil ettiler. TC’ye yönelik geçmişte yürütülen birçok çalışma son yıllarda terkedildi, bunlardan el çekildi. Bir milyonluk bir Kürt kitlesinin 40 yıldır yaşadığı Avrupa’da tercümanlar ve araçlar, üçüncü kişiler üzerinden yürütülen ve adına diplomasi faaliyeti denen kendini tatmin çabaları

sonuç almaya yetmiyor.

Hani Kürtlerin kendi çıkarlarını savunan örgütlenmeleri? Nerede Kürtlerin ilerleme raporları? Kürtlerin Avrupa başkentlerinde yürüttükleri kampanyalar, düzenledikleri konferans ve sempozyumlar nerede? Hani Kürtlerin Avrupa'da kazandıkları etkili dostları?

Birçok örgüt un-ufak oldu. Böyle olduğu halde bir Handy ve çantayla bir internet sayfasından ibaret olan örgütlerin sayısını bilen yok.

Durum bu. Böyle olduğu için de başkalarına söyleyecek fazla bir lafımız olmamalı aslında.

Toparlarsak: Avrupa Birliği, çıkarları gereği değerlerini ayaklar altına alabiliyor. Ancak buna rağmen Kıbrıs çözülmeden, Kürt sorununda atılan küçük adımlar dahi yaşama geçirilmeden Türkiye'nin Aralık 2004'te tarih alması, diğer çekinceler de - Türkiye'nin Birliğe getireceği maddi yük, kalabalık bir nüfus ve yoksullar ordusu, dini ve kültürel farklılıklar ile Avrupa sınırlarına yönelik tartışmalar- gözönünde bulundurulduğunda oldukça zor.

Türkiye lobicisi Almanya Başbakanı Gerhard Schröder bile kaygılı. Schröder, "Türkiye 2004'te müzakere tarihi alabilir ama ondan sonraki sürecin ne kadar olacağını bilemem. Çünkü bu süreç de önemli. Ondan sonra ne gibi problemler çıkacağı-

na bakmak lazım" diyerek topu kibarca taca atıyor.

19. ve 20. yüzyıllar Kürtler için karanlıklar içinde geçti. Ülkeleri parçalandı, örneği olmayan, eşine rastlanmayan bir baskı, kıyım ve imha politika ve uygulamasıyla yüz yüze kaldılar. Ancak bizim yıllarca desteklediğimiz sosyalist sistemin 90'lı yılların başında çökmesiyle birlikte, ülkemiz Kürdistan'ın güneyinde güneş doğmaya, Kürtleri de ısıtmaya ve Kürt Baharı'nı yeşertmeye ve yaşatmaya başladı.

Sistemler arası çatışmadan kendine yer açan Türkiye'nin stratejik konumu giderek sarsılıyor. Ortadoğu'da tarih Irak'ta ve Güney Kürdistan'da yeniden yazılıyor. Fazla değil, yakın bir zamanda ülkemizin kuzeyinde de güneş doğacak, bu yakada da çocuklar gülecek, kanla sulanmış, canla beslenmiş kutsal topraklarda da güller açacaktır.

Kürtler kefeni yırttı bir kere. Gerisi gelir.

(İlerleme raporunun Almanca ve İngilizcesi http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/index.htm adresinden temin edilebilir. Türkiye ve AB ilişkilerinin seyir defteri ve Kürtler konularında "Helinski'den Bürüksel'e Avrupa Birliği, Türkiye ve Kürtler" konulu çalışmaya bakılabilir.)

Bizden biri olan sinemacı KUDRET GÜNEŞ ile bir sohbet

Kudret Güneş Kimdir?

– 1954 yılının Aralık ayında Bala'nın bir Kürt köyünde doğmuşum. Dedelerim 1836 yıllarında Urfa'nın Siverek ilçesinden geldiklerini söylerlerdi. Son zamanlara kadar oradan akrabalarımız gelirdi, buna tanık oldum. 1962 yılında ailem bizi okutmak için Kırşehir'e göçtü. İlk, orta ve liseyi Kaman'da bitirdim. 1978 yılında Ankara Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla ilişkiler Yüksekokulu'ndan mezun oldum.

1982 yılında Fransız hükümetinin Türk hükümetinin emrine verdiği 3 sanat bur sundan birini kazandım. Paris'e sinema eğitimi görmek için geldim. 1982-86 yılları arasında "Conservatoire Libre du Cinéma Français" de okudum. Bu okulun yönetmen ve kurgu bölümünü bitirdim. 1986-87 yılında Sorbon Üniversitesi'nde Yılmaz Güney'in sinema anlayışını, İtalya sinemasının yeni gerçekçi (Néo-Réalisme) akımıyla karşılaştıran bir master diploması hazırladım (Diplome d' Etudes Approfondies effectuées sous la direction de MR. Paul Dumont).

1988-91 yılları arasında Sorbon Üniversitesi'nin sinema bölümünde, Sociologie Pierre Sorl nezdinde, YILMAZ GÜNEY ve Türk toplumu konulu bir tez çalışması yaptım. 1988-90 yıllarında Paris'te sinema kurgu dalında çalıştım.

1991 yılında uzun metrajlı "Selu" adlı



Kudret Güneş

bir senaryo yazdım. Bu proje, Türk toplumdaki kadının yerini anlatıyordu. Fransız Kültür Bakanlığı CNC (Centre National de la Cinématographie)'de bu senaryom destek aldı. 1992 yılında yazılan en iyi 15 senaryo arasında yer aldı. Maalesef bu konuyu filme dönüştürmek için gerekli finansmanı bulamadım.

1998 yılında "BARAN" adlı uzun metrajlı bir senaryo daha yazdım. Savaştan ve

Kürdistan'daki askeri baskıdan kaçıp gelen, Diyarbakır'lı bir Kürt göçmen ailesinin yaşantısını anlatmaktadır. Bu projem Fransız Kültür Bakanlığı CNC'de büyük bir ilgi gördü. Şu anda bu konuyu filme almak için gerekli finansmanı bulmaya çalışıyorum.

1999 yılında Fransa'daki Kürt göçmenlerinin kültürel yaşamını ve Fransız topluma uyumunu konu alan 60 dakikalık belgesel bir film yaptım.

Leyla ZANA'nın 2000-2001 yıllarını kapsayan hayatını ve politik mücadelesini konu alan "YASAKLARI AŞAN ÇIĞLIK" adlı 52 dakikalık bir belgesel yaptım. 2003 yılında bu filmim Fransa'nın 5. kanalında gösterildi. Bu film birçok festivalde seçildi. En son olarak FİGRA festivalinde gösterilecek.

2001 yılında "Sevgili Babam" Mon cher papa adlı kısa metrajlı bir film yönettim. Annesi tarafından terk edilen küçük bir kız çocuğunun babasına karşı olan davranışlarını içermektedir.

24 Ocak 2003 yılında uzun metrajlı bir filmi konu alan "ALEV" adlı senaryom en iyi Özel Jüri Televizyon Filmi ödülünü aldı. FİGRA Fransa'da vuku bulan bir festival, gerçeklerin ekran üzerindeki görünümünü (Les écrans de la réalité). Leyla Zana'nın filmi bu festivalde en büyük ödülü hak eden filimler arasında yer aldı.

Sinema paraya dayalı bir sanat dalı olduğu için ancak 14 yıldan sonra ilk filmimi yaptım. 2001 yılında, hayali bir film-di. Anne ve babasının boşanmasından etkilenen bir çocuğun hikayesiydi. Bu film festivallerde gösterildi halen festivallere gönderiyorum. Lil'e REINON, film festivalinde gösterilecek. Mayıs 2003'de Strasbourg'da en iyi kısa metrajlı film

ödülünü aldı.

2002'de Leyla Zana ile ilgili film iki önemli ödül aldı. Birincisi; Le festival International de Grand Repertage d'actualité (Uluslararası büyük aktualite röportajı), ikincisi; Le prix d' Oliver Quémener. Bu gazeteci 1994 yılında Cezayir'de öldürüldü. İnsan hakları ile ilgili bir film çekiminde öldürüldü. "Le prix du Jury Jeune" (Genç jürinin seçtiği, gençlerin ödül verdiği film) Leyla Zana'nın filmi bu ödülü aldı.

Niye sinemayı seçtiniz de başka bir sanat dalını değil?

–Ben gazeteciyim. Sinema insanların dertlerini dile getirdiği için. Kürtler de ızdırap çeken bir halk. Sinema çok etkili bir görsel sanat dalıdır. Hümanist bir insanım. Dünyada olup bitenleri sinema daha iyi dile getirir diye sinemayı seçtim. Bizim, belgelere dayanan bir tarihimiz yok. Kürtler hep ikinci planda tutuluyor. Ben şahsen 1962 yılına kadar Türkçe bilmiyordum. İlkokulda çocuklar saçlarımı çekerdi. Kendinden olmayanı dışlıyorlardı. O zaman anladım ki ben Kürd'üm. Kürtlere yapılan haksızlıkları takip ettim. İlk kez 1993 yılında Kürdistan'ı gördüm. Sokağa çıktığımda insanların birbirinin yüzüne baktığında Türkçe'yi çok kötü konuştuklarını gördüm.

Şu anda işkence ile ilgili bir film yapıyorum. Belgesel, 60 dakikalık. Diyarbakır hapishanelerinde yaşanan insanlık dışı acıları dile getiren bir film. Mehdi Zana'nın cezaevinde olduğu dönemde 65 arkadaşı işkencede öldürüldü. Hiç bir Türk gazetecisi bunları yazmadı. Türk aydınları Diyarbakır'da olanları yazmak istemediler. Örneğin; dincilerle ilgili pek çok şeyi peka-

la yazıyorlardı. Mehdi Zana halkın oylarıyla seçilmiş bir belediye başkanı olduğu halde 20 yaşındaki bir askerin botları altında işkence görüyordu.

Akın Birdal, İsmail Beşikçi ve diğer az sayıdaki aydını ayrı tutuyor, büyük bir saygı duyuyorum.

Sizce Kürt sineması Yılmaz Güney'den sonra ne durumda?

– Yılmaz Güney hep Türk olarak bilindi. Bir sanatçının finansmanını kim yapıyorsa, o ülkenin sanatçısı oluyor. Ben Yılmaz Güney gibi olamam. Hiç bir Türk ve Kürt halen Yılmaz Güney'e ulaşamamıştır. O bir akımın önderiydi, geldi geçti.

Günümüzde Kürt sinema sanatçıları hakkında birşey söyleyebilir misiniz?

–Kürt sanatçısı vardır. Bir ülkede bir halk inkar ediliyorsa, kültürü, sanatı sanatçısı da inkar edilir, Türkiye'de Kürt sinemacılar var. Örneğin; Hüseyin Karabay, Kazım Öz gibi. Türkler'de de kaliteli filmler yapanlar var. Büyük Adam Küçük Aşk. Yeşim Ustaoglu'nun Güneşe Yolculuk filmi gibi. Nuri B. Ceylan gibi kaliteli filmler yapan sinemacılar var.

Geçiminizi sinemadan mı sağlıyorsunuz?

– Evet uzun metrajlı senaryolar yazıyorum. 2003 yılında Sopadin L' organizme des prix pour-les Scénaristes (Senaristler için

ödül kuruluşunun) ve (FİPA)Televizyon için (uluslararası) programlar festivali. Televizyon için yapılan bir senaryo jürinin en iyi bulduğu senaryo ödülünü aldı. Bir Türkle evlendirilen bir Kürt kızının hayatını dile getiren bir senaryo. Kürt kızı bir homoseksüel Türk genciyle evlendirilmesinin hikayesi. Bunun gerçeklik payı var. Tercümanlık yaptığım bir dönemde böyle bir olaya şahit oldum. Bu senaryo yılın en iyi senaryosu. Başka bir proje, bir Kürt göçmen çocuğunun (7 yaşında) karşılaştığı zorlukları konu ediniyor. Benim Kaman'da karşılaştığım zorluklara benzeyen bir çalışma. Bunun dışında BRATEGNE de Dournenez film festivali var. 16-23 Ağustos 2003 tarihleri arasında yapıldı. Festival, bu yıl Kürt sinemasına adanmıştı. Bir çok Kürt filmi gösterildi. Aralarında Yılmaz Güney'in Yol ve Duvar, İranlı Kürt sinemacı Rahman Gobadi'nin geçen yıl altın kamera ödülünü alan Sarhoş Atlar, Handan İpekçi, Yeşim Ustaoglu, Kazım Öz, Nizamettin Ariç'in Kilamek ji bo Beko filmi gibi filmlerin bulunduğu birçok film ve şahsiyet festivale davet edildi.

Bu röportaj için Bîrnebûn adına size teşekkür ediyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

– Ben de size teşekkür ediyor, başarılar diliyorum.

HİRFANLI -1

Yapma Silo yapma, Tono'nun atını bırakma.
Sen bilirsenki yalnız biriyem
Ne olur beni zalim Bektaş'a teslim etme,
Beni zalim ağaya teslim etme

Geliyorum Tono geliyorum
Harman dağına yetişemezsem
Kardaş et, arkadaş et beni kendine

Tono'nun gurubu yedi kişiydi
Yedisi de Belikanlı'ydı
Yedisi de yiğitlik, mertlik kokardı
Kürd'ün merdi umudu, namuslarıydı

Harman Dağı ortada
Yedi kişiyi koydular çukura
Yedi köy, yedi merdi öldürdüler
Duyun, Hirfanlı milleti göz yaş döküyor
Duyun, ey alem Belikanlılar ağıt yakıyor.

Kafasını göğe bakmaktan usanmışçasına önüne eğerek, birden sinirli bir halde sertçe ağzı dolucasına yere bir tükürük savurdu Tono. "Allah belasını versin" dedi Kürtçe. Gerçi Tono Türkçe öğrenmişti biraz ama, henedense Türkçe konuşmayı hiç sevmeydi. Tono "Ben bu allahın belası dili konuşurken, hep dilim şişiyor" diyordu. O nedenle hep Kürtçe konuşurdu. Nede olsa anasından o dili öğrenmişti. Kürt aşiretlerini sayarken "şu Belikanlılar var ya neden bu Orta Anadolu çölüne gelmişlerse" diyerek yakınıyor ve ikide bir kendi aşireti Belikanlılara küfürlerini sıralıyordu.

Tono, Kürtlerin Belikan aşiretindendi. Osmanlı'nın yasakları, hayvanların otlaklarının yok olması ve sürgünler nedeniyle Belikan aşireti de, Canbegler, Reşvanlar gibi Kürt toprağından çıkmış Orta Anadolu bozkırlarına yerleşmek zorunda kalmışlardır. "Belikanlı'lar geldiklerinde bir avuç idiler" diyordu Tono, "şimdi onlarca köy oldular. Hani ne yapıyorlar. hep birbirlerini yiyorlar. Açlar."

Tono da babasının kendi adıyla Kızılırmak'ın üzerine kurduğu köyde yedi kardeşin ortancasıydı. Babası Hirfan beyin Kızılırmak'ın başında tuttuğu bereketli bozkır toprağında yedi kardeşiyle ekip-biçer ve hayvancılık yaparlardı. Tono sinirlenip, kızardı hep: "Yahu biz bu topraklarda eker, biçeriz ama hep düşmanlık, husumetlik yaparız birbirimizle" diye söylenirdi. Hemen eklerdi "bu millet açtır, karnı doymadıkça, karnını doyurabilmek için herşeyi yapar. Vallahi adamı satarlar. Kallesliğin, kahpeliğin alası kıskançlıktan, açlıktan, karnını doyuramamaktan çıkar." Tono sinirlenince henedense kulakları kızarır ve yüzüne ter basardı. O da birçok Orta Anadolu'lu Kürt gibi hem çiftçilik hemde tüccarlık yapar; mal, davar alıp satarlardı. Henedense yedi kardeşin tümü de haksızlığa gelmezlerdi. Nerde bir haksızlığa şahit olsalar, kendilerini alıkoymazlar, hemen bu haksızlığın karşısına dikilirlerdi. Tono ise hep asi ve isyankar bir mizaca sahipti zaten.

Sabahın körü, daha şafak bile atmamış, Tono davarların gecelediği, yemlendiği köm

denilen ahıra girmiş, davarlara Kürtçe “ka” denilen samanı vermek için yabayla yüklenince, birden aklına bu topraklarda ne kadar zorluklarla karşılaştıkları geldi. Kendi kendine mırıldandı: “yahu bu ne rezalet, bu ne acacıklık”. Birden Rışvanların, Canbeglerin, Berkatilerin, ağaları, düşmanlıkları ve rezillikleri aklına geldi. “Rezalet” deyip samanın üzerine tükürdü. Köm’de işi bitince karısı Şeker’i çağırdı, “keçê.. ..” Her nedense Kürt erkekleri kendi kadınlarını ve çocuklarını etrafa ve büyüklere saygıdan dolayı kendi isimleriyle çağırılmazlardı. Ya keçe, ya lê lê, gibi eklerle çağırırlardı. Tono da etrafına ve büyüklerine saygıda kusur etmediğinden dolayı karısı Şeker’i hep “keçê” diye çağırırdı.

- Taştê amade ye? diye sordu. Karısı Şeker’in hazırladığı sabah kahvaltısı biraz tereyağı, kaymaklı yoğurt ve kendisinin tandırda sac üzerinde pişirdiği çevredeki Türkmenlerin “Kürt ekmeği” dedikleri mayalanmış hamurdan yapılmış sac ekmeği idi. Tono yere serilmiş bir bez parçasının üzerindeki kalburun üstüne yerleştirilmiş sini denilen bakır tepsinin hemen yanına çöktü. Sanki haftalardır hiçbirşey yememiş gibi sininin üzerindeki ekmekten bir biri ardına kestiği lokmaları yoğurda batırarak ağzına götürdü. Her bir lokmayı ağzına alırken etraftaki Rışvanlar, Canbegler, Sefkanlar, Berkatiler ve diğerleri geliyordu aklına. Her nedense etraftaki Türkmenler onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. “Bu bizim aşiret ağaları, reisleri yok mu, hepsi kafır, Allah tanımaz, şeriat bilmezler. Yoksa bu millete bu zalimliği yapmazlar” diyordu. Tono tüccardı ve hep bu Kürt aşiretleriyle haşır neşirdi. Herkes onu tanırdı ve o da herkesi tanırdı. Tono herkes tarafından sevilirdi. Durumu kışın iyi

olmayan, parası biten, hayvanlarının samanı kışın ortasında biten fakir köylüler ihtiyaçlarını karşılamak için herkesten önce Tono’ya koşarlardı. Tono’da ne yapar eder bir çare bulurdu.

Tono bir parça ekmeği yoğurda batırırken, birden dışarıdan birisinin “Tono kardeş” diye seslendiğini duydu. Bu Tono’nun altı can arkadaşlarından biri olan Mihamede Xidê idi. Mihamede Xidê diğer arkadaşları gibi hem çocukluk arkadaşı ve hem de akrabasıydı. Bu memlekette herkes gibi onlar da aynı aşiretten ve içli dışı akrabalardı. Birlikte it kovalamışlar, kuzu gütmüşler, yandaki köyün eşeklerini çalmışlar, ata binmeyi öğrenmişler ve birlikte büyümüşlerdi. Acı ve tatlı günleri birlikte yaşamış ve birlikte de büyüüp, birbirlerinin düğünlerinde “qamçi” sallamışlar. Bu nedendir ki arkadaşlıkları hep içten olmuş ve birlikte her taşın altına ellerini koymuşlardı. Mihamede Xidê’nin gelişine Tono çok mu çok sevindi. Zaten gelmeseydi, kendisi onu ve diğer arkadaşlarını ziyaret edecekti. Hani günlerce üzerinde düşündüğü, fakirleri korumanın ve şu sonradan görme ağalara bir ders vermenin gerekliliğini anlatacak, birlikte nasıl hareket edebileceklerini dile getirecekti. Mihamede Xidê ile diğer arkadaşlarının birlikte hareket edebileceklerini Tono baştan bildiği için, onlarla salt ayrıntıları konuşmak istiyordu.

“Hoş geldin Mihamed sofraya buyur, sabah kahvaltısını daha yapmamışsındır” dedi. Mihamed: “Evet sabah sabah sadece bir cigara içtim. Ve hemen hem evi hemde sofrayı kendisinininki gibi bildiği Tono kardeşinin sofrasının kenarına çöktü. İlk lokmasını ağzına alırken, Tono’ya dönerek: “yahu bu ne rezalet, bu ne merhamet,

ne lanet olası vicdan bizim ağalarinki? Milleti cendereye almışlar, baskı üzerine baskı yapıyorlar. Herkes onlara çalışıyor ama, bu yıl yine bulgursuz, unsuz kışa girecekler. Sanki taa Mecidiye'deki (Mecidiye Cumhuriyet'in ilk dönemlerine kadar Çiçekdağı'nın o zamanki ismiydi) Kürt ağalarıyla, Belikanlıların, Canbeglerin ağaları sözbirliği edermişcesine milletin rıskını kesiyorlar. Haram olsun, kursaklarında zıkkım olup kalsın inşallah" diye söylenecek, önündeki yoğurda batırdığı lokmaları ağzına götürüyordu.

Tono lafa girerek: "haklısın Mihamed haklısın. O kadar ki, yerden göğe kadar sinirlenmekte haklısın. Ben de zaten hem seninle hem de Uso, Hasso, Taşo gillerle bu meseleleri konuşmak istedim. Gelmen de iyi oldu" dedi.

Yaşam Orta Anadolu bozkırlarında çok çetin geçer. Kışları sert, ilkbaharı hep yağışlı, yazı ise kavurucu sıcaktır. İlkbaharın bitişine rastgele, sonbahara kadar sıcakların kavuruculuğu ve kuraklıktan bazen hayvanları sulamak için su dahi bulunmaz. İşte o nedenledir ki, çevredeki Türkmen köylülerin tüm baskılarına, direnmelerine rağmen Tono'nun babası Hirfan Beg Kızılırmak'ın yarıp geçtiği derenin yamacına çadırını kurarak, hayvanlarına sürekli su bulabilecek toprakları zapt etmiştir. Yamacın öbür tarafına "sanki ben de başka bir Kürt beyimim" der gibi Harman Dağı heybetli heybetli oturmuş. Harman Dağı Kürdistan'nın heybetli, sert ve dirençli dağlarına benziyor. Orta Anadolu coğrafyasının düz bozkırında Kürdistan dağları kadar yüksek olmasa da güçlü, heybetli ve haşin gözükmektedir.

Mihamede Xidê arkadaşıyla laflaşırken "artık atlara binip Uso'yu, Taşo'yu bir ziyaret etsek iyi olur. Daha Miho'ya da uğramamız gerekecek. Onlar ne diyor hele bir dinleyelim. Ben artık bu ağalara, düzenbazlara bir ders verilmesinin gerektiğine inanıyorum." Mihamede Xidê hiç tereddüt etmeden "evet" cevabını verdi.

Gün, sonbaharın ilk aylarına tekabül ediyordu. Tono'nun karısı Şeker, içeriden bağırarak: "Lo lo dışarıda ayaz var, çok soğuk, üstünü iyice, sıkıca giyin." Erkeklerin karılarını kendi isimleriyle çağırma-dıkları gibi, kadınlar da kocalarını kendi isimleriyle çağırma-zlardı. Hele hele Tono'nun arkadaşı Mihamede Xidê gibi birisi de oradaysa isimle hiç anılmaz ve çağırılmazdı. Şeker de kocasını "lo lo" diye çağırıyordu. Tono; "yol çıkınımızı hazırladın mı?" diye sorduğunda karısı Şeker hazırladığı yol çıkınıyla Tono ile Mihamed'in yanındaydı. Şeker, Mihamed'in yolunu kesmemek için bekledi, Mihamed geçtikten sonra çıkını kocasının eline tutuşturdu.

"İç Anadolu Kürtlerinde bazı adetler vardır hiç mi hiç değişmez" diyordu bir aralar Qışla köyündeki aşiretin delisi Kalo. "Dünya var oldukça, alem değişse de bu Belikanlarda, Rişvanlarda, Canbeglerde var olan adetler değişmez. Dergistlik değişmez, xelat, qaling, ağalık kalkmaz. Hele hele benim gibi akıllılara kimse akıllı demez." Kalo'ya deli diyorlardı ama, herkes gizliden gizliye onun ermiş olduğuna inanıyordu. Kalo bir aralar Türkmen köylerinden gelen bir Hoca'nın sahte olduğundan hemen köyden dövülerek kovulmasını istemişti. Herkes "yine Kalo delirdi, cinleri başına vurdu, köyün haysiyetini rencide ediyorö konuşturmayın" diyordu. Hele hele dört defa at sırtında hacca gidip

ümre yapan ve dört karısı, onaltı çocuğu olan köyün ağası Hacı Bektaş ağa ise sinirinden küplere biniyordu. "Susturun şu deliyi. Köyümüzün şerefini, haysiyetini bok etti bu deli Kalo." diyordu.

İç Anadolu Kürtleri kış vakitlerinde ağanın yaptırdığı büyük bir köy odasında toplanırlar ve sohbet edip uzun kış günlerini geçirirlerdi. Bu sohbetlerde sesi, avazı hoş, güzel olan dengbejler Meme Alan, Kale Bingol, Qamişe Qul ve daha bir çok destanları okurlar, masallar anlatırlar, koyun sürülerinden bahs ederler. Eğer bir misafir gelmişse o da bu cematte misafir edilir, kendisine sofralar kurulur ve ziyafetler çekilirdi. Eğer bu misafir bir din adamı ise kendisine dahada büyük bir hizmet edilir ve saygı gösterilirdi. Din adamı olduğunu söyleyen bu insanlar köyleri ziyaret eder, o köylerde Quran okur ve yağ, şeker, un, bulgur toplarlardı. Bunları da sattıkları bilinmesine rağmen, kendilerine Allahın adamları dendiği için bir şey denilmezdi.

İşte böyle bir kış gününde Türkmen köylerinden bir hoca köy evine misafir olmuş. Burada köyün akli selim adamları, ak sakallı ihtiyarları toplanmış ve hocayı dinliyorlar. Cematten sadece köyün ağasının bir kaç kelime Türkçe bilmesi ve bir aralar Sambula (İstanbul) gidip askerlik yapmak zorunda kalan Ose Ale'nin biraz Türkçe bilmesi ve diğerlerinin de hiç bir kelime anlamaması sohbetin tatlı, tatlı sürmesini engellemiyor. Hoca anlatıyor ve ağa ile Ose Ale'de tercüme ediyorlar. İkisinde Hoca'nın Türkçe anlattığı dini hikayeleri, sohbetini; tümünü anlamasalar da, cemaate kendileriden de ekleyerek tercüme ediyorlardı. Cemat de her lafın bir cümlesi bittiğinde: 'hey maşallah, tuhh, Allah Allah' gibi kelimeleri tekbir getirir gibi hep bir ağızdan söyleniyor ve konuşulanların

hepsini anlamışlar gibi tasdik ediliyordu. İşte böyle bir anda cemaatin içinde hep aşağıda oturan ve konuşulanları can kulağıyla dinleyen, sadece kendisine soru sorulduğunda deliliğine sığınarak lafını esirgemedi cevaplayan deli Kalo, birden ayağa fırladı ve "def edin bu yalancı düzenbazı. İnanmayın buna, yalan söylüyor bu lanet herif" dedi.

Kalo yaz kış hep Kürt köylerini gezerdi. Her Kürt'ün evini evi, sofrasını da sofrası bilirdi. Çevre Kürt köyleri de deli Kalo'yu böyle tanır ve Allahın adamı diyerek öyle kabul ederlerdi. Hatta Kalo herhangi bir Kürt evine gider, ev sahibi kadına sanki kendi karısı imiş gibi sert çıkar ve neden sofranın daha hazırlanmadığını sorar, hatta ahırını kontrol edip, etrafa bakar, birşeylerin düzgün olmadığını görünce, evin sahibine çıkışarak: "sen adam olmazsın, zaten baban da söylerdi. Bu hayvanlara böyle mi bakılır, ahır böyle mi temiz tutulur? Yarından tezi yok herşeyi yerli yeriden göreceğim" derdi. Evin sahibi de Kalo'yu öyle kabul eder ve o görmemek koşuluyla kıs kıs gülerdi. Ama dediklerini de hemen yapardı. Çünkü Kalo etraf Kürt köylerinde herşeyi söylerdi. "Ben şu köyde şunun ahırını, hayvanlarını şu vaziyette gördüm. Adamda iş yok" diye her yere yazardı. En iyisi mi Kalo'nun dediklerini yapıp el alemin diline düşmemekti. İşte Kalo bir gün böyle etraf Kürt köylerindeyken, bir cematte bu hocayı görmüş ve orda adamın hoca olmadığını bilenler varmış. Ardından da Kalo tesadüfen hocayla başka bir Köye yolculuk ederken onun deli olduğuna ve pek Türkçe bilmediğine kaanat getiren hoca başlamış konuşmaya. "Ah.. ah" demiş, "herşeyi bir Kürt avradına kurban ederim. Kürt

avradının beni, benzi, hele o karpuz büyüklüğündeki memeleri, ya o kar beyezimsi teni ile bacakları yok mu beni mahv ediyor. Tüm malımı, mülkümü böyle bir Kürt avradına kurban ederim, kurban” demiş. İşte o anda hocanın ne mal olduğunu anlayan Kalo'nun sınırları tepesine varmış ve hocaya bir tokat patlatarak, yüzüne o hep kızdığı gibi yaptığı gibi okkallı bir tükruk yapıştırmış. Hoca da neye uğradığını anlamadan, aman bana birşey yapacak diye tabanlarına kuvvet oradan kaçmaya başlamış. İşte hocayı tanıyan Kalo bu yüzden ayağa kalkıp onun kovulmasını istemiş. Ama kimseye laf anlatamamış. Yıllar sonra başkaları da hocanın bu meziyetlerine, zaflarına şahit olunca, birgün hoca yine geldiği bir Kürt köyünde, köyün delikanlılarınca iyice bir dövülmüş, köylerden topladığı eşyalara el konulmuş ve hoca bir daha Kürt köylerinde endamını göstermemek üzere kovulmuştu. Kalo adetler değişmez derken ”qaling” denilen başlık parasına çok kızardı. Kendi kendisini öyle inandırmıştı ki, eğer başlık parasını denkleştirirse köyün en güzel kızı olan Ali beglerin Zêzê'sini alabilecekti. Kalo gönlünü Eli Beglerin Zêzê'sine kaptırmış ve hergün Zêzê üzerine stranlar yapıyormuş. Ali Beg'e çıkararak; ”Ey... Eli Beg eger sen Eli Beg'sen bende Kalo Beg'im, Allah'ın emiriyle, Peygamber'in kavliyle Zêzê'yi kendime karı olarak istiyorum. Eli Beg önceleri çok kızmıştı Kalo'ya. Kalo'yu dövdü, kapıdan kovdu, küfür etti ama hiç bir faydasını görmedi. Kalo hergün bir kaç defa kapıya gelir ve avazı çıktığı kadar : ”Ey Eli Beg sen Eli Beg'sen ben de Kalo Beg'im. Kızın Zêzê'yi Allahın rızasıyla, Peygamberin kavliyle kendime avrat olarak istiyorum.” derdi. Eli Beg bu işin böyle

gitmeyeceğini anlayınca, Kalo'yu yanına çağırır ve, ”bak Kalo adetlerimizi, törelerimizi bilirsin bizde yaşlı, başlı cemat adamları kız istemek için babasına giderler. Senin yaptığın gibi yapmazlar. Senin yaptığın törelerimizi, adetlerimizi tanımamak, inkar demektir” demiş. Kalo hemen lafa ”Haşa, haşa ama?” diye karışmak isterken, Eli Beg Kalo'nun konuşmasına fırsat vermemiş: ”Bak Kalo, adetlerimizde qaling vardır. xelat vardır, dergistlik vardır. Bunların hepsi de parayla oluyorr. Senin paran var mı? Nasıl denkleştireceksin hepisini?” Lafı Kalo'ya bırakmadan: ”Sen şimdi git yaşlı, aksakallı saygın insanları topla ve xwazginci olarak bana gönder. Ben de onlara kader neyse, Allah ne yazmışsa o olur derim. Sana da söylüyorum şimdi. Allah ne yazmışsa o olur. Kaderse, Allah seninle Zêzê'nin alınaya yazmışsa olur. Xwazginciler gelirse de qaling ve xelatın ne kadar olacağına karar veririz. Sen de denkleştirdin mi Allah'ın izini, peygamber efendimizin kavliyle düğününüzü yaparız.”

Kalo işte o gün bugündür Kürtler'in adetlerine sayıp, söver. Çünkü Eli Beg yüksek qalın ve xelat biçmişti. Dergistliğe gelince de hediyeyle dolu çıkınsız gelinmeliydi. E... fakir Kalo nerde bulsun. O gün bu gündür Kalo Kürt'ün adetlerini sakat, yalancı ve fakirlere düşman bilir. Kalo; ”Ulan dergistlikte kız oğlana, oğlan da kıza gerdek gecesine kadar el vuramaz derler. Bu dinimizde yasaklanmış, haram ve günahdır derler. Ama oğlan her hafta çıkınına biraz çerez, bir iki çaput koyup kız evine gidiyor. Orda yatıyor. Utanmadan da gizlice gidiyorlar. Kız evinin erkekleri dergistinini geldiğini bilmesinler diye. Ama kız anası oğlanın etrafında dört dola-

niyor. Hele dergisti kızın anasına da çıkı-
nında bir şeyler getirmişse vay vay vay,
herşey yolundadır demek. Yani birkaç gün
kızın evinde onunla birlikte olan dergist
nişanlısına el vurmamış mıdır. Vurmuştur
vurmuştur. Hem de bal gibi vurmuştur”
der. İşte bu adetlerdendir ki Tono'nun ka-
rısı da kocasını ismiyle çağırılmaz ve ço-
cuklukta birlikte oynadığı kocasının
arkadaşı Mihamed'in önünden o geç-
medikçe geçemezdi.

Tono ile Mihamedê Xidê atlara binerek
Hirfanlı'nın yukarı yamacından dereye
doğru hızla savuştular. Harmandağı'na
yaklaştıklarında, Mihamede Xidê Tono'ya
selenerek; "atları biraz yavaşlatalım, yorul-
dular zavallılar" dedi. Tono da tasdik edin-
ce, atlarını yavaşlattılar. Soğuk bir ayaz
kavuruyordu etrafı. Tono: "Ellerim ayaz-
dan kavruldu Mihamed" dedi.

Mihamed : "Evet ayaz çok kavurucu.
İnşallah bu sene kış zahmetli geçmez. Koyun
sürülerini bu kış hep ahırda bırakmak zorun-
da kalırsak vay halimize. Millet samanı nere-
den bulacak. " Tono'nun da derdi oydu.
Kardeşi Silo'yê Reş -Kara Sülo- de geçen
hafta bu kış eğer zahmetli ve çetin geçerse
beşyüz koyununa nasıl saman yetiştireceğini
bilemediğini söylemişti. "Eğer Kırşehir'den
Taburoğullarından birisi gelirse iyisi mi koy-
unları satalım diye düşünüyorum" dedi. Sen
ne düşünüyorsun" diye Tono'ya sormuştu.
Tono artık bu ağaların milleti birazcık
düşünmesi gerektiğine o kadar kendisini
inandırılmış ki, bunun da artık sadece biraz
şiddetle olacağını düşünüyordu. Eğer ağalara
biraz sopa gösterilirse korkup halkı
düşüneceklerine kendisini inandırmıştı.
Arkadaşlarını da buna inandırmak ve birlikte

bir gurup oluşturup ağaların üzerine gitmek
için yoldaydılar şimdi. Mihamed de zaten
kendisi gibi düşünüyordu.

Tono ile Mihamed Harmandağı'nın
yamacını aşıp dağın öbür yamacına ulaştık-
larında, Tono Mihamede "tütün tabakasını
uzat, bir sigara sarmak için biraz atları dur-
duralım" dedi. Mihamed de bir sigara içmek
istiğiüyordu. Atlarını durdurup, bir kayalığın
üzerine çöktüler. Mihamed cebinden
gümüş tütün tabakasını çıkarıp, elinde biraz
okşadıktan sonra, açıp ne kadar tütün oldu-
ğuna baktı. Yeterli olduğuna kanaat getirin-
ce, hep gururla üzerinde taşıdığı tabakayı
Tono'ya uzattı. Mihamed'e tabakayı kirvası
Haciali Kars'ta askerlik yaparken hediye ola-
rak getirmiş. Haciali'nin anlattığına göre,
birgün komutanları Bursalı Osman Başçavuş
karakoldaki askerleri çağırıp, uzak bir köye
gidip, orada huzursuzluk yaratan ve Erme-
niler'le ilişkileri olan bazı insanları yakalama-
larını istemiş. Bunu da öyle sert ve avazı çık-
tığı kadar söylemiş ki, askerlerin bir çoğu
korkudan küçük dillerini yutmak üzere
imişler. Haciali de askerlerin içinde imiş.
Köye gitmişler. Köyün muhtarı da sayılan ak-
sakallı Hacı Mille'nin evine gitmişler. Hacı
Mille bunları içeri davet etmiş, aç olup ol-
madıklarını sormuş, hemen evin külfetine
emir verip acaleden sofraya hazırlamalarını
söylemiş ve evin külfeti de bunları hemence-
cik yerine getirivermiş. Ama dalevereci ve
nereli olduğunu dahi pek bilmedikleri,
özünde korkak mı korkak, ama yanında bi-
rileri olunca ejderha kesilen Neşet adında bir
asker varmış. İşte bu Neşet, Bursalı Osman
Başçavuş'a iyi görünmek ve orada erkekliliğini
göstermek için, Hacı Mille Ağa'nın evine
geldiklerinden beri bağılıyor, çağırıyor ve
"şu adam, bu adam nerde? Hemen getirin
yoksa hepinizi yakarım, ezerim, keserim" vs.

gibi laflar ediyordu. Bu hal, evin reisi ak sakallı, tecürbeli ve laflarken ağzından bal akan Hacı Mille'yi çok rahatsız ediyordu. "Ben de bu duruma çok üzüldüm" diye anlatıyordu Hacıali. "Artık öyle bir an geldi ki dayanamadım ve yarı Kürtçe, yarı Türkçe Neşet'e bağırdım. 'Ulan sen kim oluyorsun, ulan ker herif, ulan aşağılık herif! Bak sabahdan beri bağıırıp, çağırıyorsun. Evde kadın, erkek demeden herkesi laflarınla ayaklar altına alıp, haysiyetlerini, şereflerini bir paralık ediyorsun. Ulan sen kaç paralık adamsın.' Ben bunları sayarken, olayın büyüyeceğine kanat getiren diğer arkadaşlar, sanki önceden konuşup, sözbirliği etmişler gibi ayağa kalkıp Hacı Mille'den özür dilediler, hal hatır isteyerek, haydi gidelim dediler. Neşet'i de alıp tekrar karakola gittik. Karakola varır varmaz, Neşet Osman Başçavuş'a çıkıp, neler yaptığını anlattı. Benim için de 'o Kürt varya o Kürt, Başçavuşum. Eşkiyalarla birlikte hareket etti, onlara destek verdi. Onun yüzünden adamları tutuklayamadık. Beni onların yanında azarladı, rezil etti' diye anlatıyordu. Biz tüm söylenenleri kapının önünde duyuyorduk. Ben çok korkmuştum. Osman Başçavuş'tan değil, askerliğimin yanmasından korkuyordum. İşte o arada Osman Başçavuş'un bağıırarak: 'Ulan eşek oğlu eşek, ulan sahtekar, ulan piç kurusu' diye Neşet'i tekme tokat odasından çıkardığını gördük. Zamanla öğren miştik ki, Osman Başçavuş Hacı Mille'yi iyi tanıır, kendisine çok saygı duymış. Hacı Mille'nin fakir fukaraya yaptığı yardımlar Osman Başçavuş'u çok etkilemiş. Birgün Osman Başçavuş zor duruma düşünce Hacı Mille'den yardım görmüş mü. Eşşek Neşet bunları bilmiyordu."

Hacıali bu hikayeyi anlatırken özellikle de ballandırıp, şekerledirerek anlatırdı.

Hacıali işte bu gümüş tabakayı kendisine bu Heci Mille'nin bilhassa karakola gelerek hediye ettiğini söylüyordu: "Heci Mille geldi karakolun kapısına ve Osman Başçavuş'a selam verdi. Elinde Osman Başçavuş'a hediyelik olarak getirdiği bal çanağını verdikten sonra, bana o aşiret genci, aslı belli olan genci gönder dedi. Osman Başçavuş ise Neşet'e: "Git ulan Hacıali'yi çağır, misafirin geldi de" diye çağırmış. Hacıali: "geldim ne göreyim. Gelen Heci Mille. Hemen bizim memlekette, adetlerimizde olduğu gibi, gidip elini öptüm. Heci Mille bana: 'nerelisin, hangi aşiretensin' diye sordu. Ben de, 'Aksaray'ın Hirfanlı köyünden Belikan aşiretindenim' dedim. Heci Mille hemen ayağa kalkıp, 'senin asl sahibi olduğununu hemen anladım. Terbiyen, rüştün ancak Belikan gibi bir aşirete mensub olmandan gelir. Bundan sonra benim oğlumsun.' Ve hemen cebinden çıkardığı gümüş tütün tabakasını bana uzatarak: 'al yavrum bu benim sana naçizane bir hediyem olsun. Her baktığında ben aklına geleyim ki, yaptığın asil davranışın hafızanda belirsin." Mihamed'e işte böyle değerli ve anlamlı hediye kirvası Hacıali vermiş. Mihamed tabakasını geri alırken, her zaman yaptığı gibi avucunun içinde okşar gibi dönderdikten sonra atlarına binip, yola koyuldular.

Mihamede Xidê arkadaşları Üso'nun kapısına geldiklerinde, avazı çıktığı kadar "Üso!!! Besê!!!" diye seslendi. Besê Üso'nun karısıydı. Besê altmışında gösteren ama daha kırkında olan bir kadındı. Köyde herkes Besê'nin çok Osmanlı bir kadın olduğunu söylüyordu. Besê çok çekmişti. Arada sırada kimselerin duymayacağı ve

görmeyeceği şekilde kuytuluk bir köşeye çekilir ağlar ve kendisine ağıt yakardı.

Çima çima Xude çima
Derd û kul lı ser milan
Min çi kir te derd da min
Li gundê Belika te ez bêkes iş tim
Ez keçkeke Belika bûm û gulyên min dirêj
Benca min dirêj bu, bruyê min reş
Endam û benze min sipî wek

berfa çiyaye Sîphan

Li benda min bûn xortê heft gundan
Çima Xudê çima
Derde û kul li ser mila
Min çi kir te derd da mi
Li gundê Belika ez mam jıyan
Apê min bû xezure min
Kureapê min jî mêrê min
Pisma min û em dotmam
Xopan ware ev adet û lêdan

Çima Xudê çima
Derd û kul li ser milan
Min çi kir te derd da min
Li gundê Belika ez mam bi
Kureapê min çu rahmetê, hevalê min bû
Him mêrê min û him jî pismamê min bû
Bavê sê kurê min bû
Li gundê Belika ez bi sê sewîya û por
sipî mam

Çima Xudê çima
Derd û kul li ser milan
Min çi kir te derd da min
Li gundê Belika ez bê heval mam

Adet gotine li cem eşireta Belika
Ma sê sewî, tim sewi namen
Kureapê min din, ji min ra kirin mêr
Li gundê Belika ez bûm por sipî

Çima Xudê çima
Derd û kul li ser milan
Min çi kir te derd da min
Li gundê Belika ez bi jîndarî, mirim

Kureapê min pismamê min e
Him pismam him jî mêrê min e
Him mêrê min him ji qayînê min e
Ez çir bikim derd û kulê min e

Çima Xudê çima
Derd kul li ser milan
Min çi kir te derd û kul da min
Li gunde Belika ez zûda mirime

Besê her zaman ağıdını yakar, ağlar özellikle çocuklarının duymasını istemezdi. Köyün yaşlısı, genci herkes Besê'ye özel bir saygı ve sevgi gösterirdi. Daha Mihamedê Xidê ikinci defa seslenmeden Besê hemen kafasında biraz dağınık duran eşarbını düzelterek dışarı fırladı. Misafirin sesini tanımıştı. Mihamedi de, Tono'yu da çok sayar ve severdi. Onlar Besê'nin sefil, yetim çocuklarına her geldiklerinde hediyelerini birlikte getirirler, üstlerini başlarını alır ve çocukların, başka çocuklardan eksiklerinin olmamasına evin sahibi kadar itina gösterirlerdi.

Besê: "Hoş geldiniz Mihamed bira, hoşgeldin Tono bira. Xêrdir, şerdir bu ayazda, bu yola çıkışınız. Şeker nasıl Tono bira. İnşallah işi gücü Şeker'in başına bırakıp tekrar haftalarca bir yerlere gitmeyecin."

Tono gülererek cevap verdi: "Korkma korkma Besê, kocanı haftalarca yanımıza alıp gitmeyeceğiz. Kaldı ki Uso gitse ne olur. Zaten evde bir işe yaramıyor."

Besê: "He, sen öyle de. Uso giderse bu mala, davara kim bakacak. Ben mi bu eksik başımla ahıra, samanlığa gireyim."

Bu arada Uso da dışarı çıkıp misafirleri içeri ağırladı. Uso, Tono ve Mihamedê Xidê'nin neden geldiklerini ve ne yapmak istediklerini tüm ayrıntılarına kadar dinledikten sonra: "Haksınız. Artık bu ağalara, düzenbazlara bir ders verilmelidir, sizinle beraberim" dedi.

Yemekler yendikten, sigaralar içildikten sonra Tono ile Mihamedê Xidê yola çıktılar. Bu arada arkadaşları Mizo ve Hasso'yu da ikna ettikten sonra etrafa haber saldılar 'biz artık herkesin derdine derman, yarasına merhem olacağız' dediler. O günden sonra Qışladaki Hacı Bektaş Ağa'nın kapısına dayandıkları ana kadar herkesin derdine derman olabildiler.

Tono elinde saman yabasıyla samanlık tan yeni çıkmış, karısı Şekere :”dün ahırdaki zıbilı (koyun ve keçi dışkısı) süpürmedinizi mi diye sorudu. Şeker kızmıştı. ”neden bana soruyorsun. Hergün at üstünde dışarıda olan sensin. Eksik başımla çocuklara mı bakayım, ahır mı temizleyeyim, yoksa koyunları, inekleri mi

sağayım.”

Şeker kızınca genellikle iki tombul yanağı kıpkırmızı olur, gözlerinden yaşlar gelirdi. Tono Şeker'in bu durumunu görünce, işin çok ciddi olduğunu anlar, altan alır, ses çıkarmazdı. Şimdi Tono zıbil işni Şeker'e sormaya bin pişman olmuştu. Çünkü karısı Şeker haklıydı. İşte tam o anda at üstünde beliren, Qışla'lı Sofo belirdi. Sofo: "Selamın Alleyüküm Tono" dedi.

Tono: "alleykümselam Sofo. Ne haldir, xêr midir, şer midir, sabah sabah yolunu mu şaşırdın? Gel hele içeri gidelim sonra anlatırsın. " Tono Sofo'nun sabah sabah kapıda belirmesine bir anlam vermemekle beraber, hayırlı bir geliş olmadığını da içinden geçirdi. Şeker ise misafire hiç sormadan, her zaman yaptığı gibi, misafirin sabah sabah aç karınla geldiğini düşünerek hemen sofrayı hazırlamaya koyuldu. Şeker sofrayı hazırlarken, Sofo Tono'nun sormasına fırsat vermeden lafa girerek neden geldiğini, derdinin ne olduğunu anlatmaya başladı.

AŞİRETLER RAPORU'NDA ORTA ANADOLU KÜRT AŞİRETLERİ

Aşiretler Raporu 1987 yılında 2000'e Doğru dergisinin 51. sayısında yayınlanan ve yazarı belli olmayan gizli bir devlet belgesi. Devlet tahminen 1970'li yılların ortalarında yani Kürt hareketinin canlandığı dönemde, Kürdistan'daki aşiretleri ayrıntıları ile araştırmış ve ona görede politika belirlemiş. Her ne hikmetse böyle çok gizli devlet belgeleri de hep Perinçekçilerin eline geçiyor.

Bu raporda bizi ve Bîrnebûn okurlarını ilgilendiren yan ise Kürdistan'daki 23 ilin kürt aşiretleri.

OAK'leri (Orta Anadolu Kürtleri) genellikle Kürdistan'ın neresinden ve nasıl geldiklerini merak ettiklerinden, kitaptan bu bölümleri alıp yayınlamayı uygun gördüm.

Kitapta aşiretler il sıralamasına göre verildiği için bende ona göre yazacağım. Ayrıca kendi bilgi ve fikirlerimi kitaptakilerden ayırmak için de onları parantez içinde italik harflerle yazdım. Sonlarına DM rümuğunu koydum.

ADİYAMAN

Bezık

Nüfus: 9996. Kurmanc, Hanefi, Kahta ilçesi Sarıdana, Büyükbey. Köşeler, Çakırçesme, Belören, Mülk ve Dardağan köyleri. Reisi

Yusuf Taş, Sarıdana köyünde yerleşik. (*Ankara Haymana'nın Bazıka ya da Tabura köyü mevcuttur Türkçesi Demirözü'dür.* DM)

Cihanbey

(*Konya Yunak'ta büyük bir Sünni-Hanefi Canbeg nüfusu var.* DM) Adıyaman'dakiler Kurmanc(zaza) ve Hanefidi Gerge'in Eski-kent, Kaşyazı, Alancık, Gönen, Geçitli, Gözpinar ve Gözpinarın Büzme, Gagındak mezraları Topraksu Bucağı, Onevler ve Dallarca köyleri.

Mırdis

(*Mırdesa Terikilere de denir Polatlı, Sivrihisar, Haymana ve Cihanbeyliye bağlı köylerde meskundurlar.* DM) Bölgedeki nüfusları 15762 dir. Kırmanc, Hanefidirler. Reisleri Kahta'da Hacı Yusuf Erdem, Gerger'de Abuzer Kızılkaya ve Adıyaman merkezde Sıtkı Dışkaya'dır.

Kahtanın; Narince, Ekinci, Bozpınar, Akdoğan, Kavaklı, Dumlu, Alıdamı, Gökçe, Bağbaşı, Eceler ve Karadut köyleri. Akıncılar bucağının Tuğlu, Bervenos yaylası. Gerger in Güngörmüş, Çobanpınar, Yayladalı köyleri.

Rışvan

Nüfusu 38254, dur. Kurmanci ve Hanefidirler. Reisleri Ali ve Hacı Mehmet Turanlı Kahta merkezde otururlar. (KDP Türkiye'nin rahmetli başkanı Hemreş Reşo da bu ailedendi. AKP'li Dengir Fırat da bu ailedendir. DM)

Kahta'nın ilçe merkezi, Yarpuzlu bucağı ve köylerinin tamamı, merkeze bağı Bağlar, Arılı, Çıralık, Salkımbağ, Yelkuvan, Erikdere, Zeytin, Çobanlı, Ortanca ve Çataldere köyleri. Damlacık buağının Çatbahçe, Koçtepe, Sırakaya, Doluca ve Teğmenli köyleri. Akıncılar bucağının Oluklu ve Yığınak köyleri, Narince bucağının Tütenocak köyü.

AĞRI

Bilhıkanlı

Nüfusu 1400, Kurmanc ve Şafiidirler. Reisleri Alipaşa Tozbey Sarıçavuş da oturur. Doğubayazıt'ın Gözükara, Sağdıç, Kayan ve Sarıçavuş köyleri yine bunların Badıllı kolu 4200 nüfusu olup Hanefi ve Şafiidirler ve Tahir Bucağında otururlar. Burası Eleşkirtle bağıdır. Aşiret Hassasora olarak da bilinir.

(OA'da Ankara'nın Ş'Koçhisar Kazasının 9 Köyünde otururlar. (Ayrıntı için Birnebnun'un ilgili sayılarına bakınız. DM)

Halıkanlı

Sıpkilerin bir koludur. 18000 nüfusu var. Kurmanc ve Şafiidirler. Reisleri Tutak'ın Karakaya ve Mollahasan köylerinden Halis Öztürk'tür. Ayrıca yine Zeki Bayar. Derviş Yakut, Derviş Çürük ve Selahattin Sarayhanoğlu da ileri gelenlerdendirler. 40'tan fazla köyde yerleşiktirler.

(Xelıkanlılar Konya Kulu nun Karaca-dağ, Cihanbeyli'nin Gölyazı köylerinde otururlar. Yalnız bunlar Hanefidirler ve

sayı sistemleri Orta Anadolu'da 10'dan sonra yanzdeh, dunzdeh, sezdeh, çardeh, panzdeh, şezdeh, hefdeh, heyjdeh, nozdeh, bist diye giden tek aşirettirler. dewuyek, dewudu, dewuse, dewuçar, dewupenş, dewuşeş, dewuheft, dewheyşt, dewuneh ve bist diye sayarlar. Onun dışında konuştukları kurmanci tamamen Reşi ağzıdır ve gelenekleride reşiler gibidirler. Muhtemelen zamanla reşileşmiştirler. DM)

Mıkaili(Adamanların bir kolu)

İran ve Van'da kolları olan Mıkaililer kurmanc ve Şafiidirler. Nüfusları 2840 dır. Reisleri Hamur ilçesinin Kandildağ'ından Halil Alpaslan'dır. Ayrıca Taşlıçay'da da Tahir Çakmak ilerigeldir.

Reisleri Hamur ilçesinin Kandildağ'ından Halil Alpaslan'dır. Ayrıca Taşlıçay'da Tahir Çakmak ilerigeldir.

Hamur'un Kaçmaz, Kandildağı, Danakıran, Özdirek, Karaseyitalı, Seyithanbey köleri ile Taşlıçayın Alakoç ve Kağnılı köylerinde de yerleşiktirler.

Adaman aşiretinin diğer kolları:Kaskan-Nezoiler, Kaskan-Reşoyiler, Kaskan-Seboyiler, Şemsikanlar, Delikiler, Plakanlar, Kaskan-Çetoyiler, Çomoyiler, Kaskan-Amuçetolar. Tüm Adaman nüfusu 20000 e yakındır.

(OA'da bunlardan sadece Mıkaililer mevcut. Mıkaililer Ankara -Polatlı'ya bağı 6 köyde yerleşiktirler. merkez köyün kürtçe ad ıda Mıkaila'dır. Kurmanc ve Hanefidirler. Sayı sistemleri de 10'dan sonra dewuyek-dewudu-dewuse.. ... diye gider ve kendilerinin Urfâ Viransehir'den geldiklerini iddia ederler. Osmanlı Tarihçisi Cevdet Türkay kitabında Mıkaililerin Doğubayazıt'tan geldiklerini yazar. Tarih İçinde Haymana kitabın'da Halil İbrahim Uçak ta bunu tekrrarlar. DM)

Atmanki (Molla Devsi Kolu)

1200 nüfuslu Kurmanc ve Şafiidirler. Reisleri Hamur'un Kümbet köyünden Abdulkadir Kayan'dır. Yk. Aladağ, Süleyman, Karakayan ve Baldere'de yerleşiktirler.

BİNGÖL

Canbekliler

900 nüfuslu kurmanc ve şafiidirler. Kığının Arıca, Şenköy, Kabaoluk, Çatoluk ve Aktaş köylerinde yerleşiktirler.

(Yunak- Konya da oturanlar Elaziğ'dan geldiklerini iddia ederler ve Kurmanc Hanefiidirler. DM)

Okçyanlılar

1200 nüfuslu kurmanc Hanefiidirler. Reisleri Elaziğ Karakoçan Okçu köyünden Mahmut Okçudur. Ayrıca Kığının Kutluca, Bağlarpınarı, Gökçeli, Darköprü, Yeynelli, Billice, Çanakçı ve Karakoçanın merkezinde otururlar.

(OA'da Kırşehir'de varlar. DM)

Omeran

1200 nüfuslu kurmanc ve şafiidirler. Solhanın Sülünkeş ve Murat köyleri.

BİTLİS

Atmakan

800 nüfuslu kırmanc şafiidirler. Reisi Narlıdere de oturan Mehmet açıktır. Narlıdere'ye bağlı Ağaçarın, Alaniçi, Yeşilsırt ve Baykan'ın bir kısmı.

Omeran

6000 nüfuslu kurmanc şafiidirler. Reisleri Hayrodan Abdulkadir Cansevili Mehmet Dolan'dır. Hayro'nun eyhgeldi, Ormankaya, Çiftlibahçe, Yazgı, Kırmataş, Varınca, Düvezler ve Ülgen köyleri.

DERSİM (TUNCELİ)

Rutanlı

1256 nüfuslu kurmanc ve zaza Alevi Kızılbaşlılar. Nazımiye ve Pülümür'de otururlar. Ayrıca Çağlayan bucağının Yalınca, Uluköy ve Mertekli köyleri. Reisleri Halil Ağırğöl ve Mahmut Karadağ'dır. *(Ankara-Polatlı Yenimehmetli (Ruta Newale) de varlar Kurmanc ve Hanefiidirler. DM)*

ERZURUM

Burada küçük birer grup Bezıkanlı ve Bılıkanlı vardır. Kurmanc ve Şafiidirler. *(OA'dakiler Ş. Koçhisar ve Haymana'nın Demirözü'ndedirler ve Kurmanc- Hanefiidirler. DM)*

Cambek

319 nüfuslu şafii. Dili Türkçe Çat'ın Yarmak köyü. Reisleri Nizamettin Akçelik'tir. *(Yunak. takilerinde aralarında kendilerini Cambek veya Canbeg demeleri sadece bir deyiş sorunudur. Yunaktakilerde de Türkleşen veya daha doğrusu dili türkçeleşen köyler vardır. Ör: K. Hasan. B. Hasan ve Çeltik. DM)*

Pısyanlı

4560 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri yoktur. Aşkale'nin Eyüpoğlu, Hacıbekir, Yaylayolu, Güldere, Çayköy, Büyükgeçit, Yeniköy, Topalçavuş, Yaylımlı, Demirkıran, ve Ortabahçe köyleri.

Bu Aşiretten Çamoğlu Mustafa Bey adındaki kişi şapka isyanına katılmış, bu nedenle 14 Aile ile Orta Anadolu sürülmüş ve aftan sonra köylerine geri dönmüşlerdir. *(OA'da bugünde Kırşehir'de Pısıya köyleri mevcuttur. DM)*

Şıhbızınlı

1414 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri yoktur. Oltu ya bağlı Kısıkdere, ve Yenun semtleri ile topkaynak, İğdeli ve İspir'e bağlı Tekpınar köyü, Tortum'un Yamankaya köyü.

(OA'da Haymana'nın 29 Köyü, Polatlı, Kulu ve Ankara merkezde pek çok Şıhbızınlı vardır. Bunlara Şıxbızın, Şeyhbızınlı veya kürtler yerel olarak şaxziniya derler. En doğrusu da Kürtlerin dediği olsa gerek. Çünkü Şaxzinilerin esas geldikleri yer bugünkü Irak Kürdistan Federe Devletinin sınırları içinde yer alan Xaneqin Kazası ve çevresidir. Orada da Şexzini, Şeyh Bezeni olarak tanınıyorlar. O ismin de esasen Şeyh Hüseyini olduğu ve zamanla halk ağzında kısalarak Şexzini'ye dönüştüğü söylenir. yeri gelmişken yine belirtelim. Haymana dakilerin bir kısmı kendilerine Palani derler ve bunu da Elazığ Palu'dan geldikleri biçiminde açıklarlar. Bu bilgi de doğru değil. Çünkü yine bugün biliyoruz ki Irak Kürdistan'ınının Xaneqin kazasında kendilerine Palani diyen Şexziniler mevcut. Erzurum dakilerinde Sorani Kürtçesi veya şexzinki konştuklarını biliyoruz. Burada Bilgi toplayanlar cehaletleri yüzünden bu ayırmada yapamamış olmalılar. DM)

Zirkan veya Zirkanlılar

Toplam 10000 nüfusludurlarKurmanc ve ŞafiidirlerReisleri Erzurum Karayazı'dan İzzet Söylemez, Söylemez köyünde oturur. ve Mardak lı Mustafa Palandöken'dir. Hınıs'dakilerin reisleri de Hınıs'ın Kuşluca köyünden Hacı Cemil Ek ve Mithat Aydın'dır. Karayazı'nın Salyamaç, Alikülek, Erenler, Düdarköy, Tosunlu, Hacıbayram, Ağaçlı, Yolgören, Kösheasan, San-

caktar, Kurupınar, Yahyaköy, Çaltılı, Aş, Kızılkale, Çullu, Karakale, Alemdağ, Sarıtaş, Akarsu, Duatepe, Yk. Söylemez ve Aş. Söylemez, Yk. Kızılkale, Yılanlı, Tekmanın Geçitköy, Deliler, Hüseyinağa, Çevirme, Küllü ve Hacıömer köyleri

Hınıs'ın Kuşluca, Bozayar, Çatalgöl, Molladavut, Akkavak, Karayazı'nın Hasanova, Sulutaş köyleri.

(Ankara Polatlı'nın Eski Karsaklı Köyü de Zirkan'lidir. DM)

GAZİANTEP

Celikanlı

6000 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri Feyzullah Yıldırım İslahiye'de oturur. İslahiye- Katrancı, İncegedik, Bayraktepe, Örtülü, Toplamalar, Gölühöyük, Zincirli, Kömürler, Belpınar, Gedikli, Kırışkal, Emirler ve Mesthüyük köyleri.

Bu aşiret Tepkanlı, Kamayanlı ve Torunlar oymaklarından ibaret olup Reşi (Rışvan) aşiretinin Celali kolunu teşkil eder. (Ankara'nın Haymana, Konya -Kulu -Atkafası, Adıyaman'ın Besni kazasında mevcuttur. Ayrıca Maraş, Malatya ve Van'da yerleşmiş aşiretlerle ve Suriye'deki Kürt Aşiretleri ile hısımlıkları vardır. DM)

Delikanlı

5500 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri İslahiyeli Selahattin ve Süleyman Ünlü'dür. Aşiret Melikanlı, Belikanlı, Haydarkanlı, Şerikanlı, Mamatkanlı, Gülükanlı ve Nurikanlı oymaklarına ayrılır. Bu oymaklar Derviş Paşa tarafından ayrı köylere iskan edilmiştir. Bu aşiretin Doğu Anadolu, Konya ve Kırşehir illerindeki Delikanlılarla ve Suriyedeki kürt aşiretleri ile hısımlıkları vardır.

(İslahiye'nin; Bilenler, Akinyolu,

Güllühüyük, Karapınar, Kazıklı, Ortaklı, Yolbaşı, Yesemek, Ağalarobası, Çolaklar ve Kilis. in Gözkaya, Bulamaçlı, Cereli, Deliosman, Hasancalı, Şenlikçe, ve Süngültepe köylerinde yerleşiktirler. DM)

Rışvanlı (Reşiya)

21275 nüfuslu Kurmanci ve Türkçe konuşur, Hanefiidirler. Reisleri Nizipin Adaklı köyünden Mahmud Karayılan'dır. Nizipin Kıratlı, Çanakçı, Tatlıcak, Boyluca, Mağara deresi, Korucak, Duraklı, Karaburç, Aş. ve Yk. Çardak, Keklik, Erenköy, Kamışlı, Güder, Mehmetobası, ve Yavuzeli'nin Saray ve Mağara köylerinde yerleşiktirler.

KARS

Bezkanlı

8401 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Yilana bağlı bir okl olduğu söylenir. Reisleri Kars Milletvekilliği yapmış İsmail Alaca'dır. Kars merkeze bağlı Eşmeyazı, Gelirli, ve Küçükyusuf köyleriArpaçayın; Akçakale, Büyükçatma, Carci, Carcioğlu, Taşlağıl, K. Çatma, Melikköyü, Meydancık, Mescitli, Telek, Tepeköy, Yalınçayır, B. Pirveli, Demirkent, Kalkankale, Karahan, Şahnalar, Arazoğlu, Bayraktar, Esenkent, Hamzagerrek, Kuyucak, Soylu, Tayekent, Yağınkesen, Yılanlı, ve Akyaka ile Başgedik bucakları.

Halıkanlı veya Helıkanlı

Toplam 21131 nüfuslu Kurmanc ve Şafiidirler. Zilana bağlı bir kol olduğu söylenir. İran'daki Halıkan aşireti ile ilişkileri vardır. Ağrı İsyanına katılmıştır. Taşburunlu Yasin Bademci reisleridir. Merkez ilçeye bağlı köylerde dağınık otururlar ve Tuzluca'nın Bahçecik ve Bahçelimeydan köyünde otururlar.

Mırdesanlı

1316 nüfuslu kurmanc ve Hanefiidirler. Digor'un Kırdamı köyünde otururlar.

Mılyanlı (Millilerden olsa gerek)

2964 nüfuslu kurmanc ve Hanefiidirler. Zilana bağlıdır.

MALATYA

Atmalı (Etmana ile aynı aşiret olabilir)

Bunlar Alevi ve Hanefi karışıkırlar. *(Ankara Bala'nın bazı köylerindeki Etmanalar Kurmanc Hanefiidirler. DM)*

Celıkanlı

Kurmanc ve Şafiidirler. Elbistan ve Afşinde otururlar.

MARDİN

Atmanki-Mahmutki

1150 nüfuslu Kurmanc ve Arapça konuşurlar ve Şafii ve Süryani'dirler. Reisleri Midyat'ın Doğançay köyünden Hüseyin Çelebi'dir. Nusaybin'in Girmeli bucağının Çayırılı, Tepeüstü, Heybeli, Üçköy, Üçyol, Didekaşı, Odabaşı, Kutlubey, Güneli, Söğütlü, İkiztepe, Değirmencik, Yobilen, Açikköy, Diyrik, ve Eskimağara köylerinde yerleşiktirler.

Hıdıran

800 nüfuslu Kurmanc ve Şafiidirler. Reisleri Derikli Mehmet Aydın ve Abdullah Ayaydın dırlar. Derik'in Merkeyi, Tepebağ, Bögrek, Dumanlı, Bayraklı, Bozok ve Karataş köylerinde otururlar. Rutan ve Mahmudanlarla kan davalıdırlar. *(Ankara Polatlı'daki Mikaililere Rutalar Xıdıradırlar. Ama Şafi değil Hanefi'dirler. DM)*

Kiki

6000 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. (Ankara Bala'nın K. Bıyık köyündekiler Hanefiidirler. Kızıltepe'nin Ülkerköy, Aktulga, Bektaş, Uzunkaya, Büyükdere ve Harmandüzü köylerinde otururlar. DM)

Köse

Aşiret Kurmanci ve Arapça konuşur Şafii ve Hanefidir. Savur'lu Hamit Fidan reistir. Savur'un Üçkavak, Yenilmez, Koşuyolu, Kayatepe, Harmantepe, ve Gölbaşı köyle-
rinde otururlar.

(Polatlı'nın Mikaila köyünden Mala Axe'nin eski aile adı Mala Kose'dir. Kose aşireti ile ilişkisi olabilir. DM)

Mılan

500 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Aşiret reisi Hüseyin Ağaogulları bilnmeyen nedenlerle Suriye'ye kaçmıştır.

Rutan

Kurmanc ve şafiidirler. 2000 nüfusludur. Reisleri Ahmet Necimoğlu'dur. Derik'te otururlar.

SİVAS

Canbeyli

3215 nüfuslu Kurmanc ve Alevidir. Kürtçe ve Türkçe konuşurlar. Reisleri Davutoğlu köyünden Mustafa Davutoğlu'dur. Kangal'ın Pınarözü, Küleklî, Karamehmetli, Kabakçevliği, Killik, Karagöl, Gebelikatran, İğdeli, Minarekaya, Kırlangıç, Sultanpınarı, Kapıkaya, Kürkçü, ve Dipoğlu mezraları. Dıvrık'ın bazı köyleride Canbeylidir. Canbeglerin bir kısmı alevi bir kısmıda sünni hanefiidir. (Konya Yunak, Çeltik ve Polatlı ile Kulu'ya bağlı bazı köylerde Kurmanc Hanefi'dir. Horasanda da büyük bir Kurmanc Alevi-Sünni

Canbegli olduğu söylenir. Kaynak: Şoreş Reşi Sivas'takilerin kürtlüklerinden çok alevilikleri ön plandadır. DM)

URFA (RIHA)

Atmanlı

927 nüfuslu Kurmanc ve Hanefi'dirler. Reisleri Bozova'nın Kılçık köyünden Emin Ünlü'dür. Merkey ilçenin Koçören, Karataş, Kırkmağara ve Tekyamaç köyleri ile Bozova'nın Kılçık köyü. (Ankara-Bala dakilerde Kurmanc Hanefidir ve Urfa'dan geldiklerini söylerler. Bu kuvvetle ihtimaldir. Diğer illerdeki Atmaniler ya Alevi ya da Şafiiydiler. DM)

Bazıki

4537 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri Birecik'in Kural köyünden Süleyman Acar ile Göktepe köyünden Mahmut Paydaş'tır. Birecik'in ilçe merkezi, Mezra köyü, Kural, Ilgar, Şekerköy, Dışlık, İnce-ler, Böğürtlen, Özveren ve Hilvan'ın Göktepe, Kırbaşı, Aş, Külünçe ve Uğra köyleri. (Diğer yörelerdeki Bazıki, Beziki veya Bezik Aşiretleri Kurmanc ve Şafiiydiler. Oysa Urfa'dakiler Kurmanc ve Hanefii. Ankara-Haymana'dakiler de Kurmanc ve Hanefidir.

Yine Urfa Bozovadaki 6800 nüfuslu Bezki ve Beziki lerde aynı aşiret olup bilgi toplayanan cahilliği nedeniyle farklıymış gibi yazılmış. Reisleri Bozova'nın Arıkök köyünden Hacı Aksoy'dur. DM)

Canbeyli veya Canbekli

317 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri Bozova'nın Küçük Tülmen köyünden Hasan Canbeyli'dir.

Hacı Musa

Aşiret 3000 nüfuslu Kurmanc ve Hanefii-

dir. Reisleri Hilvan'ın Çakmak köyünden Süleyman Çakmak'dır. Hilvanın Çakmak, Millisaray ve Üçüzler köylerinde meskundurlar.

Ankara Polatlı'nın da Hacı Musa köyüde kurmanc ve hanefidir.

Mırdıs veya Mırdesi

1928 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Reisleri Ovacık ilçesinden Abuzer Yıldırım'dır. Merkez ilçe, Günışık, Yarımtepe, Kuşluca, Hozum ve Hilvan'ın Estağfirullah, Gölcük ve Karapınar köylerinde meskundurlar. (Ankara'nın Haymana ve Polatlı ilçelerinin Sırçasaray, Çatak, Tepeköy, Boğazkaya, Konya -Cihanbeyli'nin Beşkavak ve Sivrihisar'ın Sivrice ve Buzluca köylerinde Terki adıyla meskundurlar. Aile büyükleri Duman ve Dumanoglu soyadını taşır ve Sırçasaray köyünde otururlar. DM)

Aşiret aslen Adıyaman Kahta'dan gelmedir. Urfa'daki reisleri Abuzer Yıldırım Suriye'li Aşiret reisi Osman Sabri ile temas halindedir. Bozova'nın Tatarhüyük ve Karaca köylerin de de varlardır.

Reşuan

Kitapta böyle yazılan aşiret de aslında reşi'lerin bir kolu olmalıdır. 659 nüfuslu Kurmanc ve Hanefiidirler. Hilvan'ın merkez, Balkı, Arıca, Malören, ve Göktepe köylerinde meskundurlar.

Şeyhan veya Şihan, Şihanlı

(Kitabın yazarı veya daha doğrusu bilgileri toplayan İstihbarat elemanı Şexan aşireti demek istemiş. DM)

7529 nüfuslu Kurmanc ve Şafiidirler. Ankara -Haymana'dakilerin Kurmanc ve Hanefii olduklarını hemen belirtmek gerekir. Yani bunlarla ilişkileri olmayabilir. Kürdistan'da Şexan isimli başka yörelerde

de aşiretler var. Reisleri Siverek'in Karakeçi bucağından Hamdi Seydo, Kuskunlu'lu Cevher Turgut, Büyükziyaretli İbrahim Yetkin, Taşlı'lı Mehmedî Seydo ve Akcataş'lı Mehmet Beyaz'dırlar. Ayrıca Viranşehir'in Akcataş ve Dedeköy'ünde de meskundurlar.

VAN

Atmanaki

840 nüfuslu Kurmanc ve Şafiidirler. Reisleri Muradiye Çaldıran'ın Üçgözler köyünden Ali Kolay'dır. Buğulu, Salhane, Yuvacık, Evciler ve Sarıharman köylerinde de varlardır.

IRAK KÜRDİSTAN'INDAKİ AŞİRETLER

Xanekin

Güney Kürdistan'ın en güneyindeki bir ilçedir. burada PALANİ aşireti Zengabat, Karatepe ve Sirvan bölgelerinde meskundur ve 350 Hanedir.

(Ankara Haymana'nın özellikle Sındıran Bucağı(Yenice) Palani olduklarının ve isim benzerliğine dayanarak Palu'dan geldiklerinin iddia ederler. Şafiidirler. Oysa konuştukları Kürtçe Güney Kürtçesi (Sorani) olup Palu yöresi daha çok Dımili-Zaza Kürtçesiyle konuşur.

Bütün Şexzinilerin Xanekin'den yayıldığı kuvvetle muhtemeldir.

Yine Xanekin'in Küye ırmağı kenarlarında 500 Hane Sünni -Şeyh Bezeni oturmaktadır. Çiftçilikle uğraşırlar. Xanekin Kerkük'e bağlıdır. Zengin bir petrol bölgesidir.

İlgilenen olur diye Xanekin'deki diğer Aşiretleride belirtmekte yarar var: DM)

Baclan, Comur ve Kazanlı kabileleri var. Bibani, Geze, Hilani, Kahvar, Kakeyi ve

Kaganlu, Salihi, Soramırı, Kelhuri, totık ve Maecan, İne ve Entari kabileleri mevcuttur. Şamanilerinde Şemani, Hassa ve Şemani Bazyanı kabileleri var ve Şeyh Bezeni ile Bilani aşiretleri arasında otururlar. Yerguş, ve Ubeda aşiretleri.

SÜLEYMANİYE

Caf Aşireti

Tavgüzi, Sofivend, Reşobiri, Turhani, Şatiri, Harun, İsmail, MIKAIL, Sadani, Badavi, Amala, Yusufcani, Kemali, Bezdani, Bahşi, Celali, Beşmale, Bisevi, Yarveysi, Şeyh, İsmaili, İsayi, Moroligıbi kabileleri vardır. Hepsi Sünnidir. Kışın Halılan ve Kızılribattarı ile Sirvan da Baharda da Şehrizor'a gelirler. Oradan da İran'a geçer ve Sine de konaklarlar. (Senendac) (Ankara-Polatlı'daki Mikaililer Kuzey Kurmancisi konuşurlar. Oysa bunlar Sorani konuşurlar. DM) Yaklaşık 20000 Hanedir ve dışı karşı birlikte davranırlar.

SURİYE'DEKİ AŞİRETLER

Derik de Aliyan'lar ile 600000 Haneli Milliler Resulayn, Telabyat, Nusaybın-Derbesiye ve Derzor'a kadar uzanırlar. Ayrıca Reşiler de vardır.

(Bu kitaptaki bilgileri kendi bildiklerimizle karşılaştırdığımızda görüyoruz ki OA'daki kürtlerin Kürdistan'daki köklerini

araştırmada en temel üç unsur öne çıkıyor:

1-Mezhep:Sünni Hanefii veya Şafii oluş veya Alevilik.

2-Konuşulan Kürtçe Lehçe ve Ağızlar. Kurmanci, Dımılki veya Sorani gibi.

3-Sayı sayma sistemleri.

Yine görüyoruzki aynı isimle ama ayrı lehçeleri konuşanlar olduğu gibi, ayrı Mezhepleri olanlar da var. Örnek vermek gerekirse; Mikaililer Ağrı da Adamanların bir kolu olarak gözükmüyor ve Sünni Şafii, Irak Kürdistan'ının güneyinde ve İran da Caf'ların bir kolu olarak var ve Sünni Sorani. Yine Urfa Viranşehir'den geldiklerini söylemeleri ve Millilerin bir kolu olduklarını belirtmeleri somut bir olgu. Urfa'dakilerve Suriye'dekiler ise Sünni-Hanefi ve Kurmanc. Yani OA'dakilerle en fazla ortak yanı olanlar onlar. Konuşulan Kurmanci ve Sayı sistemi de uyuyor.

Benzeri bir örnek de Canbegler. Canbeyli, Cihanbeyli, Canbekli, Cambekli gibi isimlerle rapor edilmiş kitapta. Ama Aslında kürtler arasındaki adıyla Canbeg'dirler. Hepsi Kurmanci konuşur ve Sünni-Hanefii olanları olduğu gibi Alevi inancında olanları da var. Bu inancı almaları OA'ya gelişlerinden öncedir. Bazılarının iddia ettiği gibi 200 yıl önce kılıç zoruyla alevilikten dönüp Yunak'a geldiklerine dair hiçbir kanıt ve sebep de yoktur. DM)

Bayram Özcan:

"ilk çaldığım müzik aleti
tava, tepsi, teyşt,
gümgüm, ibrik"

Sizi tanıyabilir miyiz?

– Ben Bayram Özcan. Cihanbeyli'ye bağlı, Kelhasan köyünde doğdum. Doğum tarihim 50, 60 ve 70'li yıllarda dünyaya gelen Kürd çocuklarının doğum tarihleri ile aynı kaderi paylaşıyor. Gerçek doğum tarihim yansıtmamaktadır. Dikkat edilirse bu yıllarda dünyaya gelen çocukların hemen hemen hepsinin doğduğu gün ve ay 01-01'dir. O dönem Kelhasan köyünün muhtarı olan amcam kendi oğlunu nüfusa kaydederken beni de oğlu ile aynı doğum tarihine yazdırır. 15 -16 yaşına kadar köyde kaldım. 16 yaşında köyden ayrılarak Akdeniz bölgesine gittim. Bu yaşlarda köyden ayrılanların sayısı bazı istisnaları saymasak yok denecek kadar azdı.

Yoksulluğu ve çaresizliği kader olarak görmek istemediğimden olacak ki, başımın çaresine bakmak istedim ve genç yaşlarda yurt dışına çıktım. Çıkış o çıkış.

*'Nesini söyleyem canım efendim
Gayri düzen tutmaz elimiz bizim
Arz u hal eylesem deftere sığmaz
Omuzdan kesili kolumuz bizim'*

Müziğe merakınız ne zaman başladı?

– Müziğe merakım hep oldu. Doğuşumla

birlikte beynimin ruhuma ilk yüklediği şey müzik oldu. Beyit söyleyerek başladım müziğe. Bendir ya da def yerine çay tepsisi, bakır yada saçdan yapılmış ev aletleri kullanıyordum. Nereden bulacaksınız vurmali calgıları, o akortlu ölçülü özenle ve özel yapılmış orijinal aletleri. Mutlaka vardı ama bizim için bir uçak alacak kadar imkansızdı. Daha sonraları bağlama ile tanıştım. (Web sitemde bununla ilgili özet bilgilervar). Bağlamanın sesi, Kürd insanının haliyeti ruhiyesini ifade etmek için biçilmiş bir kaftan. Ruhuma işleyen, ismini koyamadığım bir gizemi vardı. Sonraları, sosyal içeriikli haktan ve halkardan yana tavır alan ozanlar ilgimi çekti. Mahsuni Şerif, Aşık Ferhat, Hasan Tatar ve Mehmet Koç gibi insanlardan etkilendim. Mahsuni Şerifin *"uyan çoban uyan sürüde kurt var"* türküsünü 9 yaşında dinlediğim bir gerçektir.

Sonraki yıllarda, Kürtçe ve Türkçe söyleyen, oldukça protest ve sert vurguları olan birilerini dinledim. *"KÖYLÜNÜN BİR ŞEYİ YOK SIHHATINI AHLAK BİLDİK / BAK SIRTINDAKİ MİNTANİ BİLE TİFTİK TİFTİK / BORÇLARI YIĞIN YIĞIN SENETİ DEFTER DEFTER / ÖDEMEYE PARA YOK MAHKEME İCRA İSTER / ve devam ediyordu.!"* BEN



Bayram Özcan

BU DİRDİN DİRMANI GİDİP NERDEN BULAYIM / DİRMEN VERMEZLER BANA SENİN İÇİN ALAYIM / BİRAZDA SEN ZAHMETE BERABERCE ALALIM İŞÇİ KARDEŞİM / diyordu. Bu yenilmez yıkılmaz kararlı sesin sahibi büyük ustad ŞİWAN PERVER'Dİ. İşte 1970 lerin başındaki özlemle dinlediğim insanlardan bir kaç tanesiydi biriydi.

İlk kullandığınız müzik aleti neydi?

– İlk çaldığım müzik aleti tava, tencere, tepsi, teyişt, guyum, testi, ibrik vs. Sonra

bağlama, kanun, org, tambur ve her bir müzik aletinden mutlaka doğru bir ses çıkarabildim ama bağlama tercihim oldu.

Müzik üzerine eğitim imkanlarınız oldu mu?

– Arif Sağ müzik merkezine aralıklarla devam ettim. Mehmet Erenler, Kemal Kaplan, Hüseyin Karataş ve Erol Parlak'dan kısa da olsa özel dersler aldım. Ama bu benim için sil baştan dersler değildi. Sadece, usül, kaide ve usta çırak ilişkisiydi.

Türkülerinizde çoğunlukla hangi konuları işliyorsunuz?

– En çok örnek aldığım konuları, bir dostumuz şöyle anlatmıştır. Ben de anlatılana katılıyorum iyi analiz ettiğini düşünüyorum.

‘Bayram Özcan, yöresel kimliği ile söylediği türkülerde daha çok kendi iç dünyası ve görüşlerini vurgulamıştır. Yöresinin ağlayıcılığını üstlenerek söylediği ağıtlarda, söz söyleme ustalığı ve durumu tahlil etme özelliği ile çok belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Söylediği ağıtlarda hayattaki beklentilerini anlatan ve insanın geleceği için ağaltığa ve beyliğe karşı yönlendirmeye başlayan bilge ve yaratıcı bir kişilik sergilemektedir. Aşk ve sevdâ türkülerinden daha çok sosyal sorunların irdeleyicisidir. Bunun yanı sıra, özel duygularını yalın, gerçekçi bir sıcaklıkla anlatmıştır.

Kürtçe türkü yakıcı kimliğinde ortaya çıkan en belirgin özellik türkülerini yakarken (söylerken) farkına varmadan oluşturduğu anlatım ve dildir. Gözlemediği nesnel çevreyi, sosyal olayları, duygularını ustaca harmanlamış, son derece anlaşılır bir dil, duru bir Kürtçe, gerçekçi ve olduğu gibi anlatmıştır. Kanımızca türkülerin etkinliğini günümüze kadar sürdürmesi bu anlatıma ve dildeki sadelik ve berraklığa bağlıdır.

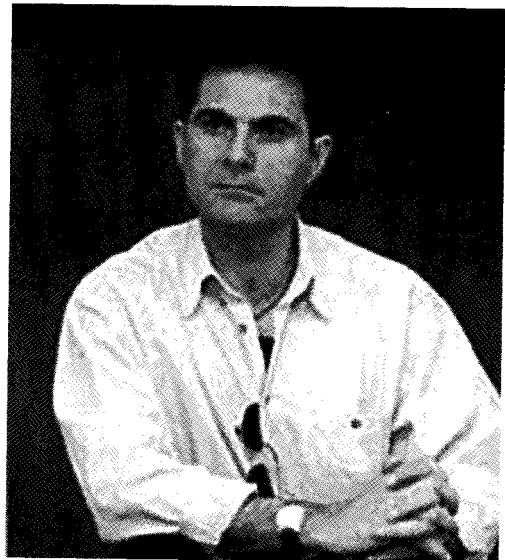
Orta Anadolu folkloru hakkında ne düşünüyorsunuz?

– Orta Anadolu Kürtlerinin folklorü ve türkülerini çok zengin buluyorum. Ancak günümüzde yörenin müziği ile uğraşanların büyük bir çoğunluğu seslendirdikleri parçalar hakkında fazla araştırma yapmadan kısa yoldan sonuca varmak istiyorlar. Gerçek an-

lamda bu işi iyi yapmaya çalışan arkadaşlar da var, onları selamlıyorum ve saygı duyuyorum.” *kılame Mistefe Xelle*’yi orijinalını bozmadan söyleyebilmek için günlerce köy köy çobanlarla, çiftçilerle, ileri gelenlerle kaldım ve bizzat türkünün söylendiği ilk yer olan ziyaret’e giderek o anki havayı yakalamaya çalıştım. Yine de istediğim gibi bir sonuca varmadığımı itiraf etmeliyim. Öyle ‘ha di ci da di ci da, mala ape Heci da’ ile olmadığını çok iyi biliyorum ve belkide bu yüzden halen sanatçı vasfı taşımadığıma inanıyorum. Sadece çalıp söylediğimle yetindiğimi düşünüyorum.

Ekleme istediğiniz başka bi şey var mı?

– Bana bu fırsatı verdiği için *Birnebûn* dergisine teşekkür eder, sonsuz başarılar dilerim ve saygılarımı sunarım.



Osmanlı Kızılbaş Kürt – Hıristiyan Ermeni İlişkileri

Giriş

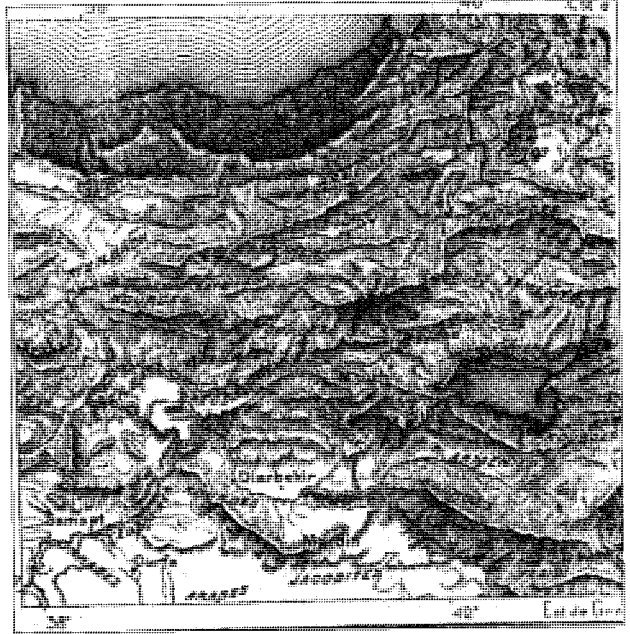
Tarihten buyana Mezopotamya ve Anadolu bir halklar, inançlar ve kültürler mozaiğidir. Yine tarihten bu yana heterodoks din ve kültürlerle azınlık halklara karşı bir arındırma ve asimilasyon politikası izlenmiş ve bu süreç özellikle 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında milliyet eksenli bir tasfiyeye dönüşmüş; tüm bunlara karşın bu renklilik ve çeşitlilik günümüzde bile kendisini hissettirmektedir.

Türkler, Kürtler, Araplar, Çerkezler, Gürcüler ve Lazlar gibi Müslüman halklar; sayıları giderek azalmış olsa da Ermeniler, Rumlar, Asuri – Kaldeliler gibi Hıristiyan halklar ve Musevi Yahudiler, hâlâ bu coğrafyada yaşamaktadırlar.

Söz konusu coğrafyanın eski halklarından biri olan Kürtler ise Müslüman, Kızılbaş – Alevi, Yezidi, Ahlê Haq, Kakai, Musevi ve Hıristiyan gibi din ve inançlara mensupturlar. Müslüman Kürtler'inse daha çok Naqşibendi, Ruffai, Suhreverdi ve Nur gibi tarikatlara mensup olduklarını belirt-

melimiz. En yaygın Şafî – İslam tarikatlarından olan Naqşibendiliğin ise Halidiye koluna mensupturlar.

Türkler genelde Sünni, kısmen Alevi ve Şîî; Araplar ise Sünni, Alevi ve Nusayri inançlarına mensupturlar.



Çok eski dönemlerden beri Kızılbaş ve Sünni Kürtler ile Gregoryan-Hıristiyan Ermeniler aynı coğrafyada yanyana, içiçe yaşamaktaydılar. (Kaynak-E. Reclus: Nouvelle Geographie Universelle; Cild-IX, Paris-1884, s. 545)

Bu kısa belirleme bile, tüm olumsuzluklara rağmen Mezopotamya ve Anadolu'nun, hâlâ bir halklar ve kültürler mozayığı olduğunu göstermektedir.

Mezopotamya, bugün dünya insanlığının çok büyük bir bölümünü kucaklayan Zerdüştilik, Manihaizm, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi dinlerin ortaya çıktığı bir coğrafik bölgedir. Bu coğrafya, aynı zamanda binlerce yıldan buyana birçok büyük uygarlığa beşiklik etmiştir.

İslamiyet, çeşitli zor yöntemleriyle yayılmaya çalışırken, önündeki en büyük engel, o dönem Kürtler'in de mensup olduğu Zerdüşť diniydi. İslam halifeleri bu dini, Mecusilik yani Ateş – tapıcılığı olarak suçlamakta ve düşman ilan etmekteydiler. Bu nedenle, İslam ordularıyla Ari/İrani halklardan biri olarak Kürtler arasında son derece zorlu mücadeleler yaşandı.

Zerdüştilik gibi güçlü bir dinin ve kültürün mensubu olarak Kürtler, İslamiyet karşısında en çok direnç gösteren halklardan biri olduğu içindir ki, bilinen ilk yazılı Kürt edebiyat ürünü olan şiirde de vurgulandığı gibi; Halife orduları tarafından ibadet yerleri yıkıldı, kültür kurumları yok edildi ve insanlar katledildi, ganimet olarak kadınlara- kızlara elkundu:

Hürmüzgan ruman

Atıran kujan

Hoşan şareve gevre geregan

*Zorkeri **Arap** kırdine **Habur***

*Gihane pala peşe **Şarizor***

Jin u kenikan ve dil beşinan

Merdi aza dilên ji ruye hevinan

*Revişte **Zerdeşt** maye bêdes*

*Bezika na **Hürmüz** ve hiç kes*

(MİLADİ: 669)

Bugünün Türkçesiyle söylenecek olursa:

*Kutsal yerler yıkıldı, kutsal ateşler söndü
Büyüklerin büyüğü kendini gizledi*

***Arap** zulmü **Şehrizor'a** kadar*

Tüm köyleri harapetti.

Kadınlara ve kızlara esir alındı

Erkekler kendi kanlarında boğuldular

***Zerdüşť** inancı yalnız bırakıldı*

***Hürmüz**'ün hiç biri için*

Bağışlaması olmayacak...

Kısaca, Kürtler'in İslamiyete geçişleri son derece sancılı ve göreceli olarak geç olmuştur. İranlılar, eski dinlerini İslamlıkla emiştirerek Şiilik potasında eritirken; Kürtler Alevi ve Sünni karakterli tarikatlarla örtüştürerek yaşatageldiler.

Yukarıda da vurgulamaya çalıştığımız gibi, 2000 yıla giden bir süreçte, önce Hıristiyanlık, daha sonra da Müslümanlık bu çok renkli yapıyı, kendine dönüştürmek için belli bir çabaya girişmiş; 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraysa milliyetçilik temelinde bu politika, bir zoraki tasfiyeye dönüşmüştür. Dinsel asimilasyonun yerini bu kez dar milliyetçilik almıştır. Tek uluslu ve tek dinli yani tek tip bir toplum yaratma amacıyla başvurulan bu politikalar, bugün Türkiye'de yaşanmakta olan kimi sancuların da temelini oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi, 19. yüzyıldan itibaren Yakındoğu ve Ortadoğu (Anadolu, Kürdistan, Mezopotamya, İran, Ermenistan, Kafkaslar ve Arap ülkeleri) üzerinde batılı misyoner çalışmaları alabildiğine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısına kadar olan belgeler, daha çok misyoner raporlarıdır. Batı dünyası, özellikle bu yüzyılda İçasya, Önasya ve bir bütün olarak Asya'yı yeniden keşfe

koyulmuş ve bu bölgelerin insan unsuru ile doğal zenginliklerini belirlemeye çalışmış tır. Kuşkusuz bu bölgelerdeki halkların ve etnik toplulukların inanç ve kültür dokusu, üzerinde en çok durdukları konuların başında geliyordu. Bunun böyle olması da bir bakıma doğaldı, çünkü insanı insan, toplumları toplum yapan ve başka coğrafyalarda yaşayan başka halklarla aralarındaki ortak paydaları belirleyen en büyük etken, insanların inançsal ve kültürel yapılanmalarıydı.

19. yüzyılda yoğunlaşan ve bir bölümü bilim adamı, bir bölümü politikacı kategorisindeki Batılı aydınların öncülüğünde gerçekleştirilen bu inceleme gezilerinin hemen tamamına yakınının, bizatihi Osmanlı sultanlarının onaylarıyla gerçekleştiğini, hatta bunlar içinde Moltke gibi bizzat Osmanlı ordusunda müşavirsubaylık yapan gezginler bulunduğunu, yine bir bölümüne doğrudan Osmanlı Sarayı'ınca "yerli" isimler verildiğini de vurgulamak gerekiyor.

Salt Anadolu, Kürdistan ve Mezopotamya üzerine yaptığım erimli bir çalışmada, 150 dolayında kitap boyutunda Batılı seyahatname belirledim. Bu seyahatnamelerle, Batılı periyodlarda yayınlanan rapor ve mektupların kimi doğrudan inceleme ve gözlemlere, kimiye daha çok sarayın ya da bölgedeki egemen düşüncenin yönlendirmesine ve bölgedeki duyumlara dayanıyor. Bu nedenle, doğrudan gözleme ve yerinde incelemeye dayalı rapor, mektup ve notların daha gerçekçi ve ilginç olduğunu, merkezi ya da mahalli egemenlerin anlatım ve iddialarından kaynaklananlarınsa toplumsal gerçekliği yansıtmadığını söyleyebiliriz.

Buna örnek olarak, "sünni" egemenlerin, egemen dine aykırı düşen *gizli din kategorisindeki heterodoks halk dinlerinin*

mensupları için türettikleri dedikoduları ve bunların kimi belgelere yansımaları gösterebiliriz. Sözelimi geçmişte egemen Hıristiyan, Pavlikanlar ve Şemsiler için ne tür suçlamalar yapmışlarsa; sonradan egemen Müslümanlar aynı unsurların yanısıra Kızılbaş Alevi, Ali – İlahi ve Yezidi topluluklara aynı suçlamayı yapmışlardır. Bir Hıristiyanın gözünde Pavlikanlar veya Şemsiler, Müslümanlar'dan daha kötü görülmüş; Müslümanların gözünde de ikinciler kitap sahibi Hıristiyanlardan daha kötü görülmüştür. Hatta Kızılbaşlar hakkında verilen katliam fermanlarında bu, açıkça ifade edilmiştir. Kısaca, tarihleri boyunca "takiyye" yapmak zorunda kalan bu iki unsur, kilise ile cami arasında sıkışık kalmıştır. Bunlardan bir bölümü direnerek bu günlere kadar gelmiş, bir bölümüyse süreç içerisinde yitip gitmiştir.

Öte yandan, bu raporlarda, birçok ilginç belirlemelere karşılık kimi zorlamalar da sözkonusudur. Özellikle *Amerikan Missionary Herald'da* yer alan raporlar; kaynak adından da anlaşılacağı üzere daha çok bu türden *misyoner rapor ve mektupları*'dır. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına ilişkin belgeler ise daha bilimsel nitelikte, araştırma ürünü çalışmalarıdır. Kaldı ki süreç içerisinde yenilene yenilene bugünlere geliyor. ⁽¹⁾

Özetle Geçmişte Osmanlı Alevi – Hıristiyan İlişkileri

Anadolu ve Mezopotamya'nın yukarıda vurgulamaya çalıştığımız çok dinli, çok kültürlü yapısı, kuşkusuz birden kaybolmadı. Bu çok renkli yapı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de devam ediyordu.

Sözelimi, bir Selçuklu dönemi şairi ve

mutasavvıfı olan **Mevlana**, dört dilde şiir yazarken; 16. yüzyılda yaşamış bir osmanlı şair ve yazarı olan **Şükri- Kürdistanî** altı dilde şiir yazabiliyordu. Aynı dönemlerde **Hallac - ı Mansur, Ebu'l-Vefa-yı Kürdi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Şeyh Bedreddin, Seyyid Nesimi, Fuzuli ve Pir Sultan Abdal** gibi çağımıza damgasını vuran birçok düşünür ve şair, kültürlerin harman olduğu o çok renkli ortamın eserleriydi. Prof. Dr. Osman Turan, bu toplumsal ortamı şöyle değerlendiriyor:

"Müslüman Türkler ile Hıristiyan yerliler arasında müşterek ziyaretgâhlar, müşterek hayat ve kültür husule gelmişti. Mevlana Celeleddin-i Rumi ile Yunus Emre gibi geniş bir insanlık görüşü ile meydana çıkan büyük mütefekkir ve mutasavvıflar bu içtimai muhitin eserleri idi. Celeleddin-i Rumi halefleri türlü din ve mezheplere mensup müridleri etrafında toplayıp birleştiriyor ve yükseltiyorlardı. Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin'in talmızları ile Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerden mürekkep büyük bir mürid kütlesi ile vücuda getirdiği **sosyakit hareket** de bu içtimai muhit ile alakalı idi".⁽²⁾

Ancak, buna rağmen bu geçiş dönemi öncesi ve sonrasında yukarda adını andığımız düşünür ve şairlerin büyük bölümü, sözelimi Hallac-ı Mansur, Ebu'l-Vefa, Şeyh Bedreddin, Seyyid Nesimi ve Pir Sultan; İslam halifeleri veya Osmanlı padişahlarınca idam ediliyor, Hacı Bektaş ise canını zor kurtarıyordu.

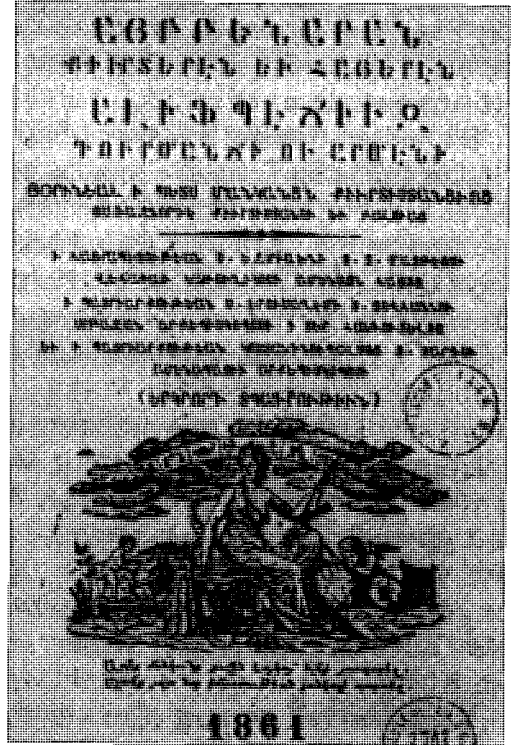
Eski inanç ve kültürlerden Hıristiyanlığa İslamiyete geçiş döneminin ve ortamının ürünü olan bu düşünce ve edebiyat adamlarının ortak özelliği, egemen din ideolojile çelişmeleri idi.

Hıristiyanlık ve Müslümanlık, yayıldık-

ları alanlarda egemen sınıfların ideolojilerine dönüşürken; bunların karşısında varlıklarını sürdüren heterodoks inanç ve dinler de, ezilen ideolojisine dönüşüyordu.

Selçuklu dönemindeki Babai ve Osmanlı dönemindeki Bedreddin hareketlerinde bu gerçekliği açıkça görmek mümkün.

Selçuklu tarihleri, Babai hareketine "her soydan, her boydan, her inançtan" yoksul tabakaların katıldığını bildirirken; Bedreddin hareketine de Ege ve Balkanlar'da farklı din ve milliyetlerden insanların destek verdiğini biliyoruz. Sınıf karakterli bu hareketlerde, ezilen, horlanan inanç ve kültürler de



Tarihten gelen Kürt-Ermeni yakınlığı 19. yüzyılda yoğun bir kültürel alış-veriş ve dayanışmayı da beraberinde getirir. 1861'de İstanbul'da basılan Ermeni harfli Ermenice-Türkçe Alfabe de bu etkinliklerden biridir.

gündeme getirilmektedir.

Tarihçiler, isyan eden bu her soydan, her cinsten emekçi kesimleri, "ömründe ve diyarında kendüye kimse âdem dimeyen bûikârlar (işsizler MB)"olduğunu söylerken; Padişaha konuya ilişkin rapor veren **Koçi Bey**, bunları "Mezhebi bilinmeyen şehir oğlanı ve Türk ve Çingene ve Tatar ve Kürt ve ecnebi ve Laz ve Yürük ve katırcı ve deveci ve hammal ve ağdacı ve kuttacı ve yolkesici (yolkesici MB) ve yankesici ve sair ecnâs-ı muhtelif (ve diğer çeşitli kimseler MB)" olduğunu belirtir.

Mustafa Akdağ, emek ve ezilme temeline ittifak yapan bu farklı din ve milliyetten insanların "yoldaşlar" olarak adlandırıldıklarını belirtiyor ve şöyle diyor: *Yoldaşlar arasında soy, mezhep, din birliği zorunlu bir koşul değildi. Türk, Kürt, Ermeni, Rum asıllı kişilerin ortaklaşa bir eşkiya birliği kurdukları çok oluyordu.*⁽³⁾

Dinin, egemenler eliyle kullanılmasının ilginç göstergelerinden biri, daha Türkler'in Anadolu'ya ilk gelişlerinde kendini gösteriyor.

Göçebe Türkmen kütlelerinin, XI. Yüzyılda Anadolu'ya başlayan akınları sırasında çeşitli yağma ve talan hareketlerine giriştikleri biliniyor.

Nitekim, öncedenberi bu topraklarda yerleşik oldukları bilinen Diyarbakir'deki **Mervani Kürtleri'nin** emiri **Nasru'd-devle'nin** (Öİ. 1061) bu yoldaki bir şikayeti üzerine Selçuklu sultanı Tuğrul bey, şu cevabı veriyor: *'Kullarımın memleketine geldiğini haber aldım; sen bir hudut (Sugûr)emirisin, onlara mal verip kendilerinden kâfirlere karşı faydalanmalısın. Zira onların maksatları Ermeni beldeleridir.*⁽⁴⁾

Burada dikkati çeken husus, daha Anadolu'ya ilk gelişlerinden itibaren Türk

yöneticilerin "Müslümanlık" ortak bileşkesini kullanarak Kürt yöneticileri de yanlarına alıp Gayrimüslim unsurlara, burada Hıristiyan Ermeniler'e ve Bizanslılar'a karşı harekete geçmeleridir. Bizanslılar'ın, yine Kürtler'in desteğiyle yenilip Batıya sürülmelerinden sonra geriye kalan en büyük Gayrimüslim kitle Ermeniler'di.

Özellikle 1239'da **Babai İsyanı'nın** yenilgiyle sonuçlanmasından sonra, Devlet dini İslamiyete ters düşen bütün heterodoks inanç odakları ve kurumları gözetim ve baskı altında tutulmaya başlanmıştı. Osmanlı Mühimme Defterleri'nde bu heterodoks inançların ve kitapların izlenmesi, kovuşturulması konusunda sayısız buyruk vardır. Bunların başındaysa Işık düşüncesi, Kızılbaşlık ve Rafizilik gelmektedir.

Osmanlı yönetimi, 15. yüzyılın sonlarından başlayarak Anadolu Kızılbaşlarını ve Balkanlar'da fethedilen ülkelerin Hıristiyan halklarını "ıslah" ederek Müslümanlığa ve saraya yaklaştırmak amacıyla **Bektaşî** örgütlemesine yöneldi. Halifeliğin, Yavuz Selim tarafından alınmasından sonra çelişkilerin artmasıyla bu süreç daha da hızlandırılıyordu.

Ahmed Refik Altınay, bu yeni politikayı şöyle özetliyor:

"Türkiye'de dini hareketler iki noktada bariz bir şekilde kendini gösterdi. Evvela Rumeli'de **Bektaşilikle**, daha sonra Anadolu'da **Rafizilikle**...Bektaşilik, Osmanlı idaresinde tasvip ve hatta babaları izaz ve tebcil edildi; fakat Rafizilik Acem düşmanlığıyla bir telakki edildiği için, intişarına (yayılmasınaMB) hiç bir zaman meydan verilmedi ve daima kanla ve ateşle bastırıldı."⁽⁵⁾

Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı Devleti'nin benimsediği yeni politikayı

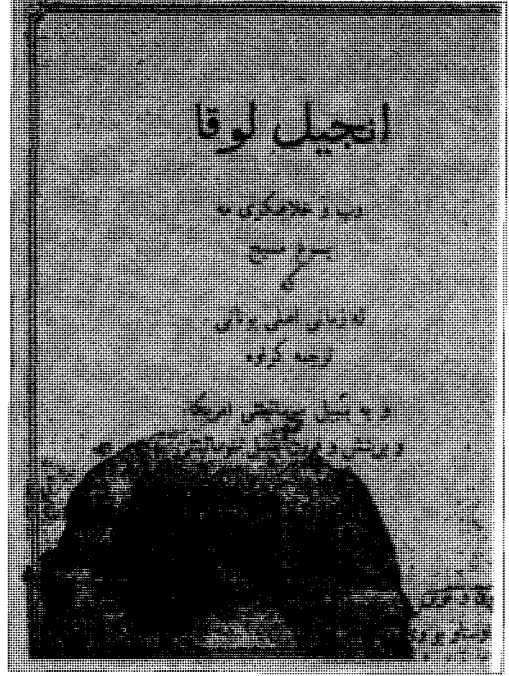
şöyle özetliyor:

”XVI.Yüzyılın ilk çeyreğine, yani Yavuz Sultan Selim (1512-1520) devrine kadar yalnızca **Ehl-i Küfr’e** yani Hıristiyan dünyaya karşı mücadele misyonunu üstlenen Osmanlı devleti, bu yüzyılın başlarında, İran’da Safevi devletinin kurulmasıyla başlayan Şii propagandaya karşı yeni bir misyon üstlendi: **Ehl-i Rafz’a** karşı mücadele. Bu, Büyük Selçuklu İmparatorluğu’ndan sonra Sünni İslam’ın bu misyonu ikinci kez yükleniydi. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu genelinde Sünni İslam’ı tam bir devlet ideolojisine dönüştürdü.”⁽⁶⁾

osmanlı’nın başvurduğu bu yeni politika; resmi devlet dini ile heteredoks inançlar arasındaki uçurumu büyütürken; yeni örgütlendirilen **Bektaşilik’e** bir katalizörlük ve misyonerlik işlevi yüklediği söylenebilir.

Araştırmacı Saim Savaş, bu olguyu; “XVI.asra gelindiğinde, Haydarilik’ten ayrılan Balım Sultan tarafından, Osmanlı hükümet merkezinin desteğini almak suretiyle, bugünkü bilinen şekliyle Hacı Bektaş-ı Veli’nin adına **Bektaşilik** tarikatı kurulmuştur”⁽⁷⁾ derken; İrene Melikoff, konuya ilişkin görüşlerini şöyle özetliyor: “Suluca Kara Öyük’te, bugünkü adı ile Hacibektaş’ta bulunan dergâhları II. Beyazid tarafından onarılan ve zenginleştirilen Bektaşiler tarikatı, muhtemel olarak, Kızılbaş ya da Rafizi diye tanımlanan örf dışı bir İslamlık uygulayagelmiş halk kitlelerini, merkezin denetimi altında toplamak ve yönlendirmekle görevlendirmişti.”⁽⁸⁾

Ömer Lütfü Barkan, Bektaşî tekkelerinin ve dervişlerinin Balkan ülkelerindeki işlevini **kononizatörlük** olarak tanımlarken; Saim Savaş, Osmanlı’nın Bektaşilik politikasını şöyle belirliyor: “XVI.asırda



19. yüzyılda İstanbul’da ve Amerika’da yoğun biçimde basılıp kürtçe konuşan Protestan Ermeniler ve Kızılbaş Kürtler arasında dağıtılan eserlerden biri de Kürtçe İncil’dir. Yukarıda kürtçe Luka İncili’nin Newyork 1919 baskısının birinci sayfası görülmüyor.

meydana gelen Osmanlı-Safevi mücadelesinin başlamasından itibaren Osmanlı takibine uğrayan bütün gayrı Sünni nitelikli tarikat mensuplarının, varlığı devlet nazarında meşru kabul edilen Bektaşiliğin koruyucu şemsiyesi altına sığındıklarını söyleyebiliriz. Osmanlı Bektaşiliği çatısı altında toplanmaya zorlaması, belki de bilinçli olarak Sünnilik dışı kesimleri göz önünde ya da kontrol altında tutma politikasının bir sonucu olarak uygulanmıştır.”⁽⁹⁾

Bu belirmelerden de anlaşılacağı gibi, Osmanlı güdümünde kurulan Bektaşî tekkeleri, Aleviler için hem bir zoraki hem de bir asimilasyon ocağı olarak görev yapmıştır. Bektaşî tekkeleri Müslümanlık’la Hıristiyanlık arasında bir köprü görevi yaparken, Hıristiyan devşirmeler açısından da

bir "ocak" işlevi yüklenmiştir. Saim Savaş'ın deyişiyle, ilginç hususlardan biriyse "Bektaşî Ocağı olarak kabul edilen devşirme Yeniçerilerin, Safevi taraftarı Kızılbaş kesimlerin hizaya getirilmesinde bir güç olarak kullanılmasıdır." (ag.es.148)

Osmanlı'nın düzenli ordusu Yeniçeriler, bu doğrultuda ideolojik donanımına tabi tutulurken; 17.yüzyılın Priştineli Bektaşî şairi Seyyid, Kızılbaş düşmanlığını şu beyitle açıkça dile getirmektedir:

Yetmiş kâfir öldürmekten sevaptır
Kim öldürür ise bir Kızılbaş'ı

Osmanlı yönetimi, 16.yüzyılda bütünüyle köprüleri attığı Kızılbaş ve Rafizileri etkisizleştirmek, giderek tasfiye etmek için sistematik bir baskı ve sindirme politikası izlemiştir.

Ahmet Refik, ve benzeri düşüncedekilere karşı uygulanan yoğun kıyım ve kırımını şu sözlerle aktarıyor:

"Rafizilerin (defter idilüp) öldürülmele-ri, bazılarının Kızılbaş'a ilka (Kızıl ırmak'ta boğdurulmaları MB), bazılarının ihrak-ı binnar edilmeleri (ateşe atılmaları MB) muntazam bir sistem dahilinde tatbik edilmiştir. Rafizileri bulup ortaya çıkarmak için casuslar tayin olduğu gibi, Bektaşî zaviyeleri de, -edilen ihbar üzerine - teftiş altında bulundurulmuştur."⁽¹⁰⁾

Osmanlı döneminde Kızılbaş takibi ve cezalandırılması başlıbaşına bir inceleme konusudur. Çalışmasını bu konuda yoğunlaştıran Saim Savaş, Kızılbaş ve Rafiziler'in cezalandırılma yöntemlerini şu başlıklar altında inceliyor:

- 1- Başka töhmet (suçlama MB) ile hak- kından gelme
- 2- Sicil ettirdikten sonra siyaset (idam

MB)

3- Tedricen (aşama aşama MB) hakla- rından gelme: külli telef-i nefis olma (çok sayıda insan öldürülmesi MB) korkusu

4- Asla mecal vermeden (fırsat verme- den MB) başka bahane ile hakkından gelme

5- Kızılbaş'a atıp boğma

6- Suç mahallinde hakkından gelme

7- İbret olması için hakkından gelme

8- Başka töhmet ile (suçlama ile MB)hapsetme

9- Hukuk neyi gerektiriyorsa yerine ge- tirme

Zaman aşımına uğramayan hakların alınmasından sonra cezalandırma

Öte yandan, Kızılbaşlar'a "sürgün, hap- is, kürek mahkumiyeti, siyaset (idam) ve recm (taşlayarak öldürme) " gibi değişik bir çok cezanın verildiğini belirtelim. Bu arada, Kızılbaşlar'ın cezalandırılması doğ- rultusunda yoğun bir ihbar ve iftira kam- panyasının yürütüldüğünü de vurgulaya- lım. Kızılbaşlar'a dirlik verilmemesi ve Kızılbaşlar'ı katledenlere dirlik verilmesi gibi hususlar da, Osmanlı'nın başvurduğu yöntemler arasındadır.

Kızılbaşlar, Osmanlı toplumunda isten-meyen ve tasfiye edilmesi gereken bir topluluk olarak görülür ve bir çok katliama maruz kalırken; Bektaşîler'in safi Osmanlı Sarayıdır. Osmanlı yönetimi ile Bektaşî tekkelerinin ilişkisinin duraklama, özellikle gerileme döneminde, tekkelerin elindeki gelir kaynaklarına elatılmasından sonra bo- zulduğunu görüyoruz.

İlhan Başgöz, dirliklerin alınmasıyla başlayan ve II. Mahmud'un Yeniçeri Oca-ğını kaldırmasıyla doruğu ulaşan Osmanlı- Bektaşî çelişkisi konusunda şu ilginç saptamayı yapıyor:

"II.Mahmut, Yeniçeri Ocağını kaldır-

dıktan sonra, Osmanlı sultanlarına karşı girişilen, açık-kapalı bütün çalışmalara Bektaşiler katılmış, bütün reformcu çabaların içinde yerlerini almışlardır. Bazı Batılı kaynaklar, daha 18. yüzyılda **Voltaire**'nin çevresinde Bektaşi babalarının bulunduğundan söz ediyorlar. Bunlardan, Fazıl Bey, Voltaire'in dostluğunu kazanmış, onun aydınlıkçı ve laik fikirlerini benimsemiştir. İstanbul'a döndükten sonra Fazıl Bey, Bektaşiliğe ters düşmeyen bu fikirleri Tekkelerde kolayca yaymış, daha çok erken Bektaşi Tekkelerinde bir aydınlıkçı hareket geliştirmiştir.⁽¹²⁾

Burada özellikle vurgulanacak husus, Osmanlı'ya yüzçeviren Bektaşi Babalarının, Fransız Burjuva Devrimi'nin ideologlarıyla görüşmeleri ve onların kimi

düşüncelerini Osmanlı topraklarına taşımalarıdır.

19. Yüzyıl Dönemeci

Çağa ayak uyduramayıp gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti, daha 16. yüzyılda reform ve rönesansını gerçekleştiren Batı karşısında tutunabilmek için 19. yüzyıl başlarından itibaren bir dizi reform hareketine girmek zorunda kalmıştı.

Lağvedilen Yeniçeri Ocağı yerini Batılı standartlara uygun bir ordu kurma, yöresel mirlikleri ve beylikleri otoriteye bağlama, modern anlamda okullaşmaya gitme ve dini özgürlükleri genişletme gibi reformlar, bunların başında geliyordu.

Bunları gerçekleştirebilmek için Batılı



II. Abdülhamid yönetiminin organizasyonu ile Elazığ/ Harput bölgesinde Ermeniler'in, Hamidiye Alaylarının katliamından kaçışını yansıtan 1896 yılına ait bir kartpostal.

devletlerin ve kurumların yardımına ihtiyaç duyuyor ve çeşitli Müslüman olmayan unsurları kazanmak ve onların desteğini sağlamak durumundaydı.

Nitekim 1830 yılında, Osmanlı Devletinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile imzaladığı bir anlaşmayla Protestan misyonerlerin dini vaaz etme çalışmaları güvence altına alınıyordu. Bu anlaşma çerçevesinde, Amerikan Protestan Kilisesi, 1810 yılında Boston'da kurulan Amerika'nın dışa yönelik misyonerlik örgütü **Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM)** aracılığıyla Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Balkanlar, Orta ve Doğu Anadolu, Ortadoğu bölgerinde yaşayan Hıristiyan halklar ve bu arada özellikle Ermeniler arasında faaliyetlerde bulunuyor, çeşitli vilayetlerde okullar, hastaneler, yetimhaneler, huzurevleri ve matbaalar kuruyordu. Bu çerçevede, 1836'da İstanbul'da ilk Protestan Kilisesi kuruluyordu.

Yine bu anlaşma çerçevesinde, Amerikan misyonerlerinin desteğiyle 1834'te İstanbul Beyoğlu'nda Ermeniler için okul açılıyor ve 1848'de Osmanlı devleti Protestanları ayrı bir cemaat olarak resman tanıyordu. Amerika ile yapılan anlaşma çerçevesinde; Amerika İstanbul'dakilerin yanısıra Ermeniler'in ve Kızılbaş Kürt ler'in yoğun olarak yaşadıkları Harput'ta **Fırat**

Koleji'ni, Antep'te **Antep koleji**'ni ve Merzifon'da **Anadolu Koleji**'ni açıyordu.⁽¹⁴⁾

Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, Almanlar, Avusturyalılar ve Ruslar İstanbul merkezli okullaşmaya giderken; Amerikalılar Anadolu'ya açılıyorlardı. Ruslar, İngilizler ve Almanlar, daha çok konsolosluklar aracılığıyla Kürdistan'a ve Ermenistan'a açılmışlardı. Amerikalılar 1886'da Sivas, 1896'da Erzurum, 1901'de Harput Konsolosluklarını açıyordu.

Haydaroğlu'nun deyişiyle; "yabancı devletler okullarını yoğunlaştırdıkları bölgelerde birer de Konsolosluk açmayı (özellikle Amerikalılar) ve onların da desteğinden yararlanmayı düşünmüşlerdir. Okul-Konsolosluk işbirliğinin faydasını da daima görmüşlerdir."⁽¹⁵⁾

Bu örgütlenme alanı ve yapılan çalışmalar gösteriyor ki, Protestan misyonerlerin hedef kitlesi yalnız Ermeniler değil, aynı zamanda dinsel azınlık olarak Asuriler, Kızılbaşlar, Yezidiler ve alt tabaka insanlarıdır aynı zamanda. Çünkü misyonerlerin Diyarbekir, Sivas, Antep, Harput, Merzifon ve Dersim'in yanısıra Malatya ve



Dersim Kürtler'i tarafından düzenlenen Osmanlı karşıtı bir gösteri.

(Henry H. Riggs: The Religion of the Dersim Kurds. The Missionary Review of the word, Ekim-1911)

Maraş/Elbistan gibi Kızılbaş-Kürt yoğunluklu bölgelerde de çalışma yaptıklarını görüyoruz.⁽¹⁶⁾

Başka bir söyleyişle, Amerikalı Protestan misyonerlerin faaliyetleri daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu vilayetleri üzerinde yoğunlaşıyordu ki, bölgedeki en büyük Hıristiyan azınlık olan Ermeniler ile Kızılbaş Kürtler arasında etkili oluyordu.

Bu çalışmaların, bir bütün olarak Kızılbaşlar, özellikle de Kızılbaş Kürtler arasında ilgi uyandırmasının ve taban bulmasının kuşkusuz birçok nedenleri vardı. Yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi, Osmanlı Sarayı ve İslami irade, hiç bir zaman Kızılbaş ve Rafizileri "Müslüman" olarak görmediği gibi, onları "kitap sahibi kafirler"den daha tehlikeli ve sakıncalı buluyordu. Yavuz döneminde 50 bini aşkın Alevinin katliamıyla sonuçlanan Çaldıran Savaşı öncesinde verilen fetvalarla, sonradan tekrarlanan fetvalar bunun en çarpıcı kanıtlarıdır.⁽¹⁷⁾

Kızılbaşlığın ideolojik, kültürel ve dinsel kaynaklarından biri olan Mazdekçilik, Batılı bilimadamları tarafından "*kamulculuk, sosyalizm ve kominizm*" olarak nitelendirilirken; Nazım Hikmet de Babailik ve Bedretdinilik olarak kendini gösteren Kızılbaşlılığı/ Aleviliği "*kurun'u vusta sosyalizmi: Ortaçağ sosyalizmi*" olarak adlandırmaktaydı. Bu nedenle, Hans Lukas-Kieser'in, "*15 ve 16.yüzyıllardaki politik-dinsel Kızılbaş isyanlarından sonra Protestanlık, Doğu Alevileri'ni eşitlikçi ve barışçı bir toplum olma düşüncesine yöneltti*" sözlerine bütünüyle katılmadığımı belirtmeliyim.⁽¹⁸⁾

Safevi Devleti'nin büyüme ve gelişme dönemlerinde, İran'la göreceli bir iletişim ve dayanışma vardı. 15 ve 16. yüzyıllarda

ve 17. yüzyıl başlarında görülen bu ilişki, bu yüzyılın ortalarında Dersim eyaletinin Osmanlıya geçmesiyle önemli ölçüde kesintiye uğruyordu. İran Aleviliği de Şiilik formuyla Devlet dinine dönüşmüş ve Anadolu-Kürdistan-Mezopotamya Aleviliğinden iyice ayrılmıştı. Kızılbaşlar ne Osmanlı ile ne de Safeviler'le anlaşabiliyorlardı. Kızılbaş Türkler, Bektaşî tekkelerinde kendilerine yer bulurken, Kızılbaş Kürtler tümüyle içlerine kapanmışlardı. Osmanlı yönetiminin, 16. yüzyıldan itibaren bu kesimlere verdiği Şecerele ve İcazetnameler de bu kesimi çekmeye yetmiyordu.

19. yüzyıla gelindiğinde bu dinsel çelişkilere milliyetçilik faktörleride eklenmişti. Bu nedenle tümüyle sahipsiz kalan Kızılbaş Kürtler, Batılı misyonerlerin ve gezginlerin bölgeye gelmesiyle yeni bir dünya ile taşınıyor ve önlerinde yeni bir pencere açılıyordu. Bu nedenle, Kieser'in şu görüşlerine katılmamak mümkün değil:

"19. yüzyıl ortalarında, ABCFM üyeleri Anadolu'daki ayrı mezheplere mensup kişilerin dünyasına giren ilk yabancıları. Protestanlık, pekçok Alevi'nin daha modern ve laik olan kimliklerini arayışlarının başlatıcısı oldu. Bu insanlar, sosyal ve bilimsel gelişime inanıyorlardı ve kendilerini tutucu dedelerin dini öğretilerinden uzak tutuyorlardı."⁽¹⁹⁾

Amerikalı misyonerlerin, 1908'den sonra görünür hale gelen Alevi yenileme hareketinde de önemli role sahip olduğunu vurgulayan yazar; Protestanlığın, Anadolu'nun taşra kısmını akılcı laiklikle tanıştırdığını, üstelik bunu Alevi toplumunun geleneksel inançlarını zedeleden yaptığını da kaydediyor. (agy, s.19)

Gerçekten de, o döneme kadar Osmanlı yönetimince horlanan veya yoksanan bu

kesimler; ayaklarına kadar gidip kendilerini sahiplenen misyonerler yoluyla adeta yeniden bir kimlik-kişilik kazanıyorlardı. Alevilik ve Kürtler konulu çalışmamızda yer verdiğimiz 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarına ait 60 dolayında gezi raporu ve inceleme/araştırma da gösteriyor ki, Batılı misyoner ve gezginler bu kesimlere hem daha önce ulaşmış, hem de onları Osmanlı yöneticilerden çok daha iyi tanımaktadırlar. Bu nedenle Uygur Kocabaşoğlu'nun şu sözleri bir gerçeği yansıtmaktadır.

"Osmanlı entellektüelleri Anadolu'ya daha 20. yüzyılın başlarında tanımaya başlamışken, Amerikalı misyonerler burayı çok iyi tanıyorlardı. Ve bu yüzden de buradaki değişik etnik grupların beklentilerini, davranışlarını, toplumsal değerlerini ve geleneklerini Osmanlı yöneticilerinden daha iyi biliyorlardı."⁽²⁰⁾

Kieser, Osmanlı/Türk yöneticilerinin en sonunda misyonerlerden politik amaca ulaşmanın basamaklarını öğrendiklerini; oradaki insanlarla iletişim kurmak, okullaşma yoluyla kendi fikirlerini yerleştirmek ve hizmet götürerek halkı kontrol altına almak gibi yöntemlere başvurduğunu söylüyor ki; söz konusu yönetimler bir karşı-atak olarak bu politikayı izlese bile, politikalarını Abdülhamid'den buyana asimilasyon temelinde geliştirdikleri için sorunları çözmeye yetmediği açıktır.

Protestan Misyoner-Kızılbaş/Alevi Kürt Etkileşimi

Bugün Alevi-Kürtler'in toplumsal tarihi açısından büyük öneme sahip misyoner raporlarıyla gezgin araştırmalarının ve gizli belgelerin ortaya koyduğu bir gerçek var. Yukarda vurguladığımız tarihsel-toplumsal

nedenlerle, Aleviler ile yerli Hıristiyanlar'ın ilişkileri, her zaman Alviler'le Sünniler'in ilişkilerinden daha samimi olmuştur. Çünkü bu iki kesimde, kendilerini egemen din karşısında "öteki" olarak görüyordu. Bu gerçekliği, misyoner raporlarında gördüğümüz gibi Türk Devletinin gizli belgelerinde de görüyoruz.

Herşeyden önce Alevilik, Müslümanlık'la Hıristiyanlık arasında bir köprü görevi görüyordu. Bu nedenle, Hıristiyanlığın temel değerleri ve ibadet biçimi yadırganmıyordu. Üstelik aralarında inanç kaynakları ve ritüellerden başlayarak birçok ortak payda vardı. Bu nedenle Kızılbaş/Aleviler'in, Protestan misyonerleri kabul lenmeleri ve onlarla dialoga girmeleri hiç te zor olmadı:

"1850'lerin Protestan misyonerleri büyük ihtimalle Kızılbaş topluluğuna girebilen ilk kişilerdi ve yine büyük ihtimalle Alevi olmadığı halde Alevilerin (cem) isimli gizli toplantılarına kabul edilen ilk kişilerdi. Misyonerler, bu insanların misafirperverlikleri ve cem sırasında gösterdikleri samimiyetten oldukça etkilenmişlerdi. Kızılbaşların kendileriyle aynı inanca sahip olduklarını söylemeleri ve onlara İncil okurken eşlik etmeleri misyonerleri şaşırtmıştı."⁽²¹⁾

Şunu hemen belirtelim ki, 1810 yılında Boston'da kurulan Amerikan misyonerlik örgütü (ABCFM), daha 1819 yılında Osmanlı topraklarını programına almış ve giderek artan bir ilgiyle misyonerlerini bu bölgelere göndermişti. Misyonerler, İslahat Fermanı'nın ilanından sonra çalışmalarını daha da hızlandırmışlardı.

Bölgeyle ilgili misyoner çalışmaları bu tarihten sonra yoğunlaşmakla birlikte, kuşkusuz Amerikalı ve Batılı misyonerlerle

gezginlerin bu coğrafyaya ilişkin gezi ve inceleme notları daha öncelere dayanıyor. Sözelimi C. H. Wheeler, 1814'te NewYork'ta yayımladığı *Ten Years on the Euphrates (Fıratlarda on yıl)* adlı eserinde; Fırat boylarındaki halklardan Kızılbaş Kürtler ve Yezidiler üzerinde dururken, "Hıristiyanlığın misyonerleri olan bizler" ibaresini kullanmaktadır.

Alevilik ve Kürtler çalışmamızda ilk belge olarak verdiğimiz bu eserin ilgili bölümünde Kızılbaş Kürtler'den söz edilirken şöyle denmektedir:

"(Kızılbaş) Kürtler'in hiç değilse büyük çoğunluğu sadece sözde Müslüman'dır. Aralarında dinsel törenler ve âyinler düzenlerler. Şimdiye kadar pek az bilinmekle birlikte bu törenler Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Putperestliğin garip bir karışımını içerir görünmektedir. Kürtler'in çoğunluğu Müslümanlık dinine bağlıdır. Diğer kol Kızılbaşlar'ın, kendilerine has inançları vardır. Genellikle Türkler'den korktuklarından gerçek inançlarını gizlemeye çalışırlar.

Aralarındaki garip öğretilerden biri, içlerinden birisinde (Kutsal Ruh)un bulun-



Bir Dersim Kürdünün evine Misyoner Henry Riggs'in ziyareti (Henry h. Riggs: The Religion of the Dersim Kurds, The Missionary Review of the world, Ekim-1911)

duğudur. Bu kişi (Dede) olarak adlandırılır. Kendisine büyük saygı gösterilir. Hepsi değilse bile Kızılbaşlar'ın bazıları Panteisttir (Tanrı'yı evrenle özleştiren felsefe MB). Çarmıha gerilen İsa'yı da dualarında anarlar. İsa ve Muhammed gibi diğer insanları, hayvanları, ağaçları, kayaları da kutsal kabul ediyorlar. Tüm varlıklar onlar için Tanrı'dır."⁽²²⁾

19. Yüzyıl başlarından konumuzla ilgili ilginç kaynaklarından biri de, İtalyan İlahiyat Profesörü ve Kürdistan-Mezopotamya Misyonu Papazı **Guiseppe Ccampanile**'nin *Storia della regione di Kürdistan e della sette di religione ivi esistenti (Kürdistan Bölgesinin Tarihi ve Varolan Dinsel Mezhepler)*, (Napoli, 1818) adlı eseridir.

Eserde Kızılbaş Kürtler, Yezidi Kürtler ve Mardin yöresinde yaşayan Şemsiler üstüne ilginç belirlemeler yer almaktadır. Bir din bilgini sıfatıyla bu inançlara diğer dinler arasında karşılaştırmalar yapan araştırmacı, özellikle bugün mevcutları kalmayan Şemsiler konusunda ilk ciddi bilgileri vermektedir. Özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda Şemsiler'in, putpreslikle suçlanarak nasıl zorla Müslümanlaş tırılmaya veya Hıristiyanlaştırılmaya çalışıldıklarına ilişkin ilginç belirlemelere yer verilmektedir. Sadece Şemsiler'in başına gelenler bile, Osmanlı Sultanlarının dinlerine ne ölçüde saygılı olduklarını gösteren anlamlı bir örnektir.⁽²³⁾

İngiliz gezgin **James Baillie Fraser**'in *The Kuzulbash/A Tale of Khorasan (Kızılbaşlar/ Horasan Üstüne Bir Anlatım)*, (Londra, 1828) adlı 3 ciltlik Seyahatnamesi de, günümüzde bile yeterince bilinmeyen ve incelenmemiş bir

bölgeye işlediği için önemlidir. Çalışmada, Zerdüştiler (Ateşetapanlar) da dahil Horasan bölgesindeki etnik gruplar hakkında bilgi verildiği gibi, bölgedeki Kızılbaş Kürtler'in tarihi konusuna da değinilmekte ve 'Horasan Kürtleri'nin, *Safevi Hükümdarı Büyük Şah Abbas'ın emirleriyle Ermenistan'ın sınırındaki Kürdistan'dan alınıp Horasan'ın kuzey bölgelerine yerleştirildikleri ve orada hâlâ ırklarını sürdürdükleri* ifade edilmektedir. (24)

Bu tarihten sonra Kızılbaş Kürtler konusu, Seyahatnamelerde daha çok kısa değinmelerle geçer. Ancak, 19. yüzyılın ortalarından itibaren misyoner raporlarında bir yoğunlaşma görülür. Yüzyılın ortalarında 1852'de bölgeye gelen Amerikalı Rahip **George W. Dunmore'un** 1855, 1857 ve 1858 yıllarında *Amerikan Missionary Herald* dergisinde Kızılbaş Kürtler'e ilişkin üç ilginç raporu yayımlanır. Bu raporlar Malatya/ Arabkir, Dersim/ Çemişgezek ve Harput'tan gönderilmiştir. (25)

Bu raporlarda; Alevilik'le Hıristiyanlık arasındaki benzerlikler ve Alevilikle Müslümanlık arasındaki farklılıklar sıralanmaktadır. Kızılbaşlar'ın, Müslüman olarak kabul edilmelerine karşın Muhammed müridleri olmadıkları, dış baskılardan dolayı Müslüman gibi göründükleri, onların hiç bir zaman Müslümanlar gibi ibadet etmedikleri ve kutsal kitap İncil'e büyük saygı besledikleri ifade edilir.

Dunmore, bugün çoğunluğu Türkçe konuşulan Elazığ/ Harput, Malatya/ Arapgir ve Sivas yöresi Kızılbaşları'nın etnik kökeni konusunda da şu ilginç belirlemeyi yapar:

'Harput düzlüğünde, Arapgir ve Sivas bölgesinde yerleşmiş olan Kızılbaşlar'ın dil olarak Kürtçe'yi değil de Türkçe'yi kullanmaları şaşırtıcı değil. Bunlar, göçebeligi

köy ve çiftçilik yaşamı için bırakmış olan Kürtler'in yeni nesilleri. Bu çevre değişiminden dolayı artık dağlarda yaşayan Kürtler'le iletişimleri kopmuş ve daha fazla Türkler arasında kaldıkları için anadillerini unutmuşlardır. Bozuk şivelerinden dolayı Türkler tarafından hor görülüyorlar. Türkler, dağda yaşayan kürtler'i de, köyde yaşayanları da Kızılbaş diye adlandırıyorlar. Türkler, bu Kürtçe ya da Türkçe konuşan Kürtler arasında herhangi bir fark görmüyorlar ve eminim ki aralarında gerçekten hiç bir fark yoktur.' (26)

Bir Amerikan misyonerlerinin oğlu olan Dr. H. M. Jewett, çalışmalarını Sivas yöresinde yoğunlaştırır ve 1886'da yeni açılan Sivas Konsolosluğuna atanır. Dr. Jewett, 1857 tarihli bir raporunda; Kızılbaş Kürtler arasında yürüttüğü çalışmaları anlatır ve onların konukseverliğinden övgüyle söz eder. (27)

Yozgat bölgesi Alevileri arasında bulunan Misyoner **Ball** de, Alevilik'le Hıristiyanlık arasında karşılaştırmalar yapar ve ruhun göçü (inkarnasyon), Ali'nin Tanrı, İsa, Musa ve diğer peygamberlerin donunda ortaya çıkması, cemlerde yenen lokma ve demin Hıristiyanlıktaki 'Akşam Yemeği'ne benzerliği üstünde durur ve '*Kızılbaşlar tam olarak Müslüman sayılamaz; onların dini sanki Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Putpe-restlik karışımı bir din* 'sonucuna varır. (28)

Sivas'ın Gürün ve Divrik yörelerinde bulunan Misyoner **J. W. Parsons** da, Kızılbaşlar arasındaki Ali-İsa özdeşleştirmesine dikkat çeker ve ilgiden memnuniyetini dile getirir. (29)

Maras, Adıyaman ve Urfa Kızılbaşları arasında çalışma yapan **Dr. G. B. Nutting** de 1860 tarihinde ilginç bir rapor yayımlar. Raporunda; '*Kızılbaşların Hıristiyan bir*

kökene sahip olabileceklerine ilişkin izler bulunduğu, en azından vahiyde açıklanan gerçekler ile çok büyük benzerlik gösteren görüş ve özdeyişleri' bulunduğu belirtildikten sonra, Kızılbaş felsefesi ve doğrudan katıldığı cem törenleri konusunda şu belirlemeler yapılır:

Örneğin, ibadetlerinin özünü oluşturan şarkı ve deyişlerinde sürekli vurgulanan, alçakgönüllü olmak, incitilince bağışlayıcı olmak gibi. Bu bağışlama konusunda, suçu işleyen kişi suçunu açıkça topluluk önünde itiraf eder ve sadece mağdur kişi tarafından değil, diğerleri tarafından da bağışlanır. Bu gelenek kanun gücü tanır.(...) Tüm milletlerin tek bir inancı kucaklamaları gerektiğini söylüyorlar; kurt ile kuzu birlikte yaşamalı derler.(...) İbadet tambur eşliğinde söylenen şarkılardan oluşuyordu. Tek sıra halinde ortada hareket ederken el ve ayakları tambura uyum sağlıyordu. El ve ayaklarının hareketleri bana 'Sallananlar' (Shakers) mezhebini anımsatıyordu. İbadetlerinin sonunda birbirlerini öpüyorlardı; gerek kadınlar gerekse erkekler, ama masum bir şekilde. Bir oğlan çocuğu benim de elimi ve omuzumu öptü. Daha önce yabancıların ibadetlerini izlemesine izin vermiyorlardı, ancak şimdi isteyenler izleyebiliyor.'⁽³⁰⁾

"İmparatorlukta mevcut yasalara göre onlara vaaz etmek için tam bir serbesti bulunmaktadır, onların da İncil'i dinlemeleri serbesttir' diyen **Dr. Nutting**, şu ilginç saptamayı yapar: 'Müslümanlar onları zaten Müslüman saymamaktadır.

Protestanlaşmalarına karşı çıkılmalarının yegâne nedeni ise Pro-

testan oldukları zaman üstlerine yaptıkları baskıları şikayet etmemizden ve cezalandırılmaktan korkmalarıdır."(age,s.312)

Kızılbaş Kürt bölgelerinden rapor veren diğer misyonerler **W. Winchester** ⁽³¹⁾, **W. W. Livingston** ⁽³²⁾, **Herrick** ⁽³³⁾, **James G. Taylor** ⁽³⁴⁾, **M.F. Gilbert** ⁽³⁵⁾, **H. N. Barnum** ⁽³⁶⁾ benzeri çerçevede değerlendirmeler yaparlar.

Bilindiği gibi, Osmanlı yönetimi 1848'de Kürdistan'ı bir eyalet olarak ilan etmiş ve başına da Kürt kökenli bir eyalet valisi atamıştı. İngiltere ise Diyarbakir'de bir konsolosluk kurmuş ve başına da konsolos olarak James G. Taylor'u atamıştı. Taylor da, Kürdistan'a geziler yapmış ve çalışmalarını Dersim Kızılbaşları üzerinde yoğunlaştırmıştı. Taylor'un şu kısa değerlendirmesi bile, Sünni Kızılbaşlar'a bakışını adeta tezkir eder niteliktedir:

"Kızılbaşlar'ın dini, eski Sabiilik(Bir görüşe göre Hıristiyanlığa, başka bir görüşe göre Yahudiliğe yakın bir din M.B),Hıristiyanlık ve Müslümanlık karışımı



Harput'taki Amerikan Misyonerliğine gelen Dersim Kürtler'i (Kaynak-Henry H.Riggs: 'The Religion of the Dersim Kurds'), (Dersim Kürdleri'nin Dini); The Missionary Review of the world, Ekim-1911.

dır. Güneşe, taşlara ve ağaçlara tapıyorlar. Bazı öğretileri Karmatilige ve Safevilige yakındır. Bu öğretiler, Muhammed'den 300 yıl sonra daha da değişime uğramış ve Ali bu öğretide ön sırayı almıştır. Bu öğretide İsa'ya da büyük saygı duyuluyor. Ali, Âdem ile başlayıp İsa ile devam eden ilâhi don değiştirmenin ürünüdür. "Ali", bu tanrısal inkaryasyonunun (ruhun devamlılığı M.B.)son örneğidir. Kızılbaşlar için 'Ali', peygamber silsilesinde seçkin bir kişiliktir ve ışıktan türemiştir. Aynı zamanda 'Allah'ın arslanı'dır, her şeye kaadirdir, âdildir ve doğruluğun simgesidir.

Bazı kişiler, Kızılbaşlar'ın dinsel törenlerinde sapkın şeyler yaptıklarını ileri sürerler, ancak bu doğru değildir. Karanlık odalarda ibadetlerini yaparlar; bazan 'dem' olarak şarap içerler ve 'lokma' olarak ekmek tadarlar. Bu gelenek, (Akşam yemeği)ni anımsatıyor."⁽³⁷⁾

20. yüzyılla gelindiğinde, 19. yüzyıldaki kısa oylumlu çalışmaların yerini, daha bilimsel nitelikte ayrıntılı inceleme-araştırmalar alır.

Fransız aştırmacı **M. F. Grenard**'ın 1904'te yayımlanan çalışması ⁽³⁸⁾ ile, **Stephen van Rensselaer Trowbridge**'in anekdotlara dayalı 1909 tarihli çalışması ⁽³⁹⁾, **L. Molyneux-Seel**'in ⁽⁴⁰⁾ ve **Henry Riggs**'in doğrudan Dersim Kızılbaşları üzerine incelemeleri ⁽⁴¹⁾ ve Alman araştırmacı **Doç. Hugo Grothe**'nin Maraş yöresi Kızılbaş Kürtler'i üzerinde yoğunlaşan çalışmaları ⁽⁴²⁾ bu alanın ilginç çalışmalarının başında geliyor.

Bu yüzyılda yapılan çalışmaların ayrıntılı bir irdelemesi içine girecek değilim. Ancak 1906 yılında doğup-büyüdüğüm köyde gezen Alman araştırmacı **Hugo Grothe**'nin komşu köyümüzden aktardığı

bir anekdotu, Alevilik'le Müslümanlık arasındaki ilişki ve çelişkileri çarpıcı biçimde yansıttığı, başka bir deyişle bu ilişkileri sorguladığı için burada aktarmakla yetineceğim:

1- Kızılbaşlar kime inanır?- Allah, Ali ve Hüseyin'e. Bunlarla yetinmeyenler Abbas ile İmamlar'a da başvurabilirler.

2- Hocanız ve caminiz var mı?

- Bu yaşıma kadar hoca görmedim. Canı dua etmek isteyen evinde etsin. Birgün birisi köye bir cami yapalım diye teklifte bulundu, ama öyle bir şeyi köye yaparsak, ancak içine eşekler doluşur yanıtını aldı.

3- Sünnet edermisiniz?

- Evet, ama bu gelenektir zaten. Gerçi bu adamı fazla değiştirmiyor; sanki horozun gerdanından ya da köpeğin kulağından bir parça kesmişsin, aynı şey.

4- Ramazan'ı tutarmısınız?

- Ha, o benim dostum, o gelince ben tutmam, istediği gibi yoluna devam eder.

5- Sizde düğün-nişan nasıl yapılır?

- Nişan, çiftlerin ana-babası ya da onların vekillerinin hazır bulunmasıyla yapılır, on gün sonrada düğün. Eğer köyde Dede bulunuyorsa nikahı o kıyar; yoksa kızın babası nikahı kıyar ya da damat üç şahidin huzurunda kızı karılığa kabul ettiğini açıklar.

6- Sizde tek eşlilik mi, çok eşlilik mi hâkim?

- Töremizde göre tek kadın alırız.

7- En önemli görevleriniz nelerdir?

- En önemlisi misafirperverlik. Verdiği hizmet için misafirinden para alan birisine iyi gözle bakılmaz. Köy halkı onu cezalandırabilir ya da köyden kovabilir. İnsanlar, çıkar gözetmeksizin birbirleriyle yardımlaşmak için doğarlar.

8-Öğretilerinizi yazan ve yayılmasını sağlayan bir kitabınız var mı?

- Bende yok, zaten okumasında bilemem... Yaradan'a insanoğluna karşı yükümlülükleri emreden kitap, erdemli insanın içindedir. (43)

Gerek yukarıdaki anekdotu içeren Alman araştırmacı Grothe'nin çalışması, gerekse Kızılbaşlığı değişik boyutlarıyla inceleyen ve "Kızılbaş Hıristiyanlar'a, benim de kişisel olarak hissettiğim bir güven ve sevgi duyarlar; beni her zaman içtenlik ve misafır severlikle karşıladılar" diyen Fransız araştırmacı Grenard'ın çalışmalarında saptadıkları hususlar; Devletin daha sonraki gizli belgeleriyle tümünden çakışmaktadır. (44)

Batılı misyonerlerle araştırmacıların, Alevi-Hıristiyan ilişkileri veya Alevilikle Hıristiyanlık arasındaki etkileşim ve benzerlikler konusunda ileri sürdüğü görüşler ve yaptıkları belirlemelerle, İttihadçılık'dan Kemalizm'e dönüşen resmi ideolojiyi kuramcılarının gizli itirafları arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Türk ocakları Koordinatörlüğü ve bizzat Mustafa Kemal'in görevlendirmesiyle 1925'te Şark İlleri Asayiş Müşavirliği'ne atanan **Prof. Hasan Reşit Tankut**'un o tarihten sonra çeşitli dönemlerde verdiği *Etno-Politik* İnceleme Raporları, yukarıda görüşleri bütünüyle doğrular niteliktedir.

Sünni Türk kökenli Maraşlı bir aileden gelen Tankut, çocukluk yıllarında öksüz kaldığı için Elbistanlı Alevi Kürt kökenli bir aile tarafından korunmaya alınmış ve dört yılını bu ailenin yanında geçirmiştir. 1930'lu yıllarda yazdığı ve ilk kez yazdığı ve ilk kez bizim *Kürdoloji Belgeleri* adlı çalışmamızda "zazalar" araştırmasında Alevi-Hıristiyan ilişkileri ve yakınlığı konu-

sunda şu tespiti yapmaktadır:

"Alevi her yerde Hıristiyan dostudur. Ocak başlarında muhabbet eden insanların arasındaki Hıristiyan hiç de yabancı sayılmaz. Belki bir çeşit itizal yolu (Akılcılık yolu MB) olan Gregoryanlık başka Hıristiyan mezheplerine göre Aleviliği daha ziyade okşayabildiği için üstün tutulmaktadır. Şurası gerçek ki Ermeni, Alevi'nin en yakın dostudurç" (45)

Tankut, aynı raporda; Dersim Alevilerinin Ermeniler'i çok sevdiklerini, Türk kanunlarına topluca karşı koymuş âsi Ermeniler'in Dersim'de bir ana kucağı bulduklarını; bugün bile Dersim'de bir Dersimli kadar serbest ve mutlu yaşayabil diklerini sözlerine ekler. (Age, s. 472)

Tankut, daha 1928'de yönetime verdiği gizli bir "Türkleştirme ve Sünnileştirme" raporunda; resmi söylemin tersine *Aleviliğin ayrı bir din olduğunu* söyler:

"Bunları (Ali-İlahi Kızılbaşlarını, Alevileri MB) Bektaşilere benzetmek azim (büyük MB) bir hatadır. Bektaşilik, Melamilik birer tarikat olduğu halde, Ali-İlahilik bir dindir. Öyle bir din ki, aralarında aşk ve muhabbeti, hariciler için kin ve nefreti telkin eder. Ve Ali-İlahi'nin bildiği bir tek haraççı vardır. O da Osmanlı idi, bugün Türk'tür." (46)

Tankut, bir başka gizli raporunda da; "Aleviliği İslam'ın bir mezhebi veyahut bir tarikatı sayanlar tamamıyla yanılmışlardır. (...) Alevilik Müslümanlık değildir, onu Şiilikle karıştırmak da hata olur." (47) diyor.

Atatürk'ün danışmanı **Prof. Hasan Reşit Tankut**, Kürt Aleviliğiyle Ermeni Hıristiyanlığı arasındaki benzerlikler konusunda da şu ilginç anekdotu aktarır:

"Siyasal Bilgileri henüz bitirmiş ve Sivas

Vilayeti maiyetine verilmişim. Hafik ilçesinin bir Alevi köyünde geceledim. Ev sahibi (başka bir raporda Koçgirili bir dede olduğunu belirtiyor MB), bu plebisit meselesi (I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeniler'e özerklik verilmesi için öngörülen halkoylaması MB) dolayısıyla bana şunları söyledi:

"Aleviler'le Ermeniler arasındaki fark, soğan zarı kadardır. Ermeniler; Tanrı'yı baba, oğul ve ruh olarak anar; biz bu üçlemeyi Allah-Muhammed-Ali biçiminde söyleriz.

Onların 12 Havarisi vardır, bizim 12 İmamımız

İbadet ve oruçların vakit ve şekliyle

bayramlar, her iki millette de aşağı yukarı aynıdır.

Onlar tek kadınla evlenir ve kadın boşamazlar, biz de öyle.

Onlar sakal bıyık kestirmez, kıl düşürmezler, biz de öyle.

Onlar gusul etmezler, biz de öyle.

Onlar göğüslerinde haç çıkarmak yoluyla şahadet getirirler, biz açık avucumuza bağrımıza basmak suretiyle.

Biz, sonradan Hazret-i Ali efendimize uyduğumuz için adımız Alevi oldu, yoksa aramızda bir fark yoktur."⁽⁴⁸⁾

Kaynaklar

- 1- Oryantalistlerin Kur'an ve İslam araştırmalarını değerlendiren Prof. Dr. Suat Yıldırım, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonraki yeni süreci kendi İslami bakış açısıyla şöyle değerlendiriyor: "XIX. Asrın ortalarından beri çeşitli sebeplerden ötürü müsteşrikler (doğrubilimciler, oryantalistler M. B.) metod değişikliğine gitmişlerdir. Eskiden taasuoları aşikâr iken bundan böyle kendilerine tarafsız ilim adamı görünümü vermeye çalışmışlardır." (S. Yıldırım: **Oryantalistlerin Yanılgıları**, Da yay. İst. 2002, s. 38
- 2- Prof. Dr. Osman Turan: **Selçuklular ve İslamiyet**, 1971,s.63
- 3- Prof. Dr.Mustafa Akdağ: **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi yay. Ank. 1975, s.124
- 4- Çeşitli kaynaklardan aktarılarak, O. Turan: age, s.34
- 5- Ahmed Refik (Altınay): **Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşilik 1558-1591**,1932,3
- 6- Prof. Dr. Ahmed Yaşar Ocak: " **Osmanlı İmparatorluğu ve İslam**", Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999), Bildiriler, Konya, 200,s.49
- 7- Saim Savaş: **XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik**, Vadi yay. Ank. 2002,s.147
- 8- İrenè Melikoff: **Uyur İdik Uyardılar/ Alevi-Bektaşilik Araştırmaları**, (Çev: Turan Alptekin),İst. 1993, s. 57
- 9- Saim Savaş: age,s. 148
- 10- Ahmed Refik (Altınay): age,s.12
- 11- S.Savaş:age,s.97-102
- 12- Prof. Dr. İlhan Başgöz: 'Pir Sultan Abdal ve Pir Sultan Abdal Geleneği', Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal içinde, Fransa Alevi Bir. Fed. Yay. 1998,s.25
- 13- Osman Köker: 'Ermeni Alfabeli Kürtçe İncil ', Öz-Po. 4.2.2003
- 14- Bu konuda bkz. Yrd. Doç. Dr. İlknur Polat Haydaroğlu: **Osmanlı İmparatorluğu'da Yabancı Okullar**, Kültür Bak. Yay. Ank. 1990
- 15- age, s.202

- 16- Mehmet Bayrak: **Alevilik ve Kürtler**, Öz-Ge yay. Ank. 1997
- 17- Bu konuda bkz. M.Bayrak: age,s.170 ve devamı
- 18- Hans- Lucas Kieser: **Müslüman Öğretene Ayrılık ve Protestan İdeali / Osmanlı Anadolu's'nda Aleviler İle Misyonerler Arasındaki Etkileşimler**, Munzur de. Sayı: 13/2003,s.19
- 19- agy,s.18
- 20- Uygur Kocabaşoğlu: **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika/ 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Misyoner Okulları**, Arba yay. İst. 1989,s.220
- 21- Kieser: agy,s.8
- 22- M. Bayrak: **Alevilik ve Kürtler**, Özge yay. Ank. 1997, s. 272
- 23- Age, s. 275-281
- 24- Age, s. 283-287
- 25- Age, s. 289-300
- 26- Age, s. 294
- 27- Age, s. 302-306
- 28- Age, s. 307
- 29- Age,s. 309
- 30- Age, s. 310-311
- 31- Age, s. 314-316
- 32- Age, s. 318-319
- 33- Age, s. 320-322
- 34- M. Bayrak: **"Kürdistan'da 35- M. Bayrak: Alevilik ve Kürtler**, s. 323-324
- 36- Age, s.325-326
- 37- M. Bayrak: **"Kürdistan'da Kızılbaşlar"**, Sayı:34/1999
- 38- M. Bayrak: **Alevilik ve Kürtler**, s.328-333
- 39- Age, s. 335-345
- 40- Age, s. 358-362
- 41- Age, s. 364-371
- 42- Age, s. 378-386
- 43- Hugo Grothe: **"Kürtler ve Kızılbaşlar"**, M. Bayrak: Alevilik ve Kürtler içinde, s. 380-381
- 44- Gizli belgelerin bu konuda sunduđu gerçekler için bkz.
- a) M. Bayrak: **Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri**, Özge yay. Ank. 1993, s. 515-516
- b) M. Bayrak: **Kürdoloji Belgeleri**, Özge yay. Ank.1994, s.218-219, 435, 470-473
- c) M. Bayrak: **Alevilik ve Kürtler**, s. 33-34
- 45- M. Bayrak: **Kürdoloji Belgeleri**, s. 473
- 46- M. Bayrak: **Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri**, s. 516
- 47- M. Bayrak: **Kürdoloji Belgeleri**, s.435
- 48- Age, s. 218-219

ROHAT ALAKOM:

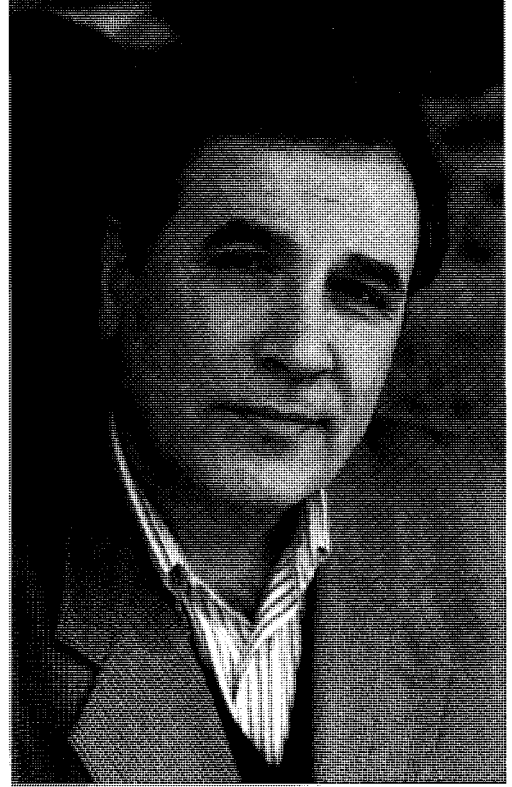
"Orta Anadolu Kürtleri bir buluşma süreci yaşıyor"

Rohat Alakom Kimdir?

– 1983 yılından beri İsveç'in başkenti Stockholm'de yaşamaktayım. Şimdiye kadar Kürt kültürü alanında onun üzerinde çalışmam kitap olarak Kürtçe ve Türkçe yayınlandı. Uzun yıllar üzerinde çalıştığım bir kitabım da 2000 yılında *Bin Yıl Boyunca İsveç-Kürt İlişkileri* adıyla İsveççe yayımlandı. Son olarak da 2003 yılında *Şarktan Her Zaman Güneş Doğmaz: Orta Anadolu Kürtleri* adlı kitabım İsveç'te çıktı.

Orta Anadolu Kürtleriyle ilgili araştırma fikri ne zaman ve nasıl oluştu?

– Orta Anadolu Kürtleri konusu 1998 yılında yayınlanan *Eski İstanbul Kürtleri* adlı kitabımın hazırlığı sırasında şekillendi diyebilirim. Batıya yönelik Kürt göçünün serüveni ilgi alanlarımdan birisini oluşturdu. Göç, sürgün, iskan ve yer değiştirme gibi nüfus hareketleri alanında kaynak tarama çalışmalarım zamanla belli bir yığılma gösterdi. Bu arada ilgim Orta Anadolu Kürtleri konusuna kaydı. Milyonlarca insanın yerlerinden ve yurtlarından edildiğini gördüm. Orta Anadolu'daki ilk Kürt köyleri bundan 500 yıl önce kurulmuş ve bu göçler sonucunda insanlar Orta Anadolu çöllerini şenlendirmeye başlamışlardır. *Birnebûn*



Rohat Alakom

dergisinde bazı yazı ve notlarım yayınlandı. Bu çalışmalara bir biçim vererek 2003 yılında *Şarktan Her Zaman Güneş Doğmaz: Orta Anadolu Kürtleri* adıyla bir kitap yayınladım, kitap Stockholm'de Apec Yayınları arasında çıktı.

Güneş Her Zaman Şarktan Doğmaz anabaşlığıyla neyi kast ediyorsunuz?

–Bu başlığı daha önceleri kitapta ara bir başlık olarak kullanmayı düşünüyordum. Yayınevinin önerisi üzerine kitaba ana başlık olarak kullanıldı. Bu anabaşlıkla Kürdistan’da sürüp giden savaş, baskı ve bir dizi çatışmanın etkisiyle yerlerinden edilen insanların macerasını ve karşılaştıkları büyük zorlukları dile getirmek için kullandım. Sonunda bu insanlar Batıya göç etmiş veya sürgüne gönderilmişlerdir.

Bu çalışmanızda hangi kaynaklardan yararlandınız?

–Yazılı kaynaklardan daha fazla yararlandım. Diğer yandan özellikle İsveç’e göç etmek zorunda kalmış Orta Anadolu Kürtleri arasında bazı sözlü tarih çalışmalarım oldu. *Birnebûn* dergisinde yayımlanan bazı yazıların bana büyük bir yararı dokundu. Bunları hem dipnotlarında, hem de bibliyografya kısmında işaretledim.

Orta Anadolu Kürtlerinin son yıllarda bölgesel çalışmalarda yoğunlaşmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Orta Anadolu Kürtleri konusunda son yıllarda artan kimlik arayışlarının özellikle tarih, folklor, dil ve etnografya alanında yoğunlaşması son derece sevindirici bir çaba. *Birnebûn* ve *Veger* gibi periyodikler ve diğer yayın çalışmaları sayesinde kayıp bir kültürün zenginlikleri birer birer ortaya çıkmakta ve okuyucu kendi öz kültürüyle ilk kez tanışma fırsatına kavuşmaktadır. Bu tür kültürel kavuşmaların ulusal şekillenme lerde büyük bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Orta Anadolu Kürtleri tarihi

ve kültürü yazılı hale getiriliyor, sergiler açılıyor, toplantılar ve şenlikler yapılmak tadır. Orta Anadolu Kürtleri arasında yaşanan bu kağıt, sorup-araştırma ve kaydetme alışkanlıklarının son yıllarda ortaya çıkışı, bir kültür birikinine yol açmakta ve kültürü kalıcı kılmaktadır. Bundan on yıl önce sohbet esnasında kalan ve uçup giden anlatımlar artık kısmen yazılı hale getirilmiş ve kaybolmaktan kurtulmuşlardır. Bu durum ilerde ortak bazı değerlerin ortaya çıkışını etkileyecek ve yöre halkı arasında toplu bir hareketlilik gözlenecektir. Kısacası Orta Anadolu Kürtleri son yıllarda bir buluşma süreci yaşıyor.

Sizce Orta Anadolu Kürt aydını kendi bölgelerine nasıl yaklaşmalı?

– Bu yöreden gelen aydın insanlar, ataları nasıl sımsıkı dillerine, kültürlerine sadık kalmışsalar, onlar da aynı şekilde bunu sürdürmek ve bu sürece öncülük etmek zorundadırlar. Özellikle onları ayakta tutan tarih, dil, folklor ve etnografik değerlere büyük bir önem verilmeli. Gereksiz ideolojik ve siyasi kutuplaşmalar, çatışmalar ve enerji tüketimine insanlarımızın artık son vermeleri gerekir kanısındayım. Yöre halkını buluşturan zemin ve ortamların yakalanması lazım. Halkın etnik istemleri ve aydın tabakanın çabaları bir noktada örtüşmek zorunda. Ulusal kültürün bu buluşmadaki büyük etkisini unutamayız.

Bu sene Orta Anadolu’ya yaptığınız gezi sırasındaki izlenimleriniz nelerdir?

– Bu yıl Bala kazasının Kürt köylerini ziyaret ettim. Çok yararlı geçen bu geziden edindiğim izlenimler ve buralarda gördüklerimi *Birnebûn* dergisinin 20/2003

sayısında bir yazı haline getirdim. Diğer yandan Ankara şehir merkezinde sayıları onbinleri bulan Kürt topluluğu arasında Orta Anadolu Kürt köylerinden gelen birçok kültürel şahsiyet, aydın ve öğrenci kesimiyle tanıştım. Bu kesim arasında yoğun bir kimlik arayışı gözlenmektedir.

Ağrı'daki bir köyle Konya'daki bir Kürt köyü arasında sizce ne fark var?

– Orta Anadolu Kürt köylerini ziyaret ettiğimde kendimi Kürdistan'da his ettim. İnsanlar sıcak ve insanlar sana daha çok yakın. Bu sıcaklık ve yakınlığı doğuran etkenlerin başında hiç kuşkusuz en büyük faktör, insanların aynı dili konuşmaları. Böyle ortamlarda artık turist psikolojisi yaşanılmıyor, insan kendini evinde his ediyor.

Dondurma beldesini ziyaret ettiniz mi? Bu yöre hakkında ne tür kaynaklara rastladınız?

– Ben bu yöreyi daha göremedim, çok istiyorum ama bir türlü fırsat olmadı. Buraları daha önce Fatma Yeşilöz ve Elife Kart'ın beraber hazırladıkları bir bitirme tezi vasıtasıyla ayrıntılı olarak tanıdım. (*Gölyazı Monografisi*, Konya,1993). Bu yıl Tuz Gölü ve civarını ziyaret ettiğimde Dondurma (Gölyazı) yöresini hatırladım, develer yardımıyla yapılan eski tuz ticaretini düşündüm. Bu beldenin eski isimlerinden birisi olan *Dondurma* sözcüğü gerçekten son derece sevimli bir sözcük. Yaz aylarında bu yörenin kavurucu sıcaklığı esnasında ve yazın tam ortasında en azından Dondurmadan ve buzdan söz edilmesi bile güzel bir şey. Bir ferahlık yaratıyor. İlerde birileri çıkıp değişik renklerden oluşan bir dondurma küllahını bu

yörenin simgesi ve sembolü olarak piyasaya sürerebilir. Tutar, tutmaz mı ? onu bilmem ama çocukluğumda ele döndürülen silindirler veya küpler içinde yapılan dondurmanın tadını düşündüğümde dondurma kadar lezzetli bir şeyin olduğunu sanmıyorum. Sanırım Dondurma yöresi de dondurma gibi şirin bir belde olmalı.

Xelkondurma sitesi hakkında düşünceleriniz?

– İnternet vasıtasıyla sık sık Orta Anadolu Kürtlerinin yeni kültürel ataklarından birisi olan sitelere girip, oralarda bazı gezintiler yapmak son derece keyifli uğraş. Bilhassa yazar, araştırmacı ve meraklı kesimler için internet gerçekten büyük bir nimet. Bu sitelerden birisi de Xelkondurma sitesi. Bu sitede yayınlanan bazı yazılar örneğin Uskê Cimik'in Orta Anadolu Kürtlerinin geçmişine ilişkin bazı notları ve Kemal Harımcı'nın bazı folklor derleme çalışmaları ilgimi çeken yazılardan sadece bazılarıdır.



Soldan sağa: Yusuf Yeşilözle eşi, Rohat Alakom

Ayşe Yıldırım:

"Şêxbizin ve Reşwan aşiretleri araştırma evrenimi oluşturuyor"

Kendinizi Bîrnebûn okuyucusuna tanıtır mısın?

– 1976 Haymana'nın Burunsuz Köyünde doğdum. İlkokulu Burunsuz köyü ilköğretim okulunda okudum. Türkçe'yi de ilkokulla başladığımda öğrendim.

2000 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi (Folklor) Bölümü'nden mezun oldum. Şu anda Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim.

Niçin Orta Anadolu'daki toplumsal yapı ve aşiretler konusu?

– Aslında henüz tam olarak Orta Anadolu Kürtleri gibi geniş bir alanla ilgilendiğimi söyleyemem. Biraz da tez konuyla bağlantılı olarak ilgim, özelde Haymana Kürtleriyle sınırlı. Ancak daha sonraki süreçte Orta Anadolu Kürtlerini kapsayan çalışmalar yapmayı umuyorum.

Konuya ilgimi çeken temel nokta köken sorunu oldu. Tarihsel köken ile ilgili sorular sorduğumda sadece dil benzerliğinden "Adıyaman'dan ya da Urfa'dan gelmiş olabiliriz" gibi yanıtlar alıyordum. Daha sonra konuyla ilgili okuduğum kaynaklarda Osmanlı Döneminde Haymana'ya göç ettirilen aşiretler olduğunu ve köyümüzün de Reşwan aşiretine mensup bulunduğunu

öğrendim. Bunca kültürlerini mümkün olduğunca koruyabilmiş olmaları ve bu konuda yeterli araştırmanın bulunmaması; bu konuyla ilgilenmeme yol açtı.

Tezinizin konusu ne?

– Bu gibi konularda okudukça Haymana'da aşiretler arasındaki ilişkilerde ilgimi çeken noktalar artmaya başladı. Bunlardan biri de, çocukluğumda bana da öğretilmiş olan, "Şêxbizin aşiretine karşı konulması ve korunması gereken bir kültürel sınırın varlığıydı. Kafamda çok fazla soru işaretine yol açtığı için de tez konum olarak bu iki aşiret arasındaki ilişkileri ele aldım. Tezimin tam olarak başlığı "İki Kürt Aşireti Arasında Kültürel Diakroni ve Çatışma Miti. Haymana'da bulunan Şêxbizin ve Reşwan aşiretlerine bağlı köyler araştırma evrenimi oluşturuyor, ancak bu köylerin tümüne gidebilme gibi bir şansım olmadığı için Şêxbizin aşiretinden dört köyde, Reşwan aşiretinden ise bir köyde çalışabildim. Araştırmamı daha çok görüşme yaparak gerçekleştiriyorum.

Araştırmamda temel olarak iki sorundan yola çıkıyorum. Bu sorunsalın ilki aynı etnik gruba mensup olan bu iki aşiretin neden bir bütünleşme sağlayamadığı ve aralarında bir mesafe olduğudur. Aynı

sorunlar Doğu'da bulunan aşiretler arasında da yaşanıyor, hatta bu çatışmalar şiddetle sonuçlanıyor diye düşünülebilir ama burada Doğu'daki durumdan farklı olan temel nokta; bu aşiretlerin kültürel coğrafyalarından ayrı bir coğrafyada yaşıyor olmaları ve var olan sınırların, sınırlı varlık alanının paylaşılması vb. durumlardan kaynaklanmıyor olması. Ekonomik faktör kuşkusuz sınır köyler arasında etkindir; ancak çatışmanın aşiretlere bağlı tüm köyler arasında bulunmasını açıklamaya yetmemektedir.

İkinci sorunsal ise bu iki aşiretin egemen olan kültürle bütünleşme çabalarının varlığı ve dereceleri ile bu bütünleşmeden kaynaklı çatışmaların olup olmadığının ortaya konulması oluşturuyor. Bu soru ile kültürel diakroniye yanıt bulmaya çalışıyorum. Bilindiği gibi bu iki aşiret Osmanlı döneminde zorunlu bir iskan politikası sonucunda bu bölgeye yerleştirilmişlerdi; anlatılanlara göre 1800'lülerden beri bu bölgede yaşıyorlardı. Bu noktada söz konusu aşiretlerin kendi kültürlerini baskın olan kültüre karşı koruma çabası-hâlâ Kürtçe'yi konuşur olmaları, kendilerini aşiret olarak tanımları vb. unsurlar ve kendi değerlerinde direktmeleri önem kazanmaktadır. Bununla birlikte bu iki aşiretin kültürünün aldığı yeni biçimde yanıt bulmaya çalıştığım bir konuyu oluşturmaktadır. Alanda yaptığım görüşmeler sonrasında iki aşiretin birbirlerine karşı konumları ve baskın kültüre karşı tavır alış biçimlerinde farklılık olduğu; bu aşiretlerden biri tam anlamıyla kültürel diakroni içerisine girerken, yani kendi kültüründe direktirken -tabi ki mümkün olduğunca-, diğer aşiretin baskın kültürle bütünleşme eğiliminde olduğu görülmüş

tür. Henüz yüzyılı doldurmamış olan Cumhuriyet kültürünün Türkiye insanları tarafından özümseme(me) problemi yaşanırken, Türk etnisi içerisinde yer almayan ve kültürel coğrafyalarından bu iki aşiretin bu kültürü özümseme derecesi diğer bir soru işaretidir.

Dolayısıyla kültürel entegre (Türk kültürüne entegre olma) ve kendi kültürüyle Türk kültürü arasında sınır çizilerek oluşturulan ayrı tutma konumlarını bu sorunsal başlığı altında ele alıyorum.

Ne tür zorluklar ile karşılaştınız?

–Araştırmam sırasında karşılaştığım zorlukların başında resmi kurumlardan gerekli izni alabilmek oldu. Çalışmamın politik olmadığını, tamamen kültürel bir kapsama sahip olduğunu anlatmam gerekti. Hassas bir konu olduğu için bazı köylerde de veri elde edebilmekte güçlük çektim. Köylerdeki insanları yaptığım işin kanunlara aykırı olmadığını ve onlara zarar gelmeyeceği konusunda ikna etmek için uzun süre kalacak olanaklara sahip değildim. Dolayısıyla o şekilde karşılandığım köylerdeki araştırmam oldukça eksik kaldı.

Bir de kimliğimi açık olarak söylediğimden dolayı özellikle iki aşiret arasındaki ilişkiler ile ilgili soruların yanıtlarını alırken de oldukça zorlandım. Bir de kendilerinden biri olan bir bayanın tek başına böyle bir işe girişmesi de henüz alışık olmadıkları bir durum.

Orta Anadolu Kürtleri alanındaki çalışmaların geleceği konusunda neler söyleye bilirsiniz?

– Orta Anadolu Kürtleriyle ilgili çalışacak bir araştırmacının karşılaşıacağı en büyük



Ayşe Yıldırım

sorun kaynak sorunu bence. Sanırım iğneyle kuyu kazımaya benziyor. Sizin de belirttiğiniz gibi okuduğunuz on kitaptan üç cümle bulup onları birleştiriyorsunuz.

Sadece özellikle tarihsel konularda Orta Anadolu Kürtlerini ele alan bir çalışmayla karşılaşmadım. Bu konulara çok kısa değinen yerel çalışmalar var, ancak onlar da yeterli değil. Yabancı bilim adamlarının yaptığı çalışmaları ise burada bulmak mümkün değil. Sözlü tarih bu noktada önem kazanıyor. Etno-tarihle ilgili elde edilen veriler, tam olarak tutarlı bilgiler olmasa da, biraz da nereden başlamamız gerektiğine dair birer ip ucu sağlıyor.

Burunsuz köyünün geçmişi tam olarak biliniyor mu?

– Burunsuz Beldesi, Milli aşiretine mensuptur. Reşwan konfederasyonuna bağlı olan bir aşirettir.

Bu konuda anlatılardan biri şöyledir: Konar-göçer olan bu aşiretŞanlıurfa'da bulunur. Şanlıurfa o zamanlar Halep'e bağlı bir kasabadır. Milli aşiretini bir kolu olan NasıranlılarŞanlıurfa'dan Halep'e göç etmiş, uzun bir süre orada yaşamışlardır. Burada belirtilen bir nokta Kürtlerin örgütlenmelerinin aşiret biçiminde olduğu ve başlarında aşiret reisinin bulunduğu.

1883 yılında Mısır Osmanlı'nın egemenliği altındadır ve buraya Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı vali olarak atar. Bu dönem

aynı zamanda Arap-Osmanlı arasındaki çatışmaların da yaşandığı bir dönemdir. Kavalalı bu çatışma ortamından yararlanarak kendine ait bir ordu kurmuştur. Ayrıca bölgede bulunan Araplar Osmanlıya karşıt bir tavır içindedir. Kürtler ise söz konusu çatışma ortamında Osmanlı'dan yana bir tavır sergilerler. Amacı Mısır'ı ele geçirmek olan Kavalalı bu iki grup arasındaki çatışmaları alevlendirerek bu grupları yok etmek istemiştir. Ancak Arapların sayıca daha fazla olmalarından dolayı onların baskılarına dayanamayan Nasıranlılar buradan da göç etmişlerdir.

Yukarıda verilen anlatıyı destekleyen bir başka anlatıya göre de bu grup Haymana bölgesine gelip yerleşik hayata geçince buranın o dönem için en güçlü olan ağası (Gundı Tırko-Büyükyavaş) bu aşiretlerin neden buraya geldiklerini öğrenmesi için adamlarından birini bu köye gönderir. Köylüler de kendi aralarından bir temsilci seçerek ağanın yanına gönderirler. Temsilci, ağaya, 'bizim yaşadığımız yer Arap köylerinin çok yakınındaydı. Araplarla kavga ettik ancak onlar sayıca çok fazlaydı. Biz

de oraları terk ettik' biçiminde bir açıklama yapmıştır.

O dönem köyün sınırlarının oldukça geniş bir alanı kapsadığı ve eski Ermeni yerleşkesi olduğu belirtilmektedir. Köyde bulunan bazı mezarlardan haçlar, bilezikler ve şarap küpleri bulunmuştur. Ayrıca köyün birçok yerinde kuyular bulunduğu ve köylülerin bu kuyuları kullanmayı bilmedikleri için bazılarını kapattıkları ileri sürülmektedir.

Birnebûn dergisini sanırım gördünüz?

–Birnebûn dergisini ilk olarak bu konuyla ilgili kaynak ararken karşılaştım. insanın kendi bölgesine, kültürüne dair yazılar okuması, kendi köyünün, aşiretinin ismini görmesi çok heyecan verici bir durum.

Derginin böyle bir çaba içerisinde olması, neredeyse hiç el atılmamış bir alanı ele alması çok sevindirici. Ancak derginin her şeyden önce bir çatı olduğunu düşünüyorum. Bu konudaki çalışmalarını özendirinceğinden ve bu çalışmalarını bir arada toplayacağından kuşku yok.



Tabure I

SUSANNE JOHN



Ji aliyê yekî amerîkî ve, di sala 1950 î de, li gundê Xelika Jêrîn hatiye kişandin.



Dîmenek ji gundê Altîlera